

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

**JOHN KENNETH GALBRAITH'İN DÜŞÜNCESİNDE GÜÇ, PİYASA VE
TEKNO-STRÜKTÜR**

ADEM LEVENT

2502120414

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. AHMET İNCEKARA

İSTANBUL - 2016

DOKTORA
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN

Adı ve Soyadı : ADEM LEVENT

Numarası : 2502120414

Anabilim/Bilim Dalı : İKTİSAT

Danışman : PROF. DR. AHMET İNCEKARA

Tez Savunma Tarihi : 22.01.2016

Tez Savunma Saati : 10:30

Tez Başlığı : JOHN KENNETH GALBRAITH DÜŞÜNCESİNDE GÜÇ, PİYASA VE TEKNO-STRÜKTÜR.

TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 50. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜ'NE OYBİRLİĞİ / ~~OYÇOKLUĞU~~YLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. AHMET İNCEKARA		Kabul
2- PROF. DR. CEM SAATÇIOĞLU		KABUL
3- PROF. DR. FERİDUN YILMAZ		Kabul
4- PROF. DR. AHMET YÖRÜK		Kabul
5- DOÇ. DR. ÜNAL ÇAĞLAR		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. YUSUF TUNA		
2- DOÇ. DR. FATMA BAHAR ŞANLI		

‘JOHN KENNETH GALBRAITH’İN DÜŞÜNCESİNDE GÜÇ, PİYASA VE TEKNO-STRÜKTÜR’

ADEM LEVENT

ÖZ

Bu çalışmada 20. yüzyılın en önemli iktisatçılarından biri olan John Kenneth Galbraith’in iktisadi düşünceleri irdelenmiştir. Bu amaçla Galbraith’in iktisadi düşüncesi, Kurumsal iktisat ve Post Keynesyen iktisat adındaki iki heterodoks iktisat okulu bağlamında ele alınmıştır. Ayrıca Thorstein Veblen, John Maynard Keynes, Joseph Schumpeter ve Milton Friedman gibi iktisatçılardan hareketle Galbraith’in düşüncesini şekillendiren modern şirket, tekno-strüktür, güç, dengeleyici güç, refah toplumu, bağımlılık etkisi ve tüketim kültürü kavramları incelenmiştir. Galbraith söz konusu kavramlarla II. Dünya Savaşı sonrası ABD’nin ekonomik, sosyal ve politik değişimlerini anlamaya çalışmıştır.

Galbraith, 20. yüzyılın ikinci yarısında ‘kapitalizmin altın çağı’ olarak bilinen dönemde gerçekleşen refah artışının, özel ve kamu sektörü arasında sosyal dengesizliğe yol açtığını belirtmiştir. Bu sosyal dengesizliğin giderilebilmesi için devletin ekonomide aktif rol alması gerektiğini vurgulamıştır.

Bu bağlamda çalışmanın ana amacı, Galbraith’in modern şirket ve refaha yönelik düşünceleri ile 21. yüzyılın ekonomi politik analizinin yapılıp yapılamayacağına değerlendirilmesidir. Böylece, çalışmanın ilgili literatüre önemli bir katkı yapması beklenmektedir.

Anahtar Sözcükler: Modern Şirket, Dengeleyici Güç, Refah Toplumu, Tekno-Strüktür, Geleneksel Bilgelik, Planlı Sistem, Piyasa Sistemi.

‘POWER, MARKET AND TECHNO-STRUCTURE IN JOHN KENNETH GALBRAITH'S THOUGHT’

ADEM LEVENT

ABSTRACT

In this study, the economic thoughts of John Kenneth Galbraith are examined who is one of the most influential economists of the 20th century. For this purpose, Galbraith’s economic thought is dealt with in the context of two heterodox schools for economics which are called as the Institutional Economics and Post Keynesian Economics. Furthermore, the notions of modern company, techno-structure, power, countervailing power, affluent society, dependence effect and consumption culture which are formed Galbraith’s economic thought with reference to economists as Thorstein Veblen, John Maynard Keynes, Joseph Schumpeter and Milton Friedman is analyzed. Galbraith tries to understand the US’s economic, social, and politic changes after World War II with the given notions.

Galbraith indicates that rising affluence in the second half of the 20th century which is known as the golden age of capitalism caused the social imbalance between private and public sector. In order to eliminate this social imbalance, he emphasized that the state must intervene in the economy.

In this context, the main aim of this study is to evaluate whether political economy analysis of the 21st century can be done with Galbraith’s ideas on modern company and affluent or not. Thus, this study is expected to provide a significant contribution to related literature.

Keywords: Modern Company, Countervailing Power, Affluent Society, Techno-Structure, Conventional Wisdom, Planning System, Market System.

ÖNSÖZ

Bu çalışmada, John Kenneth Galbraith'in iktisadi düşünceleri irdelenmiştir. Fakat çalışmada, sadece Galbraith'in düşünceleri incelenmemiştir. Bununla beraber Galbraith'in düşüncelerinin anlaşılmasını sağlayacak 20. yüzyılın diğer iktisatçılarından da yararlanılmıştır. Böylece bir izlek etrafında 20. yüzyılın iktisadi düşünceleri ele alınmaya gayret edilmiştir.

20. yüzyılın en önemli kamusal entelektüellerinden biri olan Galbraith'in düşüncelerinin araştırılması, hem iktisattaki ortodoks-heteredoks ayrımının anlaşılmasına hem de iktisadi düşüncenin gelişimine katkı yapmaktadır. Bu bağlamda Galbraith'in iktisadi düşünceleri üzerine yapılan bu çalışma, bir farkındalık yaratmayı amaçlamaktadır.

İktisadi düşünce açısından bir farkındalık yaratmayı hedefleyen bu çalışmanın ortaya çıkmasında birçok kişinin maddi ve manevi desteği vardır. Öncelikle saygıdeğer danışman hocam Prof. Dr. Ahmet İncekara'ya, her zamanki desteği, güler yüzü ve yol göstericiliği için sonsuz teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım. Çalışmanın her aşamasında benden hiçbir zaman yardımını esirgemeyen ve bir hocadan daha fazla ilgi gösteren Prof. Dr. Feridun Yılmaz'a teşekkür ederim. Karşılaştığım her türlü zorlukta yanımda duran, akademik desteğini ve güvenini hiçbir vakit benden mahrum etmeyen Prof. Dr. Cem Saatçioğlu'na minnettarım. Ayrıca İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi İktisat Bölümü İktisat Politikası ABD'deki öğretim üyeleri ve araştırma görevlileri ile Muş Alparslan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'ndeki meslektaşlarıma teşekkür ederim. Son olarak her zaman yanımda durarak desteklerini sunan aileme şükranlarımı sunarım.

Bu çalışmadaki eksik ve hatalardan sadece şahsım sorumluyken bunların giderilmesi yönündeki tüm girişimleri saygıyla karşılayacağımı belirtmek isterim.

Adem LEVENT
İstanbul, 2016

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
KISALTMALAR LİSTESİ.....	viii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

JOHN KENNETH GALBRAITH'İN ENTELEKTÜEL BİYOGRAFİSİ

1.1 John Kenneth Galbraith'in Yaşamı.....	6
1.2 John Kenneth Galbraith'in İktisadi Düşünce Kaynakları.....	12
1.2.1. Ortodoks ve Heterodoks İktisat Ayrımı.....	13
1.2.2. John Kenneth Galbraith ve (Orijinal) Kurumsal İktisadi Düşünce.....	19
1.2.2.1. Kurumsal İktisada Genel Bir Bakış.....	19
1.2.2.2. Yeni Kurumsal İktisat.....	28
1.2.2.3. Kurumsal İktisat Düşüncesinde Kurumların Anlamı.....	31
1.2.2.4. John Kenneth Galbraith ve Thorstein B. Veblen.....	34
1.2.2.5. Kurumsal İktisadi Düşüncede John Kenneth Galbraith'in Yeri.....	41
1.2.3. John Kenneth Galbraith ve Post Keynesyen İktisat.....	43
1.2.3.1. Post Keynesyen İktisada Genel Bir Bakış.....	44
1.2.3.2. Post Keynesyen İktisadın Temel Özellikleri.....	48
1.2.3.3. John Kenneth Galbraith ve John Maynard Keynes.....	50
1.2.3.4. John Kenneth Galbraith ve Post Keynesyen İktisat İlişkisi.....	52

İKİNCİ BÖLÜM

JOHN KENNETH GALBRAITH'İN DÜŞÜNCESİNDE GÜÇ, PİYASA VE ŞİRKET

2.1. İktisadi Yaşamı Biçimlendiren Çağdaş Kurum: Dev Şirketler.....	61
---	----

2.2. Yönetimsel Kapitalizmin Anahtar Kavramı: Tekno-strüktür/Teknik Yapı	68
2.2.1. Tekno-strüktürün Amaçları	72
2.2.2. John Kenneth Galbraith ve Joseph Schumpeter	74
2.2.3. John Kenneth Galbraith ve Tekelci Kapitalizm	77
2.3. Güç/İktidar Teorisi	78
2.3.1. Dengeleyici Güç (Karşıt Güç)	82
2.4.1. Planlama ve Belirsizlik	91
2.4.2. Geleneksel Bilgelik Olarak Neoklasik Model	92

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BOLLUK TOPLUMU, TÜKETİM KÜLTÜRÜ, YOKSULLUK VE ENFLASYON

3.1. Bolluk Toplumu ve Tüketim Kültürü	101
3.1.1. Bağımlılık Etkisi	105
3.1.2. Enflasyon ve Çözüm Önerileri	111
3.1.3. Bolluk Toplumu ve Yoksulluk	115
3.1.4. Sosyal Denge veya Sosyal Dengesizlik Teorisi	118
3.2. John Kenneth Galbraith ve Milton Friedman	120
3.3. John Kenneth Galbraith'in İktisadi Düşüncedeki Yeri	124
3.3.1. John Kenneth Galbraith ve Yeni Sol/Sosyalizm	125
3.3.2. Das Galbraithproblem	128
SONUÇ	133
KAYNAKÇA	137
ÖZGEÇMİŞ	161

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD : Amerika Birleşik Devletleri

GSMH : Gayri Safi Milli Hasıla

OPA : Fiyat Politikaları ve Kamu Gereksinimleri Dairesi

GİRİŞ

Sosyal bilimler içerisinde disiplinler meşruiyetini elde etme bakımından en eski olan ve sınırlarını en erken ‘belirginleştiren’ dal iktisattır. Ekonomi politik adlandırmasının kullanımı 17. yüzyılın başlarına kadar götürülmekle beraber asıl şekillenmesini 18. yüzyılın son çeyreğinde Adam Smith’te bulmuştur. Bu zaman diliminde zengin içeriğinden aldığı güçle sonraları sosyoloji ve politik bilim olarak ayrışacak olan sosyal bilimlerin de temsilciliğini üstlenmiştir.

Adam Smith, John Stuart Mill ve Karl Marx gibi klasik dönem iktisatçıları, iktisadın henüz formelleşmediği dönemde hem iktisat hem politika hem de etik üzerine rahatça yazmışlardır. David Ricardo istisna tutulursa, bu ekonomi politik dönemin iktisatçıları için iktisat disiplininin sınırları hayli geniştir. Bununla beraber iktisadın kendi disiplinler gelişimi açısından 19. yüzyılın son çeyreğinde önemli bir atılım gerçekleşmiştir. Bu atılım, 1870 ile başlatılan ve etkisi daha çok 1890’lardan sonra ortaya çıkan marjinalist devrimdir. Marjinalist devrim, İngiltere’de Stanley Jevons, İsviçre’de Leon Walras ve Avusturya’da Carl Menger’in birbirinden bağımsız olarak ‘değer’ kavramının sübjektif temelli izahını neredeyse eşzamanlı yapmalarına dayanmaktadır. Bu devrim iktisadın disiplinler seyrini ciddi şekilde etkilemiştir. Klasik ekonomi politığın bölüşüm ve büyümeyi öne çıkaran yaklaşımı, yerini fiyat sistemi çerçevesinde işleyen bir mübadele teorisine bırakmıştır. Rasyonel maksimizasyon davranışı sergileyen birey, bu sistemin işleyişinin merkezine oturmuştur.

Klasik ekonomi politik, kapitalist toplum gerçekliğine uygun bir sosyal teori önerdiğini iddia ederken marjinalist iktisat ise tarihsel ve sosyal bağlamdan soyutlanmış bir teori geliştirmiştir. Bu bağlamda marjinalizm bir sosyal teori değil, pür bir tercih teorisi olarak ortaya çıkmıştır. Böylece marjinalizm iktisadın sınırlarını dar bir çerçevede belirginleştirmiştir (Yılmaz, 2002/2003: 67-68; Blaug, 1972: 269).

Bu sınırlara olan bağlılıktaki en büyük teşvik genelde doğa bilimlerine özeldir ise fiziğin bilimsellik standartlarına olan hayranlıktır. Buna ilave olarak II. Dünya Savaşı sonrası dönemde formalizasyonun da etkisiyle iktisat bilimi, gittikçe

matematiğin bir alt dalı görünümüne bürünmüştür. İktisat, sosyal bilimden ziyade doğa bilimi gibi ‘evrensel’ ve ‘nesnel’ yasalara sahip bir disipline dönüşmüştür. Bu formalizasyonla beraber iktisattaki matematik kullanımı bir araçtan ziyade bizatihi iktisadın dili haline gelmiştir (Mirowski, 1991; Yılmaz, 2009a: 8-9; Blaug, 2003: 145).

İktisat disiplininin söz konusu gidişatına birçok eleştiri de gelmiştir. Bu eleştiriler daha çok heterodoks iktisat okulları tarafından yapılmaktadır. Heterodoks okulların genel karakteri, mevcut hâkim teoriye yönelik, daha çok metodolojik temelde yoğun eleştiriler getirmelerine dayanmaktadır. Heterodoks iktisat okullarının bu eleştirilerinin yoğunluğu oranında alternatif teorilere sahip olduklarını söylemek zordur (Yılmaz, 2009a: 10).

Heterodoks okulların yanında iktisadın politikadan, etikten ve tarihten soyutlanmış bu seyrine birçok bağımsız iktisatçı da karşı çıkmıştır. John Kenneth Galbraith da bu bağımsız iktisatçılardan biridir. Galbraith, iktisadın mevcut durumundan rahatsızlık duyarak farklı bir metodolojiyle yeni yaklaşımlar geliştirmeye çalışmıştır.

Orijinal/eski kurumsal iktisat ve Post Keynesyen iktisat gibi iki heterodoks okulun düşüncelerini harmanlayarak kendine özgü bir iktisadi düşünce oluşturan Galbraith; politika, etik ve sosyoloji temalı bir iktisat metodolojisi üretmiştir (Humbert, 2005). Ayrıca iktisadın mevcut hali ve yaşanan gerçeklik arasında bir kopukluk olduğunu belirtmesiyle de Galbraith’in bu metodolojisi eleştirel gerçekçiliğe yakın olarak değerlendirilmiştir (Dunn and Mearmen, 2006).

Galbraith, iktisadın yukarıda anlatılmaya çalışılan seyrini geleneksel bilgelik şeklinde adlandırarak iktisadın bu durumuna çok sayıda eleştiri getirmiştir. Bu eleştirilerin yanında iktisat disiplinine eleştirel içerikli de olsa birçok kavram kazandırmıştır. *Bağımlılık etkisi, tersine dönmüş sıralama, dengeleyici güç ve sosyal denge* bu kavramlardan bazılarıdır.

Galbraith’a göre 20. yüzyılın ikinci yarısı Amerika özelinde bir takım değişimlere tanıklık etmektedir. Büyük şirketlerin/firmaların ABD ekonomisini

domine etmesi ve bunun sonucunda yaşananlar bu değişimlerin ana sebebidir. Ekonomideki güç giderek bu şirketlerin eline geçmektedir. Bu da başta ekonomi olmak üzere bir dizi alanda iktisatçıların fark edemediği farklı sonuçlar yaratmaktadır. Ama mevcut neoklasik iktisat bu değişimi görmemektedir veya kasıtlı bir şekilde görmezden gelmektedir. Bundan dolayı Galbraith, neoklasik iktisada ciddi şekilde karşı çıkmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, Galbraith'in mevcut iktisada/neoklasik iktisada yönelik eleştirilerini sunmak, üretmiş olduğu kavramların analizini yapmak ve iktisat bilimine yaptığı katkıları tartışmaktır. Galbraith'in bu katkılarından hareketle 21. yüzyılın iktisadi düşüncesinin analiz edilip edilmeyeceği, bu çalışmanın temel problemiğini oluşturmaktadır.

Bu çalışmanın Galbraith gibi hemen hemen her alanda eser veren bir yazarın tüm düşüncelerini analiz ettiğini ileri sürmek de güçtür. Galbraith'in temel iktisadi düşüncelerinin analiz edilmesinde Thorstein B. Veblen, John Maynard Keynes, Joseph A. Schumpeter, Milton Friedman gibi önemli iktisatçıların çalışmalarından yararlanılmıştır.

Çalışma ana hatlarıyla üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Galbraith'in kişisel yaşam öyküsünün yanında entelektüel biyografisi verilmeye çalışılmıştır. Bu amaçla düşünsel etkileşimde bulunduğu heterodoks iktisat okulları olan orijinal kurumsal iktisat ve Post Keynesyen iktisadın genel karakteristik özellikleri belirtilerek Galbraith'in düşünceleri ele alınmıştır. Ayrıca ortodoks ve heterodoks iktisat ayrımlarına yer verilerek, Galbraith'in fikirleri heterodoks iktisat bağlamında incelenmiştir.

İkinci bölümde, Galbraith'in özgün düşüncesini ortaya koyan *büyük şirketler, dengeleyici güç, güç, geleneksel bilgelik, tekno-strüktür, planlı sistem ve piyasa sistemi* gibi birçok kavrama yer verilmiştir. Bu kavramların anlaşılması, neredeyse Galbraith'in tüm düşüncelerinin anlaşılmasını sağlamaktadır.

Üçüncü bölümde ise Galbraith'in *bolluk toplumu, tüketim kültürü, bağımlılık etkisi, yoksulluk, enflasyon ve sosyal denge teorisi* gibi düşüncelerine yer verilmiştir.

Bu düşüncelerle Galbraith'in teorisinin eksik kalan kısmı ele alınmıştır. Böylece *Galbraithyan sistem* tamamlanmış ve Galbraith'in düşüncelerinin tamamına değinilmeye çalışılmıştır. Özetle Galbraith'in iktisat bilimine ve iktisadi düşünceye yaptığı katkılarla bu çalışma geliştirilmiştir. Böylelikle Galbraith'in iktisadi düşüncesi mercek altına alınmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

JOHN KENNETH GALBRAITH'İN ENTELEKTÜEL BİYOGRAFİSİ

John Kenneth Galbraith, uluslararası çapta ünlü bir iktisatçı ve yerleşik fikirleri şiddetle eleştiren bir sosyal bilimcidir. Ününü büyük oranda geleneksel bilgeliği (conventional wisdom) sorgulayarak elde etmiştir. Başarısını ekonomist, tarihçi, devlet adamı, politik kışkırtıcı, denemeci ve nüktedan olarak sürdürmüştür (Bowles, Edwards and Shepherd, 1989: vii).

Galbraith, keskin ve ironik bir üslupla iktisat teorisinin yerleşik fikirlerini eleştirmiş ve çok sayıda eser vermiştir. Bu nedenle Galbraith'in fikirlerinin araştırılması önemlidir. Galbraith'in fikirlerinin incelenmesi ortodoks/anaakım iktisat ve heterodoks/karşıt iktisat ayrımının anlaşılmasına katkı yapacak ve ortodoks-heterodoks iktisat ayrımının 20. yüzyıldaki seyri ile ilgili önemli ipuçları sunacaktır.

Kanada kökenli Amerikalı düşünür Galbraith, 20. yüzyılın etkili iktisatçılarından biridir. Harvard Üniversitesinde iktisat bilimi profesörlüğü, II. Dünya Savaşı sırasında ABD'de Fiyat Politikaları ve Kamu Gereksinimleri (OPA) Dairesinin Fiyat Birimi'nde Direktör Yardımcılığı, ABD Bşakanı John F. Kenedy'nin ekonomi danışmanlığı ve ABD'nin Hindistan Büyükelçiliği görevlerinde bulunmuştur. Galbraith aynı zamanda üretken bir yazardır ve eserlerinin birçoğu hala yaygın bir şekilde okunmaktadır. Bununla beraber Galbraith, daha çok Amerikan iktisadı üzerine yazmış olduğu *Amerikan Kapitalizmi (American Capitalism-1952)*, *Refah/Bolluk Toplumu (The Affluent Society-1958)* ve *Yeni Sanayi Devleti (The New Industrial State-1967)* adlı eserlerden oluşan üçlemesi ile tanınmaktadır. Bu üçlüye diğer üç kitabındaki fikirlerini geliştirerek kompakt bir bütün olarak sunduğu *Ekonomi Kimden Yana (Economics and the Public Purpose-1973)* eseri de eklenebilir.

Adı geçen dört kitabında Galbraith, benzer temaları ele almış ve çağdaş ekonomik yapı içerisinde devletin etkili bir şekilde yer aldığını savunmuştur. Sözü

edilen eserler temelde dev şirketlerin dünyası ile ilgilidir. Galbraith'a göre dev şirketlerin araştırılması, geleneksel ekonominin ya da başka bir deyişle neoklasik ekonominin göremediği veya bir türlü (kasıtlı bir biçimde) görmek istemediği, ekonomiyi biçimlendiren ağırlıklı alanlardan birisidir. Çağdaş şirketle çağdaş devletin yapılarında, güç paylaşımıyla kazanç bölüşümünün oluşturduğu bir 'ortak yaşam' durumu söz konusudur (Galbraith, 1989: 251).

Galbraith, bu özgün düşünce sistemini kurarken ve çağdaş iktisadi ilişkileri ifade ederken iktisat bilimine yeni kavramlar kazandırmıştır. Bu kavramlar; teknik yapı (teknoloji-strüktür), güç (power), dengeleyici güç (countervailing power), geleneksel bilgelik (conventional wisdom), sosyal denge (social balance), tersine dönmüş sıralama (revised sequence), bağımlılık etkisi (dependence effect) ve sair şeklinde sıralanabilir. Bu kavramlar, ortodoks iktisatçıların analizlerinde çoğunlukla yer almayan fakat Galbraith'in iktisadi analizinin merkezinde yer alan ve hatta onun düşüncesini baştan sona belirleyen kavramlardır. Bu çalışmada, John Kenneth Galbraith'in iktisat bilimine kazandırdığı yeni kavramlara yer verilerek, iki heterodoks iktisat okulu (orijinal kurumsal iktisat ve Post Keynesyen iktisat) bağlamında iktisat biliminin geleceğinin analiz edilmesi hedeflenmiştir.

1.1 John Kenneth Galbraith'in Yaşamı

John Kenneth Galbraith, 15 Ekim 1908 yılında Ontario Kanada'da doğmuştur. Galbraith'a göre kurak bir bölge olan Ontario'de nüfusun büyük bir bölümünü İskoç göçmenler oluşturur. Diğer bölge sakinlerinin çoğu gibi Galbraith'in ataları da Kanada'ya göç etmiş İskoçlardır. Galbraith'in öğretmen olan babası William Galbraith, Kanada'nın Liberal Parti politikacılarından. Galbraith, 14 yaşındayken annesini kaybetmiş ve bundan dolayı yetişmesinde babasının büyük etkisi olmuştur. Galbraith, 1931 yılında Ontario Tarım Koleji'nden mezun olmuş ve Kanada'dan Amerika Birleşik Devletleri'ne taşınmıştır (Galbraith, 1981: 1; Parker, 2005: 26; Ramrattan and Szenberg, 2010: 31).

1931'de lisansüstü öğrenim yıllarını geçireceği Berkeley'e giden Galbraith'in düşünce sisteminin oluşmasında bu okulun büyük payı vardır. Burada elde ettiği birikim onun akademik yaşamına yön vermiştir. Galbraith, Berkeley yıllarının

hayatının en güzel dönemlerinden biri olduğunu ifade etmiştir. Burada aldığı derslerde Adam Smith, David Ricardo, Karl Marx, Alfred Marshall, Veblen, Keynes ve Alman Tarihçi Okulu'nu da öğrenmiştir. Galbraith, heterodoks bir iktisatçı olmasına aracı olan Leon Rogin'le Berkeley'de tanışmış ve onun öğrencisi olmuştur. Rogin, orijinal kurumsal iktisatçı Wesley Mitchell'in öğrencisidir ve onun sayesinde Galbraith, Veblen ve Alman Tarihçi Okulu (özellikle Werner Sombart) ile düşünsel etkileşime geçmiştir (Dunn and Pressman, 2005: 164; Dimand and Koehn, 2008: 562).

1934 yılında tarım ekonomisi alanında *Kaliforniya Eyaleti Harcamaları* üzerine yazmış olduğu doktora teziyle¹ Berkeley'den mezun olmuştur. Aynı yıl Harvard Üniversitesi'nde akademisyenliğe başlamıştır. Burada, meslektaşları arasında, Joseph Schumpeter, Alvin Hansen ve Seymour Harris vardır. Harvard'da Galbraith'in ekonomik perspektifi makroekonomi ve endüstriyel organizasyonu da içine alacak şekilde genişlemiştir (Ramrattan and Szenberg, 2010: 31; Breit and Ransom, 1998: 165). Ayrıca aynı bölümün yeni kuşak iktisatçılarından Edward Chamberlain'le bir araya gelmesi Galbraith'in ufkunu açmıştır. Chamberlain'in monopolcü rekabet teorisi (aynı dönemde İngiltere'deki Cambridge Üniversitesi'nde Joan Robinson'la eş zamanlı olarak geliştirdiği) Marshall'ın iktisadi görüşüne temel bir meydan okumayı temsil etmiştir (Parker, 2005: 69). Dolayısıyla Galbraith'in 1936 yılında yayımlanan *Tekelci Güç ve Fiyat Katlıkları (Monopoly Power and Price Rigidities)* başlıklı makalesinin bu etkileşimden doğduğu söylenebilir (Başaran, 2012: 8-9). Aynı tarihte John Maynard Keynes'in de *Genel Teori* diye bilinen ve makroekonominin oluşumunu sağlayan *İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi* adlı ünlü eserini yayımladığı dikkat çekmiştir.

Galbraith, Harvard'da hızlı bir şekilde politik sorunlarla ilgilenmiş ve ayrıca önemli politik bağlantılar kurmuştur. 1933 yılının sonunda Brookings Kurumu'nun Tarım Kredi Kurumu'nda (Farm Credit Administration) çalışmaya karar vermiş ve kurumun başına getirilmiştir. 1935 yılının sonbaharında ise Joseph Kennedy ile tanışmıştır. Galbraith'in politik ilgisi sadece bu yıllarda başlamamıştır. Onun politik

¹ Tezin tam adı: '*Arıcıların Durumlarının Düzeltmeye İlişkin Olanaklar*'dır (Yılmaz, 2009b: 93).

odaklı düşüncesi babası aracılığıyla çocukluğunda başlamış ve ölünceye kadar devam etmiştir. Bundan dolayı onun yaşamı, ‘politik Galbraith’ olarak da ifadelendirilmiştir (Schlesinger, 1984: 7)

1934 yılında Tarımsal Düzenleme Kurumu (Agricultural Adjustment Administration)’nda çalışması, Galbraith üzerinde önemli etki bırakmıştır. Washington’daki bu erken tecrübe, Galbraith’a gücün/iktidarın önemini öğretmiş ve bu güç vurgusu onun iktisadi düşüncesinin olgunluk çalışmalarında daha çok görünmüştür.

1936 yılında ise Galbraith’in politik ilgileri derinleşmiştir. Gönüllü olarak Roosevelt’in yenilenen seçim kampanyasına yardım etmiş ve ayrıca Demokratların önerisiyle Amerikan vatandaşlığına başvurmuştur. Yine 1936 yılında Galbraith, ömrü boyunca fikirlerini baştan sona etkileyen ünlü iş adamı Henry S. Dennison ile tanışmıştır. Dennison, iktisat ders kitaplarına karşıdır ve Galbraith da bu düşünceleri desteklemiştir. Dennison’la kurulan dostluk sonucu Galbraith, endüstriyel düzeni ve neoklasik iktisadın kusurlarını sorgulamaya başlamıştır. Bu ikili, 1938 yılında, *Modern Rekabet ve İş Politikası (Modern Competition and Business Policy)* ile *Tam İstihdama Doğru (Toward Full Employment)* adlı iki kitap yayımlamışlardır. Ayrıca Dennison’la beraber Galbraith’in fikirlerinde Keynes etkileri görülmeye başlamıştır. Galbraith ve Dennison arasındaki entelektüel etkileşimin Galbraith’in düşünceleri üzerine iki etkisi olduğu söylenebilir. Birinci olarak Dennison aracılığıyla Galbraith, Keynes’in heterodoks mirasını keşfetmiştir. İkinci olarak ise Galbraith, çağdaş ekonomide modern büyük şirketin karakterini ve yerini sorgulamıştır (Bruce, 2001: 25-46; Dunn and Pressman, 2005: 164-165; Schlesinger, 1984: 9).

Galbraith, 1937 yılında evlenmiş ve ABD vatandaşı olmuştur. Aynı yıl Sosyal Bilim Araştırma Bursu (Social Science Research Fellowship) olarak Cambridge’deki Trinity Kolej’e gitmiştir. Burada dönemin önde gelen iktisatçıları Michal Kalecki, Joan Robinson, Richard Kahn ve Pierro Sraffa ile tanışmıştır. O sıralar Keynes kalp rahatsızlığı geçirdiğinden Galbraith onunla tanışmamıştır. Fakat Keynes’in temel makroekonomik düşüncelerinden etkilenmiştir. Bununla beraber Galbraith, Keynes’i

de etkilemiştir ve Keynes onun için ‘kararlı ve hedefleri olan entelektüel’ ifadesini kullanmıştır (Parker, 2005: 92-97; Ramrattan and Szenberg, 2010: 31).

Trinity Kolej’deki Cambridge Keynesyenleri veya daha sonra Post Keynesyenler olarak adlandırılan bu grup, ileride Galbraith adının Post Keynesyen okul içerisinde anılmasına yol açacak derecede onun düşüncelerini ve dolayısıyla çalışmalarını etkilemiştir. Kendisi İngiltere’de iken ayrıca bir hafta boyunca, London School of Economics’te Friedrich von Hayek ve Lionel Robbins’in düzenlediği seminerlere katılmıştır (Galbraith, 1981: 77-79; Başaran, 2012: 9).

1938 yılında tekrar Harvard’a döndüğünde Galbraith’a, Yeni Düzen’in (New Deal) kamusal programlarını gözden geçirecek bir komisyona başkanlık etmesi için bir öneri götürülmüştür. Ancak bu durum, onun için, politikaya ayrılması gereken daha çok zaman ve Washington’a sık sık yapılması gereken seyahatler demek olduğu için, Galbraith bu tür önerileri sürekli reddetmiştir. Ayrıca 1939’da ilk kez ABD Başkanı Franklin Roosevelt ile yüz yüze tanışmıştır (Başaran, 2012: 10; Dunn and Pressman, 2005: 165).

Galbraith, 1941 yılında Pearl Harbor saldırısı sonrası II. Dünya Savaşı’na giren Amerika Birleşik Devletleri ekonomisinde istikrarı sağlamak ve savaş ortamında fiyatları kontrol altına almak üzere Başkan Roosevelt tarafından Fiyat Politikaları ve Kamu Gereksinimleri (OPA) Dairesinin Fiyat Birimi’nde Direktör Yardımcısı olarak görevlendirilmiştir. 1943 yılına kadar Amerikan mallarının fiyatları konusunda etkili kontrol sağlamıştır. Savaş sonrasında da enflasyonla mücadelede ücret ve fiyat kontrollerinin etkisini tartışmıştır. Hatta Galbraith’in burada edindiği tecrübe, onun, enflasyona dair en etkili çözümün, ücret ve fiyat kontrolleri olduğu şeklindeki hayatı boyunca sürdüreceği görüşünün de temellerini oluşturmuştur. Milton Friedman’a göre ise Galbraith’in ücret ve fiyat kontrolleri görüşü sadece kendi pozisyonunun doğrulanmasının teorik analizidir.

Savaş döneminde yaptığı kamu görevi sırasında savaştaki stratejik bombalama girişimlerinin maliyet ve kazançlarını inceler ve bombardımanların zarar verdiği gerekçesiyle durdurulması tavsiyesinde bulunur. ABD Dışişleri’nde de görev

almıştır. 1946'da Dışişleri Bakanlığı tarafından Japonya ve Almanya'da savaş yıkımlarının yol açtığı ekonomik sonuçlarla uğraşan bir komisyonun başına getirilir. Hitler'in teknik sahadaki üstünlüğe vermiş olduğu önemin Alman ekonomisi için fakirlik ve ciddi sorunlar doğuracağı sonucuna varmıştır. Galbraith'a göre Almanya'nın aşırı güven sonucu Avrupa'nın büyük bölümünü işgal etmesi, Almanya için mobilizasyon sorununa yol açacaktır. Ayrıca Galbraith, savaş sonrası Avrupa'nın yeniden toparlanması için oluşturulan Marshall Planı'na da katılmıştır (Yılmaz, 2009b: 94; Dunn and Pressman, 2005: 167).

Fiyat Politikaları ve Kamu Gereksinimleri Dairesi yoğun politik baskı sonucunda dağılınca Galbraith, Fortune Dergisi'nin editör kadrosuna katılmış ve 1943'ten 1948'e kadar burada çalışmıştır. Buradan edindiği tecrübe ve derginin sahibi Henry R. Luce'nin yardımı ile incelikli ve esprili yazarlık yeteneğini geliştirmiştir.² Ayrıca editörlük yılları, Galbraith'in Amerikan ekonomisinde büyük şirketlerin hâkimiyeti düşüncesinin pekişmesini sağlamıştır (Dunn and Pressman, 2005: 165-166; Ramrattan and Szenberg, 2010: 31).

1948 yılının sonbaharında Galbraith, Harvard'daki akademik yaşamına geri dönmüştür. Verdiği dersler genelde tarım ekonomisi ve endüstriyel organizasyon alanında olsa da Galbraith'in esas ilgisi daha çok politika ve yazı üzerinedir. Daha sonra güç ilişkileri üzerine 1952 yılında iki kitap yazmıştır. İlk eseri olan *Amerikan Kapitalizmi: Karşıt Güçlerin Denkleşmesi (American Capitalism: The Concept of Countervailing Power)* ve diğer eseri *Fiyat Kontrolü Teorisi (A Theory of Price Control)*'dir. 1955 yılında ise kendisinin en çok okunan ve bilinen kitaplarından biri olan *1929 Büyük Kriz (The Great Crash 1929)*'i, Wall Street üzerine keskin gözlemleri ve analizleriyle desteklediği üslubuyla kaleme almıştır (Dunn and Pressman, 2005: 167; Başaran, 2012: 11).

1955 yazında üniversiteden ücretli izin alarak yoksulluk hakkında bir kitap yazmak için İsviçre'ye gitmiştir. Daha sonra da Hindistan'a ilk ziyaretini yapan Galbraith, buradaki yoksulluğu görmüş ve izlenimlerini de birleştirerek tasarladığı

² Henry Luce, Galbraith'a yazı işinde yardımcı olduğundan dolayı daha sonra pişmanlık duyduğunu ifade etmiştir (Parker, 2005: 153).

kitabını 1958 yılında çıkarmıştır. Bu kitap, *Amerikan Kapitalizmi* kitabı ile başlayan ve Galbraith'in meşhur üçlemesi olarak adlandırılan serinin ikinci kitabı *Bolluk Toplumu*'dur. *Bolluk Toplumu*'nu bitirdikten sonra Oscar Lange'in davetiyle Mayıs 1958'de Polonya ve Yugoslavya'ya konuşma yapmaya gitmiştir. Bu yolculuk boyunca, zamanının çoğunu Michal Kalecki ile geçirmiştir. 1967 yılında ise *Yeni Sanayi Devleti* kitabını bitirmiştir. Bu kitaplar ABD'de oldukça uzun bir süre en çok satanlar listesine girmiştir. Galbraith'in kitapları bunlarla sınırlı değildir. İktisatla alakalı birçok kitabının yanında hatırat türünde *İskoç (The Scotch)*, roman türünde *Zafer (The Triumph)* ve politika alanında *Liberal Devir (The Liberal Hour)* gibi kitapları da vardır. 1981 yılında *Zamanımızda Bir Hayat (A Life in Our Times)* ismiyle yazdığı otobiyografisi de bulunmaktadır.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra da bazı hükümetlerde önemli görevler alan Galbraith, 1952 yılında Demokrat Parti lideri Adlai Stevenson'a danışmanlık, ABD Başkanı John F. Kennedy'nin döneminde ise 1961'den 1963'e kadar ABD'nin Hindistan Büyükelçiliğini yapmıştır. Galbraith, aldığı bu diplomatik görev esnasında yaşadıklarını ve tecrübelerini ise 1969 yılında yazdığı *Büyükelçinin Günlüğü: Kennedy Yıllarının Kişisel Bir Muhasebesi (Ambassador's Journal: A Personal Account of the Kennedy Years)* adlı kitabında toplamıştır.

1972 yılında Amerikan Ekonomi Kurumu (American Economic Association) Başkanlığı da yapan Galbraith, 1975'te Harvard Üniversitesi'nden emekli olmuştur. Fakat bu tarihten sonra da üretkenliğine hiç ara vermeden, kitaplar ve makaleler yazmaya devam etmiştir. Bu zaman boyunca Galbraith, profesyonel aktivitelerine devam etmiştir. *Post Keynesyen Ekonomi Dergisi (Journal of Post Keynesian Economics)*'ne hem moral hem de finansal destek sağlamıştır. Bu dergi Post Keynesyen iktisatçılar için büyük bir yayım yeri olmuştur ve Galbraith da bu derginin başlangıcından beri onursal editör kurulu başkanlığını yapmıştır. 2006 yılında hastalanarak yatırıldığı Massachusetts'teki hastanede iki hafta kaldıktan sonra

97 yaşındayken vefat etmiştir (Başaran, 2012: 11-12; Dunn and Pressman, 2005: 167).³

1.2 John Kenneth Galbraith'in İktisadi Düşünce Kaynakları

Galbraith, iktisadi gelişime katkıda bulunan iktisadi okulların hiç birisine tam olarak uymamaktadır. Galbraith'in kendine özgü bir iktisadi düşünce sistemi vardır. Bu nedenle Galbraith'in düşünce sisteminin anlaşılması iktisadi düşünce açısından önem arz etmektedir (Yılmaz, 2009b: 9). Bununla birlikte günümüz iktisadi düşünce evreninde Galbraith ile iki heterodoks iktisat okulu arasında sıkı bir etkileşim vardır. Bu okullar orijinal kurumsal iktisat ile Post Keynesyen iktisattır. Galbraith hem bu iki heterodoks okula katkı yapmış hem de bu iki okul taraftarlarının takdirlerini kazanmıştır.

Galbraith, Amerika'daki dev şirketleri ekonomi ve politikanın tek yönlendiricisi ve belirleyicisi şeklinde analiz ederek orijinal kurumsal iktisatçılara benzer bir yaklaşım sergilemiştir. Dev şirketler yani kurumlar, hem üretim hem de tüketim süreçlerini belirleyerek ekonominin asıl yönlendiricisi konumundadırlar. Geoffrey M. Hodgson'a göre Galbraith'in bu analizi kurumsal iktisadın özüdür. Bundan dolayı Galbraith da orijinal kurumsal iktisadın güçlü bir temsilcisidir (Hodgson, 2001: 106).

Ayrıca Galbraith (Galbraith, 1988: 267), makroekonomi ve mikroekonomi ayrımlarının artık geçerli olmadığını, böyle ayrımların modası geçmiş ayrımlar olduğunu belirtmektedir. Çağdaş ekonomilerde belirsizliğin⁴ önemini vurgulayarak

³ Galbraith'in yaşamı ve düşünsel gelişimi üzerine Parker'in (2005) entelektüel biyografisi ile Galbraith'in (1981) otobiyografisi daha ayrıntılı bilgi sunmaktadır.

⁴ Dinç Alada'ya göre iktisatta belirsizlik denildiği zaman en az dört farklı yaklaşım ile karşılaşılabilmektedir: Birincisi, sayısal olarak ölçülebilir ihtimal oranlarına tekabül eden belirsizlik. Bu yaklaşımda, ihtimal, dış dünyaya dair bilgiye ulaşmanın bir vasıtasıdır. Öncülüğünü J.F. Muth ve R.E. Lucas'ın yaptığı Rasyonel Beklentiler görüşüdür. İkincisi, belirsizlik sayısal olarak ölçülebilir ihtimal hesabına dayanmakla beraber, konu edilen ihtimal, dış dünyaya değil zihinsel tasarım ve beklemeyle tekabül eder. Bu yaklaşımın öncülüğünü L.J. Savage ve M. Friedman'in üstlendiği, Beklenen Faydanın Maksimizasyonu hipotezi kullanılmaktadır. Üçüncüsü, belirsizlik, sayısal olarak ölçülemeyen ihtimale veya ihtimali bilginin olmadığı duruma karşılık gelmektedir. Bu yaklaşımda

da Post Keynesyen iktisatçılara yakın bir tutum sergilemiştir. Dolayısıyla Galbraith, geniş politik ekonomi vizyonunda, Keynes ve Kalecki iktisadi yaklaşımlarıyla kurumsal iktisatçıların iktisadi yaklaşımlarını bütünleştirmiştir. Dahası Galbraith neredeyse tüm heterodoks iktisatçılar gibi neo-klasik iktisada ciddi eleştiriler getirmiştir (Dunn and Pressman: 2005: 190). Bu nedenle Galbraith'in düşünce kaynaklarının ortodoks/yerleşik iktisat ve heterodoks iktisat ayrımı bağlamında analiz edilmesi gerekmektedir.

1.2.1. Ortodoks ve Heterodoks İktisat Ayrımı

İktisat disiplininin değişim dinamiğini ve iktisatçıların görüşlerini anlamak için ortodoks ve heterodoks kavramlarını kullanarak disiplin içi ayrımlar yapmak yararlı olacaktır. Ortodoks ve heterodoks kavramlarının tanımlanmasında bir netlik bulunmamaktadır. Söz konusu bu kavramlar, tarihsel, sosyolojik ve epistemolojik çağrışımlar içerdiğinden hem iktisat disiplininin seyri hem de iktisadi düşünce okulları ile ilgili önemli ipuçları sunmaktadırlar.

İktisat disiplinde 'ana akım, ortodoksi ve neoklasik' kavramları birbiri yerine kullanılmakla beraber bu üç kavram arasında bazı farkların var olduğu da vurgulanmaktadır. 'Heterodoksi' kavramı ise bu üç kavrama karşıtlık temelinde kullanılmaktadır.

Colander, Holt ve Rosser (2004: 490)'e göre iktisat disiplinde ana akım, ortodoksi ve neoklasik ifadeleri aynı anlama gelmemektedir. Ana akım iktisat, genelde sosyolojik bir kategori şeklinde tanımlanmaktadır. Ana akım iktisat, önde gelen düşünce kuruluşları, araştırma enstitüleri ve akademik dergilerdeki araştırmacıların çalışmalarından oluşmaktadır. Daha çok saygın üniversitelerden mezun 'meslek elitleri'nin görüşlerinde kendini bulur. Ana akım iktisat, disiplinin

ihtimal, zihinsel tasarım ve bekleyişlere tekabül etmekle beraber belirsizlikten bağımsız bir konuma sahiptir. Bu, Keynes'in iktisada taşıdığı ve makroekonomide kullanım alanı bulan, Keynesyen belirsizlikte denilen yaklaşımdır. Dördüncüsü, belirsizliği ölçülebilen ve ölçülemeyen olarak ikiye ayıran, ölçülebilen belirsizliği (risk) apriori ve istatistiksel ihtimale dayandırırken; ölçülemeyen belirsizliği, ölçülebilir ihtimal veya tesadüfen tatbik edilemeyeceği hal olarak düşünen anlayıştır. Bu yaklaşımın öncülüğünü F.H. Knight yapmaktadır (Alada, 2000: 11-12).

ortodoksisi ile karakterize edilmekle beraber iktisada geniş ve daha eklettik bir yaklaşım sunmaktadır. Modern iktisat rasyonalite, bencillik ve denge kutsal üçlüsünden çıkmıştır. Bunun yerine kurumlarla bütünleşmiş evrimci oyun teorisi, doğa ve iktisat ilişkisinden doğan ekolojik iktisat, rasyonalitenin yeniden tanımlanması sonucu psikolojik iktisat, deneysel iktisat, kompleksite iktisadı, bilgisayar simülasyonları ve klasik istatistiğin sınırlandırılmasıyla ekonometrik çalışmalar gibi daha eklettik pozisyona evrilmektedir. Neoklasik iktisat, ana akım iktisadı temsil etmekten uzaktır. Ana akım iktisat kabuk değiştirmektedir.

Ortodoks iktisat kavramı, öncelikle entelektüel bir kategori olarak ele alınmaktadır. Bu kavram genellikle, ekonomik düşünce tarihçilerinin düşünce okulu sınıflandırmasına gönderme yapar. Günümüzde neoklasik iktisat, ortodoks iktisadı temsil eder. Bununla beraber, modern ana akım iktisat; ortodoks iktisat ve neoklasik iktisattan pek farklıdır. Neoklasik iktisat terimi ilk kez Thorstein Veblen (1900) tarafından *'Preconceptions of Economic Science'* (*İktisat Biliminin Önyargıları*) adlı çalışmada kullanılmıştır. Veblen, kavramı, Alfred Marshall'ın iktisadını tanımlamak amacıyla negatif anlamda kullanmıştır.⁵ Veblen bu sözcüğü türetirken neoklasik iktisat, ABD'de ana akım iktisadı temsil etmemekle birlikte kurumsal iktisat neoklasik iktisattan daha yaygın pozisyondadır. Fakat Veblen'in bu terminolojisi genişleyerek Wesley C. Mitchell, John A. Hobson ve Eric Roll'un yazılarında görülmüştür. Daha sonra bu kavramı, John Hicks ve George Stigler daha kapsayıcı şekilde kullanmışlardır (Colander, 2000: 131).

Bununla beraber neoklasik iktisadı tanımlamak da zordur.⁶ 1870'li yıllarda kurulan orijinal neoklasik iktisat, üç temel ilke ile karakterize edilir: Bunlar,

⁵ Veblen neoklasik iktisat terimini daha çok profan anlamında kullanmıştır. Ona göre Adam Smith ekonomik gerçekliği Tanrı tasarımı olarak görmüştür ve insanoğlu da bu tasarımla uyumludur. Smith'ten sonra ekonomi profan ellere düşmüştür. Özellikle neoklasik faydacı ekonomi Smith'in Tanrı tasarımını karşılamamaktadır (Lawson, 2013: 962).

⁶ Neoklasik iktisat konusunda hâkim iddia, neoklasik iktisadın biri Marshallcı, diğeri Walrascı olmak üzere iki farklı yaklaşımı içerdiği yönündedir. Marshall amprik temelli davranışsal düzenliliklere dayalı bir tip tasarlarken, Walrascı homoeconomicus soyut ve mekanik bir tiptedir. Neoklasik iktisadın Walrascı akımın etkisine girişi de daha çok II. Dünya Savaşı ile tarihlendirilir (Yılmaz, 2002/2003: 62).

rasyonalite ile fayda maksimizasyonu; denge ve belirsizliğin yok sayılmasıdır. Yine Colander (2000)'e göre neoklasik iktisat günümüzde ölmüştür. Modern iktisat neoklasik iktisattan çok farklıdır (Dequech: 2007/2008: 280).

Heterodoks iktisat kavramı ise ortodoks iktisada karşıt olarak tanımlanmaktadır. Heterodoks iktisadın ne olduğundan çok ne olmadığı üzerinde durulmaktadır. Heterodoksi de sosyolojik bakış açısına sahiptir. Heterodoks iktisatçı kendini ana akım dışında tanımlamaktadır. Böylece heterodoksi, hem entelektüel hem de sosyolojik bakış açısının her ikisini de içermektedir. Buna karşın heterodoks iktisadın tanımlanması güçtür. Çeşitli okullar, dergiler, organizasyonlar ve akademik kurumlar heterodoks iktisadı belirlemektedirler. Heterodoks iktisatçılar ana akım iktisatçılar kadar aynı fikirde değildirler. Hepsinin ortak noktası, ortodoksinin büyük bir bölümünün veya tamamının reddidir (Colander, Holt and Rosser, 2004: 491-492). Heterodoksi, Post Keynesyen iktisat, orijinal kurumsal iktisat, feminist iktisat, sosyal iktisat, marksist iktisat, Avusturyan iktisat ve sair okulları içine alan bir şemsiyedir. Heterodoks iktisat, içerisinde birbirinden farklı birçok heterodoks proje ve gelenekleri barındırmaktadır. Heterodoks iktisadı tanımlamak için ana akım iktisada ya da ortodoks neoklasik iktisada karşı olmak yeterlidir (Lawson, 2006: 484).

Tony Lawson (2006)'a göre heterodoks iktisadın doğasını kavramak için ilk önce heterodoks geleneklerin neye karşı olduğunun bilinmesi gerekir. Böyle bir bakış açısı ortodoks ve heterodoks ayrımlarının anlaşılmasını kolaylaştıracaktır. Öncelikle, ana akım ekonomi bir ideoloji olarak savunulmaktadır.⁷ Piyasa mekanizmasına aşırı vurgu yaparak üretilen 'hayali pozisyon' ana akımı 'statükocu' bir pozisyona itmektedir. İkincisi, çoğu ortak stratejinin bir bileşeni olarak insanoğlunun rasyonel ve atomistik bireyler şeklinde kabul edilmesidir. Bunun sonucu olarak bir teorik yapının kurulması ve kurulan modeller vasıtasıyla optimal sonuçların elde edilmesidir. Fakat bu özellik, ana akımı tam olarak ifade etmemektedir. Çünkü bu özelliğe benzer 'rasyonel seçim' yaklaşımı Marksistlerce de uygun görülmüştür. Ana akım iktisadın her yerde benimsenen ve üzerinde ısrar edilen en temel özelliği

⁷ İktisadın bir sosyal bilim disiplinin ötesinde bir ideoloji gibi hareket tarzına sahip olduğunun güçlü bir eleştirisi için (İnsel, 2000).

matematiksel (formalistik) tümdengelim metodudur. Ana akım ekonomide gerçeklik sadece matematiksel metodun kesin biçimlerine dayanır. ‘Modelin nerede?’ sorusu ana akım iktisatta merkezi konumdadır. Bu zellik ana akımın özüdür. Heterodoks gelenekler birbirlerinden farklı olsalar da ana akım iktisadın bu özelliklerine karşı çıkmaktadırlar.

Heterodoks iktisat ilk ve öncelikli olarak modern ana akım iktisadın matematiksel tümdengelim metoduna karşı çıkmaktadır. Heterodoks iktisatçılar, formalistik metodolojik indirgemeciliğe karşı metodolojik çoğulculuğa inanırlar. Çünkü ana akım iktisat, sosyal konuyla pek ilgilenmemektedir. Heterodoks iktisat sosyal meselelerle daha çok ilgilidir. Bu durum da doğası gereği heterodoks muhalefetin özünü ontolojik yapmaktadır. Ortodoks ve heterodoks iktisat ayrımı özü itibariyle ontolojiktir. Ayrıca heterodoks iktisat gelenekleri de ontolojik temelde birbirlerinden ayrılmaktadırlar. Bir heterodoks geleneği bir diğerinden ayıran özellik ne politika ne teori ne metod ne de analiz birimlerinin farklı olmasıdır. Heterodoks gelenekler içindeki esas ayrım, sosyo-ekonomik dünya görüşünün önemi ya da sorgusu üzerinde oluşur. Yani ontoloji hem ortodoksiyi heterodoksiden hem de heterodoks gelenekleri birbirinden ayırmaktadır. Heterodoks gelenekler/okullar ontolojik olarak birbirlerinden ayrılır. Ayrımlar metodoloji, teori ve politika düzeyinde değil, oryantasyon ve vurgular üzerinden oluşur. Bu da doğası gereği ontolojiktir (Lawson, 2006: 499).

John B. Davis (2006) ise ontoloji bahsinde Tony Lawson (2006) ile aynı fikirde olmakla beraber esas ilgisinin, ortodoks ve heterodoks iktisat arasındaki 1980 sonrası oluşan değişimler üzerine olduğunu vurgulamaktadır. Davis’e göre heterodoks iktisat heterojendir. Ama heterodoks iktisatçılar kendilerini heterojen olarak görmezler. Bununla beraber 1980 sonrası heterodoks iktisadın (Neo-Avusturyan iktisat dışında)  ortak özelliği vardır: Birey kavramı temelinde topluma yerleşen atomistik oyuncunun (agent) reddi; Tersinmez tarihsel bir süreç olarak zamana vurgu ve sosyal yapılar ile bireyler arasındaki ortak etkileşimler aracılığıyla ortak karar vermedir.

Bu üç özellik ortodoks ya da neoklasik iktisat ile heterodoks iktisat arasına bir hat çekmiştir. Fakat 1980'den beri ana akım içerisinde yeni araştırma programlarının gelişmesi ortodoks ile heterodoks arasındaki sınırları aşındırmaktadır. Oyun teorisi, davranışsal iktisat, deneysel iktisat, evrimci iktisat, nöroiktisat ve kompleksite iktisadı yeni araştırma programları olarak kabul edilir. Oyun teorisi dışındaki yaklaşımlar, ortodoksideen daha çok heterodoksi olarak görülürler. Fakat sosyolojik olarak heterodoksi gibi kabul edilmeleri de zordur. Köken olarak yeni araştırma programlarının hepsi iktisadın içerisinde ve yeni heterodoksiyi oluştururlar. İlkesel olarak ise iktisadın dışından gelirler ve ortodoksiyi yönlendirmeye çalışırlar, ama onun yerini almaya çalışmazlar. Yani yeni araştırma programları, 1980 sonrası yeni heterodoksiyi oluştururlar. İktisat dışı ilkeleri iktisadın içine yerleştirerek ana akıma katkı yapmaktadırlar. Yeni araştırma programlarının ortodoks ve heterodoks ayrımlar üzerine tüm bu etkilerine rağmen; neoklasik iktisat hala iktisat öğretimini domine etmektedir.

Davis'in yukarıdaki açıklamalarına karşın Frederic S. Lee (2011)'ye göre ana akım olarak neoklasik iktisat heterodoks teorileri reddeder. Ortodoks neoklasik iktisat, asosyal ve tarihi olmayan bireylerin sınırsız ihtiyaçlarını gidermek üzere kıt kaynaklardan seçim yapmalarına, hayali kavramlara, tündengelimci ve kapalı sistem metoduna yoğunlaşır. Ana akım teoriyi reddeden heterodoks iktisat ise tarihsel zamandaki sosyal süreçler ile kültürel bağlam içindeki insani oyunculara ve açık sistem metoduna yoğunlaşır. Kısacası teorik argümanlar açısından ana akım ve heterodoks ekonominin hiçbir ortak noktası yoktur. Ana akım iktisat büyük oranda hala neoklasik iktisattır. Ana akım iktisatta çoğulculuk da yoktur. Ana akım iktisatta çoğulculuğun olmaması, 1960'lı yıllardan sonra gelişen formalizm nedeniyle. Ana akımın aksine çoğulculuk heterodoks iktisatta mevcuttur (Dow, 2011: 1155).

İktisat disiplinindeki çağdaş gelişmeler ışığında ortodoksinin yanı sıra heterodoksinin de değiştiğini ifade eden Sheila C. Dow (2008)'a göre metodolojik düzlemde ortodoksi ve heterodoksi ayrımı hala geçerlidir. Çünkü tüm çeşitlenme ve çoğulculuğuna rağmen ortodoks iktisat hala tek geçerli metodun matematiksel formalizm olduğunu iddia etmektedir. Ortodoksideki çoğulculuk, perspektif ve

argümantasyon düzeyindedir, metodoloji düzeyinde değildir. Heterodoks iktisatta ise metodolojik çoğulculuk vardır. Bu çoğulculuk meta-metodoloji düzeyindedir. Açık sistem bilgi düzeyi heterodoksinin metodolojik çoğulculuğunu; kapalı sistem bilgi düzeyi ise ortodoksinin monist metodolojik matematiksel formalizmini sembolize eder. Açık bilgi metodolojisi açık sistem gerçekliğini, kapalı bilgi metodolojisi kapalı sistem gerçekliğini ifade eder. Bu nedenle metodolojik manada ortodoksi-heterodoksi ayrımı hala yararlıdır.

Görüldüğü üzere, iktisat disiplininde ana akım, ortodoks, neoklasik ve heterodoks kavramları hem tarihsel hem de güncel bir şekilde ciddi manada tartışılmaktadır. Ana akım, ortodoks ve neoklasik kavramları birbirlerinin yerine kullanılmakla beraber aralarında ayrım yapıldığı da görülmektedir. Ayrım daha çok modern iktisadın edindiği yeni araştırma programlarının benimsenmesi ile ilgilidir. Benzerlik ise her ne kadar yeni araştırma programları modern iktisada dâhil edilse de heterodoks iktisatçıların ana akım, ortodoks ve neoklasik iktisat arasında bir fark görmemeleri sonucudur. Heterodoks iktisatçılar hala kendilerini modern iktisadın dışında ve muhalifi olarak görmektedirler. Neoklasik iktisat ise modern iktisat eğitiminin baskın yönünü oluşturmaktadır.

Özetle iktisatta ortodoksi-heterodoksi ayrımı sosyolojik bir kavram olarak disiplin içi egemenlik ilişkisini ima etse de, bu ayrımın epistemolojik temelleri de vardır ve bu ayrım 19. yüzyılın son çeyreğindeki yöntem kavgası (methodenstreit) dönemine kadar gider. Yöntem kavgasında sonradan ortodoksiyi oluşturacak olan taraf, temelde doğa bilimlerini taklit etmeyi bilimsellik kriteri olarak almaktaydı ve yöntemsel bireyciliğe dayalı, evrensel kurallar çerçevesinde bir bilimin mümkün olduğunu savunmaktaydı. Diğer taraf ise sosyal bilimlerin kendine has karakterini öne çıkarıp, doğa bilimlerinden farklı kendine has yöntemlere başvurması gerektiğini, tarihsel bilgiye dayalı ve bireyden ziyade bütünü esas alan bir yaklaşımı savunmaktaydı. Kavga, en azından sosyolojik sonuçları itibarıyla, ilk grubun belirleyiciliği ile sonuçlandı ve neoklasik iktisat disiplinin ortodoksisi haline geldi. İktisadın ortodoksisi diğer sosyal bilimlerle mukayese edildiğinde öyle güç kazandı ki kendi tanımını neredeyse disiplinin tanımını haline getirdi. Heterodoks iktisat

okulları ortodoks iktisadı genelde bireyci olmakla, gerçeklikten sapmakla, soyut olmakla, aşırı matematikselleşmekle, mekanik olmakla, yani oldukça sosyolojik gerekçelerle eleştirmektedirler (Yılmaz, 2012; 4-5).

Galbraith ise hem neoklasik iktisada hem de modern iktisat eğitime (20. yüzyıl iktisat eğitime) getirdiği eleştiriler sonucu heterodoks iktisatçılar içinde kabul edilmektedir. Hatta ana akım iktisatçılar Galbraith'i iktisatçı dahi kabul etmezler. Ana akım iktisatçılar, Galbraith'in düşüncelerini reddetmekte ve Galbraith'in bir iktisatçıdan ziyade sosyal teorisyen olarak kabul edilmesi gerektiğini vurgulamaktadırlar (Gordon, 1968: 643; Samuels, 1984a: 61). Zira Galbraith ana akım iktisatçıların analizlerine konu olmayan güç, sosyal denge, tersine yönlendirilmiş talep, bağımlılık etkisi (tüketicinin reklamlarla yönlendirilmesi) gibi kavramlarla iktisadi dünyayı analiz etmeye çalışmış ve ana akım iktisat ile ana akım iktisatçıları fazlasıyla eleştirmiştir. Ona göre ana akım iktisat, ekonomik çıkarların kontrolünü sağlayan bir bilimdir. Galbraith için ana akım iktisat ile neoklasik iktisat aynıdır (Galbraith, 1988: 17).

Bu bağlamda metodolojik açıdan birikimli/kümülatif nedensellik ile sosyal gömülülük (embeddedness) ve etkileşim, Galbraith ile heterodoks iktisat okulları arasındaki benzerliğin çekirdeğini oluşturmaktadır. Bu durum da Galbraith'i ortodoks iktisattan uzaklaştırmaktadır (Kesting, 2010: 181).

1.2.2. John Kenneth Galbraith ve (Orijinal) Kurumsal İktisadi Düşünce

1.2.2.1. Kurumsal İktisada Genel Bir Bakış

Kurumsal iktisat veya Amerikan Kurumsal İktisadı ya da bir başka deyişle orijinal kurumsal iktisat, Amerika Birleşik Devletleri'nde 20. yüzyıl başında ortaya çıkan iktisadi düşünce okuludur. Kurumsal iktisat, Thorstein B. Veblen (1857-1929), John R. Commons (1862-1945), Wesley C. Mitchell (1874-1948) ve Clarence E. Ayres (1891-1972) isimleriyle özdeşleşmiştir. Bu okul, 19. yüzyıl sonundan başlayarak gerçekleşmekte olan kapitalizmin yapısal dönüşümünü dikkate almaktadır. Ayrıca kurumsal iktisat, tekelci şirketleri, sendikal oluşumları, devletin

iktisadi etkinliklerini ve belirsizliğin neden olduğu ekonominin denge dışı seyrini kuramsallaştırmayı amaçlamıştır (Özveren, 2007: 22-23; Rutherford, 2001: 173).

Kurumsal iktisat kavramını ilk kez Walton H. Hamilton 1919 yılında Amerikan Ekonomi Derneği (American Economic Association) konferansında sunduğu *Ekonomik Teoriye Kurumsal Yaklaşım (The Institutional Approach to Economic Theory)* adlı çalışmada kullanmıştır (Hodgson, 2004: 6; Rutherford, 2001: 173). Kurumsal yaklaşım ile ekonomik teoriyi eş değer gören Hamilton (1919)'a göre kurumsal iktisadın ayırt edici beş özelliği vardır. Bunlar: Ekonomik teori ekonomi bilimi ile bütünleşmek zorundadır; ekonomik teori modern kontrol problemiyle ilgilenmek zorundadır; ekonomik teorinin öncelikli konusu kurumlardır; ekonomik teori süreç meselesi ile ilgilenmelidir; ekonomik teorideki birey, kurumsal ve kültürel çevreden etkilenen kabul edilebilir/makul insani davranışa dayanmalıdır.

Adı geçen çalışmada Hamilton, kurumsal yaklaşımı detaylı bir şekilde karakterize ederek diğer düşünce okullarından ayırmaktadır. Geoffrey M. Hodgson'a göre de Hamilton'ın belirttiği kurumsal iktisat özelliklerinden faydasını maksimize eden birey varsayımı yerine kurumsal ve kültürel çevreden etkilenen birey düşüncesi, Veblen'den Galbraith'a kadar tüm kurumsal iktisatçıların üzerinde ittifak ettiği ve kurumsal iktisadı diğer iktisadi düşünce okullarından ayıran en temel özelliktir (Hodgson, 2001: 98).

Veblen-Commons Ödülünü alan ve neokurumsal⁸ iktisadın önde gelen isimlerinden Warren J. Samuels'e göre kavram olarak kurumsalcılığın tarihsel kullanımı itibariyle üç anlamı vardır. Kurumsal iktisat, hem piyasa ekonomisine hem de bunun kendi kendini düzenleyen bir mekanizma olduğunu ifade eden bu piyasa ekonomisinin baskın ekolü olan neoklasik iktisada karşı bir tepki hareketidir. Amerikan pragmatizminin bir tezahürü olarak problem çözme yönteminin

⁸ Allan G. Gruchy göre neokurumsalcılık, II. Dünya Savaşı sonrası dönemde orijinal kurumsalcılığı tekrar yorumlayarak Veblen geleneğinden ayrılan ve merkezi kavramları endüstriyel sistem ile endüstriyel süreç olan kurumsalcı gelenektir. Gruchy'e göre Galbraith da neokurumsalcı bir yazardır (Gruchy, 1968: 6). Fakat bu çalışmada Galbraith, neokurumsal iktisat kategorizasyonunda değil, original kurumsal iktisat literatürüne dâhil edilerek araştırılacaktır.

bulunmasıdır ve iktisat literatüründe bağımsız ekol anlamında bir akım olmasıdır şeklinde ifade edilebilir (Demir, 1996: 65-66).

Yine Samuels'a göre kurumsal iktisadın akla gelen ilk nitelikleri şöyledir: i) muhalif olmak ve farklı bir çizgide ilerlemek; ii) evrimci ve bütüncül ekonomi anlayışına sahip olmak; iii) iktisat yaparken metafizik, teleolojik, ortodoks veya doktriner yaklaşımların yerine gerçeklik sorununu öne çıkarmak; iv) iktisadi sistemin denetim ve organizasyon sorununun merkeziliğini ve bu konuda inanç sistemlerinin, seçici algının, iki yüzlülüğün ve yasal-iktisadi bağlantılarının önemini kabul etmek; v) mutlakçı (absolutist) olgu ve hakikat iddialarına karşı yorumlamanın önemi ile inanç ve dilin yorumsamacı karakterini kabul etmek; vi) sosyal yapısalılık ve karmaşık bir biçimde işleyen süreçlerin önemini kabul etmek; vii) iktisadi performansın üretilmesinde genelde kurumların özelde de piyasaların işleyişini yönlendiren ve biçimlendiren yasal kurumların önemini vurgulamak; viii) neoklasik yaklaşımın kabul ettiği optimum genel denge çözümlerinin ciddi sınırlılıklar içerdiğini kabul etmek; ix) sosyal yapı ve süreçlerin karşılıklı ilişkileri ve sonuçları dikkate alındığında teknolojinin önemini görmektir (Samuels, 1995: 343-344).

Kurumsal iktisadın Avrupa'daki güçlü temsilcisi Geoffrey M. Hodgson'a göre kurumsal yaklaşımın genel özellikleri şöyle özetlenebilir: ana akım teoride bulunmayan kurumsal ve kültürel faktörlerin vurgulanması; politika, sosyoloji, psikoloji ve diğer sosyal bilimlerden oluşan bakışla disiplinler arası açık analiz; rasyonel ve fayda maksimizasyonu yapan birey yerine alışkanlıklar sonucu eylemleri şekillenen birey; matematiksel ve istatistiksel tekniklerin, ekonomik teorinin esası olarak görülmesinden ziyade ona hizmet eden araçlar olarak görülmesi; matematiksel model kurularak analiz yapılması yerine nedensel mekanizmalarla ilgilenilerek analiz yapılması; sosyo-ekonomik kurumların, tarihsel ve karşılaştırmalı ampirik materyaller kullanılarak geniş bir şekilde ele alınmasıdır. Bu açılardan kurumsal iktisat modern ana akım iktisattan ayrılmaktadır (Hodgson, 1998: 173).

Amerikan kökenli bir iktisadi okul olan kurumsal iktisat, aynı zamanda, bir karşı çıkış iktisadıdır. Bununla kalmayıp farklı bir yaklaşım çerçevesi de öneren bir iktisadi okuldur. Buna göre iktisatta karşı çıkış üç başlık altında ele alınabilir:

Birincisi, var olan ekonomik sistemin işleyişini eleştirenlerden oluşur. Bu tür aykırı sesler daha çok akademik dünyanın dışındaki, kirli ve gürültülü şehirlere, hava ve su kirliliğine parmak basanlardan gelir. İkincisi, daha çok ana akım/yerleşik iktisadın açmazlarıyla ilgilenen akademik dünyanın içinde yer alanlardır. Bunlar kendi aralarında geniş bir yelpaze oluştururlar. Aralarındaki farklar ne olursa olsun, hepsi ana akım/yerleşik iktisadın yapısını dar bir bilim tanımı içinde veri almaktadır. Üçüncüsü, ana akım/yerleşik iktisada doğrudan bir meydan okumadır. Bu çizgide yer alanlar eleştirmekle kalmaz, alternatif bir seçenek oluşturmaya yönelik bir çaba içine girerler. Disiplinler arasılıktan ileri giderek disiplinler ötesilik önerirler. Clarence E. Ayres, John Kenneth Galbraith ve Gunnar Myrdal gibi isimler bu kümedeki kurumsal iktisatçılar için örnek verilebilir.

Kurumsal iktisatçıların kendi akımlarına yönelik yaklaşımları da üç başlık altında ele alınabilir: Bunlar; konu bakımından kurumsal iktisat karmaşık ve geniş bir çalışma alanına sahiptir. Bu bakımdan ana akım/yerleşik iktisadın tersine alanın sınırlarını kaldırmaktan yanadır. Odak bakımından kurumsal iktisatçılar devletin rolü, teknolojinin önemi, değer kavramı, toplumsal denetim kuramı, kültürün ekonomiye etkisi ve kurumların önemi gibi konularda yoğunlaşırlar. Yaklaşım açısından ortak bir yorum çerçevesi vurgusudur. Örneğin, kurumsal iktisatçılar denge yerine evrimsel süreç kavramına yoğunlaşırlar. Burada artık konu odaklanmasının bir adım ötesine gidilerek daha yüksek bir kuramsal tutarlılık amaçlanmaktadır. Buna karşın kurumsal iktisadın, ana akım/yerleşik iktisatta görüldüğü kadar belirgin, sıkı dokunmuş kuramsal bütünlüğünden ve genel geçer bir yaklaşımından söz etmek güçtür (Yılmaz, 2007: 95-96; Gruchy, 1968: 4-5).

Toplumların evrimini, tarihsel değişimin anlamını ve ülkelerin ekonomik başarılarını kurumsal bir perspektifte ele alan bir diğer etkili görüş de Daron Acemoğlu ve James A. Robinson'a aittir. Söz konusu yazarlara göre kurumlar, gerçek hayatta davranış ve güdülerini etkilediklerinden ülkelerin başarı ya da başarısızlıklarını biçimlendirirler. Bir ülkenin zengin mi yoksa yoksul mu olduğunun belirlenmesinde ekonomik kurumların kritik bir rol üstlenmelerine karşın ne tür iktisadi kurumlara sahip bulunduğunu belirleyen siyaset ve siyasal kurumlar

olduğu da önemlidir. Dolayısıyla böyle bir kuram iktisat kadar politika veya politik iktisat hakkındadır (Acemoğlu ve Robinson: 2014).

Buna benzer yaklaşımları eleştiren Eyüp Özveren'e göre kurumsal iktisat, kurumları savunan, onların sayılarının ya da etkilerinin yaygınlaştırılmasını öneren bir iktisat anlayışı değildir. Kurumsal iktisadı kurumsal iktisat yapan özellik, kurumlara önem ve öncelik vermesi ve onların varlık ve işleyişini iktisadi açıdan açıklamayı amaç edinmesi değildir. Bu anlamda kurumları konu alan bir iktisadi irdeleme alanına haklı olarak 'kurumlar iktisadı' (economics of institutions) denmektedir. Buna karşın kurumsal iktisat, iktisadın kurumları da çalışma alanına katmasını savunmak yerine, iktisadın geleneksel alanındaki süreçlerin doğaları gereği aslında ister istemez kurumsal oldukları vurgusundan yola çıkar. İktisat tanımı gereği kurumsaldır. Öyleyse iktisat ancak kurumsallaşmış bir süreç olarak tanımlanabilir ve anlaşılabilir. Özveren'in bu tanımı, Karl Polanyi'nin 1957 yılında yayımlamış olduğu '*Kurumsallaşmış Bir Süreç Olarak Ekonomi*' (*The economy as instituted process*) adlı makaleye aittir (Polanyi, [1957] 2014). Dolayısıyla bu tanıma göre yaşamı boyunca adı hiçbir zaman kurumsalcılıkla birlikte anılmamış ve ancak sonradan kurumsal iktisat ile düşünsel yakınlığının ayırdına varılan Polanyi de kurumsal iktisadın önde gelen isimlerinden birisidir⁹ (Özveren, 2007: 15-19).

Tarihsel olarak 1880'ler ve 1890'lı yıllarda Amerikan ekonomisinde Alman Tarihçi Okulunun¹⁰ güçlü bir etkisi vardır. Kurumsalcılığın gelişiminde bu etkinin payı büyüktür. Bu dönemde, çok sayıda Amerikan vatandaşı yükseköğrenimlerini tamamlamak üzere Almanya'ya gitmişlerdir. Almanya'da genelde iktisat bilimi hukuk fakültesi içerisinde ve burada hukuk ile iktisat arasında çok yakın

⁹ Karl Polanyi'nin orijinal kurumsal iktisattan doğrudan etkilendiği veya orijinal kurumsal iktisadın 20. yüzyılın ikinci yarısındaki güçlü bir temsilcisi olduğu yönündeki yaklaşım tartışmalıdır. Polanyi daha çok tarihçi ve antropolog olarak görülmüştür. Alman Tarihçi Okulu ya da Amerikan Kurumsalcı okulun izlerini onun çalışmalarında bulmak güçtür. Yine de onu, (orijinal/eski) kurumsal iktisada dâhil etmek zorlama bir yorum olarak kabul edilmeyebilir (Chavance, 2009: 29).

¹⁰ 19. yüzyılın sonunda Amerikan düşüncesi İngiltere veya Fransa'dan değil, daha çok Almanya'dan etkilenmiştir. Bu etkide özellikle Alman felsefesindeki üç büyük hareket etkili olmuştur. Bunlar, Friedrich Hegel'in diyalektik idealizmi, Wilhem Dilthey'in tarihsel hermonetiği ve neo-Kantcılığın canlanmasıdır (Mirowski, 1987: 1007).

bağlantılar kurulmaktadır. Bu öğrencilerin geri dönmesiyle Alman düşüncesi etkisi Amerika'ya taşınmıştır. Bu etki sonucunda, 1885 yılında Amerikan Ekonomi Derneği (American Economic Association) kurulmuş ve aktif akademik yaşamın büyük çoğunluğu Alman düşüncesinin etkisiyle dolmuştur (Rutherford, 2001: 177).

Bununla birlikte Amerikan kurumsal iktisadı Marksizmden de güçlü bir şekilde etkilenmiştir. Ama esas ve daha ileri boyutlardaki etki, pragmatist felsefeden ve 19. yüzyılın son çeyreğindeki içgüdü-alışkanlık psikolojisinden gelmiştir. Daha da önemlisi Veblenci kurumsal iktisat Darwinizm etkisi sonucu doğmuştur (Hodgson, 2004: 7).

Daha önce ifade edildiği üzere, kurumsal iktisadi düşünce, ABD'nin felsefeye yaptığı özgün katkı olan pragmatizmden de fazlasıyla etkilenmiştir. William James (1842-1910), John Dewey (1859-1950) ve Charles Pierce'in (1839-1914) temsil ettiği Amerikan pragmatizmi, Veblen'in genel olarak sosyal bilimlere özel olarak da iktisada yönelik geliştirdiği bilimsel bilgi anlayışında önemli bir felsefi temel oluşturmuştur. Bu yönüyle Veblen aracılığıyla kurumsal iktisadi düşünceye taşınmıştır.

Bilgi üretim süreciyle ilgilenen bir bilim felsefesi olarak pragmatizm, bilginin değerini insan yaşamına yaptığı katkı ile ölçme esasına dayanmaktadır. Pragmatizm sözcüğü Yunanca 'eylem' (action), 'uygulama' (practice) ve 'kullanışlı' (practical) sözcüklerinden türemiştir. Pragmatizm her şeyden önce insan yaşamının bir amacı olduğuna vurgu yapmakta ve bu anlamda bilimin insan yaşamına katkı yapması gerektiği esasına dayanmaktadır. Ayrıca bir düşünce eğer insanlığa bir yarar sağlıyorsa iyidir ve doğrudur. Bu bağlamda pragmatizmde doğru ve iyi kavramları özdeş kavramlar olarak kullanılmaktadır. Kurumsal iktisadın, pragmatik felsefeye uygun bir yöntemle denemeyi esas kabul eden, gelenekleri eleştiren ve reformu destekleyen nitelikte bir yaklaşımı vardır (Kazgan, 2002: 187-188; Dinar, 2011: 171-173). Böylece kurumsal iktisatçıların yöntemsel yaklaşımlarında ortak bir bakış açısı belirlemek gerekirse, bunun pragmatizm olduğu söylenebilir (Yılmaz, 2009b: 60).

Kurumsal iktisat, I. Dünya Savaşı sonrası en güçlü dönemini yaşadı. Bu dönemde kurumsalcılar, modern ve bilimsel yaklaşımla ekonomiye yöneldiler ve ampirik metodlarla kurumları analiz ettiler. Ekonomik sorunlarla hukuk, felsefe ve sosyal psikoloji arasında sıkı bağlantılar kurdular. Kolombiya Üniversitesi (Columbia University) ve Wisconsin Üniversitesi (University of Wisconsin) kurumsalcılığın iki büyük merkezi oldu. Kolombiya Üniversitesi işletme bölümünde Wesley Mitchell, J. M. Clark, F. C. Mills, Rexford Tugwell; sosyolojide William Ogburn; felsefede John Dewey; hukukta A. A. Berle, Robert Hale ve Karl Llewellyn gibi kurumsalcılar vardı. Wisconsin Üniversitesinde John Commons, Edwin Witte, Selig Perlman, Martin Glaeser ve diğer birkaç kurumsalcı yazar vardı. Bu iki üniversite, Amerika'da ekonomi dalında iki savaş arası dönemde çok sayıda doktora (Ph.D.) öğrencisini mezun eden dört üniversiteden ikisidir (Rutherford, 2001: 177-179; Myrdal, 1978: 771).

19. yüzyılın sonundan 20. yüzyılın başına kadar zikredilen etkiler sonucu gelişen bir düşünce akımı olan kurumsal iktisat, iki dünya savaşı arasında Amerikan iktisadında hem akademide hem de hükümet çevrelerinde çok önemli bir yere sahiptir. Bu dönem boyunca kurumsal iktisatçılar Amerikan iktisadına birçok katkı yaptılar. Ekonomi ve psikoloji ile bağlantılı kilit tartışmaların yanı sıra, iş çevrimleri, şirketlerin fiyatlama davranışları, şirketlerin mülkiyet ve denetimi, tekelcilik ve rekabet, sendikacılık ve emek piyasaları, piyasa problemleri ve başarısızlıkları, kamusal yararlar ve düzenlemeler, hukuk ve ekonomi katkı yapılan başlıca alanlardı. Bu katkılar kurumsal bakış açısıyla şekillendirildi. Fakat kurumsal iktisat, II. Dünya Savaşı sonrası ciddi bir şekilde düşüşe geçmiştir. Bu düşüşle beraber Amerikan ekonomisi bir dönüşüm sürecine girmiş ve baskın olan kurumsal iktisat yerini büyük oranda neoklasik iktisada bırakmıştır.

Düşüşün nedenleri çok karmaşık olmakla birlikte birçok neden üst üste binmiştir. Düşüşün nedenleri şöyle sıralanabilir. Öncelikli olarak II. Dünya Savaşı'nın kendisi bunda büyük bir rol oynadı. Daha sonra, kurumsal iktisatla ilgili olan modern psikoloji, içgüdü-alışkanlık yaklaşımını terk ederek davranışsal psikolojiyi ve pozitivist felsefeyi benimsedi. Değişen bu düşünce iklimi pragmatist

felsefe ve Darwinizmi etkisiz bıraktı. Kurumsalcılar; sosyal normlar, teknolojik değişim, yasama, yargısal karar alma, işlemler, iş girişim biçimleri gibi gelişmeleri çözümlenmede Veblen-Commons'ın bıraktığı teorik seviyenin gerisinde kaldılar. Ayrıca, 1920'lerden başlayarak, sosyoloji tüm bu konularla ilgilenerken ayrı bir disiplin şeklinde ortaya çıktı. 1930'lardan itibaren Yeni Düzen (New Deal) Keynesyen düşüncenin etkili olmasında büyük rol oynadı. Birçok açıdan Amerika için 'yeni ekonomi' adına Keynesyencilik kurumsalcılıktan daha cazip oldu. Ekonometrik çalışmalar ana akım iktisat içinde güçlenerek ampirik yönünden dolayı tek 'bilimsel' yaklaşım olarak görülmeye başlandı.

Özellikle 1930'lardan itibaren neoklasik teoride de ciddi gelişmeler görüldü. Neoklasik iktisatçılar da kurumsal iktisatçıların ilgilendiği dışsallıklar, piyasa başarısızlıkları, tekelcilik ve aksak rekabet gibi konuları gündemlerine aldılar. Ayrıca Frank Knight, Henry Simon ve George Stigler gibi iktisatçılar, kurumsal iktisadı ciddi bir şekilde eleştirmeye başladılar.

Bununla birlikte Amerikan ekonomisindeki dönüşümün başkaca iki temel nedeni de vardı: Birincisi, matematik ve istatistik yöntemlerinin iktisat alanında kullanımı sonucu 'objektiflik' kavramı gündeme gelmiş ve bu kavram 'bilimsel' ekonomik standartların tek garantisi olmuştur. 'Nötralite' (nesnellik)-değerden bağımsızlık kavramı iktisatçılar için çok önemli bir yere sahip oldu. İkincisi, 'piyasa çözümüne' ve serbest rekabetin erdemlerine olan inancın artmasıydı. Böylece iktisatçılar kamusal söylemde nesnel, profesyonel bilim adamı, uzman, değerden bağımsız birer danışman oldular.

Tarihsel bağlamda 1920'den 1960'a düşüş ya da dönüşüm sürecinde Büyük Kriz (The Great Depression) de anahtar bir rol oynadı. Büyük Kriz çözümleri büyük oranda teknik yaklaşımları içerdi. Ekonomiye devlet müdahalesi ve planlı ekonomi politikası yükselen eğilimler oldu. Yukarıda ifade edilen matematik ve istatistik yöntemlerinin ekonomiye yerleşmesi, müdahalecilik ve planlama politikaları aracılığıyla sağlandı.

Amerikan ekonomisinin dönüşümünde ihmal edilmemesi gereken bir diğer etken de McCarthycilik (McCarthyism)'ti. 1930'ların faşizminden kaçan göçmen ekonomistlerin Amerika'ya gelmesiyle yeni bir akademik dalga oluştu. Gelen ekonomistlerin çoğunluğu sosyalist, komünist veya Keynesçi'ydi. Keynesçilik marksizme yakın olduğu için tehlikeli görülüyordu. Bu nedenle matematiksel dilin 'nesnellğine' doğru bir yöneliş oldu. 1950'lerde ise makroekonomi alanında Keynesyenler neoklasik iktisadın bazı teknik formlarını kullanarak 'neoklasik-keynesyen sentez'¹¹ yaptılar. Böylece 'akademik McCarthycilik' oluştu.

Görüldüğü gibi, 1930'larda başlayan değişim 1945'ten sonra daha da hızlandı. 1960'lar da ise Amerikan neoklasizmi kurulmuş oldu. Modern neoklasik ekonomi, matematiksel araçların kullanımındaki aşırılık nedeniyle formalizmle suçlandı.

Kurumsalcılığın düşüşü matematiksel yöntemlerin kullanımıyla beraber neoklasik ekonominin yükselişini getirdi. Kurumsalcılığın düşüşü hızlı olmadı, 1948'e kadar sürdü; ama özellikle Wisconsin Okulu mezunlarının akademiden ziyade hükümet çevrelerinde görev alması kurumsalcılığa akademik başarısızlık da getirdi.

Tüm bunlara ilaveten Amerikan ekonomisinin kurumsalcılıktan neoklasizme dönüşümü aynı zamanda Amerikan ekonomisindeki çoğulculuğun da dönüşümünü ve onun tekdüzeleşmesini göstermekteydi (Morgan and Rutherford, 1997; Rutherford, 2001; Hodgson,1998: 167; Hodgson, 2004: 8-9; Yonay, 1998).

1940'ların sonundan 1970'e kadar kurumsalcılık ana akım iktisatçılar arasında yasaklı bir kavram haline geldi. Kavram, küçümsenen sosyoloji disiplinine doğru sürüldü.

¹¹ Neoklasik sentez sınıflandırmasını literatüre kazandıran Paul Samuelson'dır. Neo-klasik iktisatla (mikroekonomi) Keynesci iktisadın (makroekonomi) sentezini ifade etmektedir. Bu iki iktisat anlayışı ortodoks iktisadın ikiz sütunlarıdır. Neoklasik sentez, II. Dünya Savaşından 1970'lere kadar herkesçe kabul edilen bir yaklaşım olmuştur (Snowdon ve Vane, 2012: 20; Hunt, 2005: 583).

1.2.2.2. Yeni Kurumsal İktisat

1945 sonrası ise Amerikan ekonomisinde kurumsalcılık başat rolünü yitirmekle kalmadı aynı zamanda ana akım iktisadın doğasını da değiştirdi. 1970'lerde çağdaş ana akım ekonomide çoğu gelişme kurumsal iktisatçıların tartıştığı birçok konu ile alakalıydı. Örneğin sınırlı rasyonalite, karar alma süreçleri, beklentiler ile bilişsel ve evrimci psikoloji gibi konular çağdaş ana akım ekonomideki gelişmelerin merkezi tartışmaları oldular. Bu gelişmeler kurumlara olan ilgiyi tekrar canlandırdı. Kurumsalcılığa olan ilgiyi arttıran en büyük etki de 'yeni kurumsal iktisat'¹² oldu. Yeni kurumsal iktisat büyük oranda işlem maliyetleri, mülkiyet hakları, sözleşmeler ve organizasyon analizlerinin ekonomik teoriye dahil edilmesinden oluşuyordu.

Yeni kurumsal iktisat genelde Ronald Coase'a ait *Firmanın Doğası (The Nature of Firm-1937)* adlı makale ile başlatılır. Fakat 'yeni kurumsal iktisat' ifadesi Oliver Williamson'a aittir. Bu ifade ile yeni kurumsal iktisatçılar, Veblen, Commons ve Mitchell gibi düşünürlerin geleneğinden ayrıldıklarını belirtirler. Yeni kurumsal iktisatçılara göre bu gelenek, anti-teorik veya teorisiz bir yaklaşımdır. Yeni kurumsal iktisadın gelişmesiyle beraber kurumsal iktisatta eski-yeni ya da orijinal-eski tartışması başlamıştır. Yeni kurumsal iktisadın öncüleri olarak Ronald Coase, Oliver Williamson, Douglas North, Harold Demsetz, Richard Posner ve Steven Cheung gibi isimler sayılabilir. Orijinal kurumsalcılar, *Evrimsel İktisat Derneği* ve *Journal of Economics Issues* dergisi çerçevesinde çalışmalarını sürdürürken, yeni kurumsalcıların görüşlerinin yayınlandığı temel yayın organı *Journal of Institutional and Theoretical Economics* dergisidir.

Yeni kurumsal iktisat literatürünün gelişmesinin en temel nedeni, neoklasik teorinin, kıtlık ve rekabet gibi varsayımlarını kullanmaya devam ederek, fakat rasyonalite ve tam bilgi gibi gerçek dışı varsayımlarını reddederek, yerine, sınırlı rasyonalite, eksik sözleşmeler, işlem maliyetleri, mülkiyet hakları ve fırsatçılık gibi

¹² John Kenneth Galbraith daha çok orijinal kurumsal iktisatla ya da Veblen geleneği ile ilişkilendirildiği için yeni kurumsal iktisat, bu çalışmada, tüm yönleri ile ele alınmayacaktır. Fakat kurumsal iktisadın tarihsel seyrini anlamak adına yeni kurumsal iktisada da kısaca değinilecektir.

yeni ve daha gerçekçi bir terminolojiyle farklı bir metodolojik perspektif sunmayı başarmış olmasıdır. Yeni kurumsal gelenek, neoklasik teoriyi büsbütün eleştirip reddetmek yerine, bazı özellikleriyle ilgilenip ana disiplin içinde kalmayı başararak, orijinal kurumsal gelenekten ayrılmaktadır.

Yeni kurumsal iktisat, bir kurumlar ve organizasyonlar analizidir. Yeni kurumsal iktisat, iktisadi performans analizinde kurumsal yapıyı yukarıda belirtilen terminolojik dil ve yeni bir perspektifle iktisadi araştırmaların merkezine taşımıştır. Özellikle (formal) kurumların niçin var olduğu ve nasıl geliştiği yani kurumsal değişimin kökenleri, yaklaşımın temel analiz kaynağıdır. Denilebilir ki, kurumsal değişim analizi ile iktisadi değişimi doyurucu ve doğru bir şekilde açıklamak mümkün hale gelmiştir. Bu perspektif, neoklasik teoride içsel olmayan yenilikçi ve oldukça başarılı bir nitelik göstermektedir. Yeni kurumsal iktisadın önemli bir katkısı, organizasyon teorisi üzerinedir. Organizasyonel yapı bir sözleşme ilişkileri bağlamında ele alınarak; neoklasik teorinin veri saydığı pek çok alanda yeni perspektifler getirilebilmiş ve böylelikle, oyun teorisinden sosyolojiye kadar geniş bir yelpazede önemli açılımlar sağlanabilmiştir. Bu anlamda politik, iktisadi, sosyal ve hukuki kurumlar ve organizasyonlar araştırmasıyla yeni kurumsal iktisat, sadece iktisadi ilişkilerin değil, aynı zamanda hukuk, siyaset, antropoloji ve sosyoloji gibi alanların da analizi için önemli bir teorik arka plan sağlamayı başarmıştır.

Yeni kurumsal iktisat, neoklasik iktisadın temel analiz mantığına dokunmadan, ilgi alanında ve inceleme nesnesinde değişiklikler yapılarak kurumsal iktisatla uzlaştırılmasını öngörmektedir (Coase, 1998: 72; Çetin, 2012: 44; Demir, 1996: 202).

Hiç şüphesiz yeni kurumsal iktisatçılar, orijinal kurumsal iktisatçıların yaptığı gibi neoklasik iktisat teorisini reddederek değil, uyarlayarak kendilerini orijinal kurumsal iktisatçılardan ayırmaya çalıştılar (Nee, 2013: 58).

Yeni kurumsal iktisat, kurumların ortaya çıkışının temelinde rasyonel bireysel davranışların, özellikle de insan eylemlerinin amaçlanmamış sonuçlarının olduğunu varsayar. Bu yaklaşım sık sık metodolojik bireycilik olarak tanımlanır. Hodgson'a

göre yeni kurumsal iktisat sadece bu özelliğiyle bile orijinal kurumsal iktisattan ayrılabilir. Çünkü Veblen, Commons ve Mitchell'den Myrdal ve Galbraith'a kadar orijinal kurumsal iktisatçıların ekonomik analizlerinde bireye çok fazla bir yer verilmez. Orijinal kurumsalcılara göre sosyo-ekonomik durumlar ve kurumlar ile oluşan etkileşim sonucu bireylerin davranışları oluşur. Yani birey hem üretici hem de sosyal çevrenin ürünüdür. Metodolojik birey varsayımındaki gibi tek başına veri değildir (Hodgson, 1998: 176).

Yeni kurumsal iktisatçılar, insan davranışlarının sosyal kurumların oluşturduğu toplumsal yapı içinde ve belirsizlik olgusu karşısında biçimlendiklerini kabul eden ve onları bu şekilde inceleyen yaklaşımların ortaya çıkmasına, dolayısıyla homo economicus¹³,un (ekonomik insan) dünyasından gerçek insanın dünyasına doğru bir adım atılmasına yol açabilecek katkılar yaptılar. Bununla birlikte, yeni kurumsal iktisatçıların ortodoks iktisat düşüncesine çok önemli bir noktada bağlı kaldıklarını, bu bağlılığın da yaptıkları katkıları önemli bir biçimde sınırladığı görülmektedir. Yeni kurumsal iktisatçılar, bütün insan davranışlarının çıkar maksimizasyonuna yönelik olduğu temel varsayımdan vazgeçmiyorlar ve bütün sosyal kurumları bu varsayımın yardımıyla yorumluyorlar. Yani, orijinal kurumsal iktisatçıların aksine, yöntemsel bireycilikten ve onun sağladığı formalizasyon imkânlarından vazgeçmiyorlar. Bu da, bir anlamda, sağ elleriyle verdiklerini, yani kurumların ve toplumların gerçekliğiyle ilgili fikirleri, kurumları ve toplumları kişisel çıkar dürtüsüne bağlı olarak açıklanabilecek olgular olarak incelemeyi sürdürerek sol elleriyle geri alıyorlar demektir (Buğra, 2011: 41-42).

Görüldüğü gibi hem orijinal kurumsal iktisadı hem de yeni kurumsal iktisadı tanımlamak oldukça güçtür. Her iki yaklaşım etrafında da çok geniş bir yazın oluşmuştur. Ancak bütün kurumsal iktisatçıları bir noktada buluşturan ortak payda, iktisadi alanda açıklayıcı faktör olarak bireylerin değil, kurumların esas alınmasıdır

¹³ Homo economicus, faaliyetlerinde menfaat duygusunu ve dolayısıyla bireysel çıkarlarını her şeyin üstünde tutan, en çok kar veya faydayı sağlamaya yönelik en uygun araçları seçmeyi temel prensip kabul eden, yaptığı rasyonel tercihlerle tatmin düzeyini maksimumlaştırmaya çalışan birey tipidir. Klasik iktisadi düşüncenin yarattığı homo economicus, klasik ve neoklasik iktisadi çözümlerinin merkezi varsayımlarındandır (Demir ve Acar, 1993: 74).

(Demir, 1996: 202). Yine de iktisadi düşünce tarihinde kurumsal iktisat, iktisadi sistemlerin ve süreçlerin temelini bireylerin değil, kurumların oluşturduğu ve bireylerin bu kurumların etkisinden bağımsız olarak ele alınamayacağını savunan yaklaşımların genel adıdır (Demir, 1996: 64).

1.2.2.3. Kurumsal İktisat Düşüncesinde Kurumların Anlamı

Kurum kavramı, son yıllarda iktisat disiplini ve felsefe, sosyoloji, politika, coğrafya gibi diğer sosyal bilim disiplinlerinde yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır. Fakat kavramın tarihi oldukça geriye gitmektedir. Hodgson'a göre kurum kavramının kullanımı en azından Giambattista Vico'nun 1725 yılındaki *Yeni Bilim (Scienza Nuova)* adlı eserine kadar geriye gider (Hodgson, 2006: 1).

Kurumsal iktisada adını veren en önemli kavram kurumdur. İktisat terminolojisindeki kurum kavramı ile sosyal bilimlerdeki kurum kavramı birbirinden farklı anlamlara gelmektedir. Kurumsal iktisat literatüründe kurum terimi, kelime anlamının çağrıştırdığı yasal organizasyon biçimlerini değil, daha çok geçmişten kaynaklanan ve insan topluluklarını geleceğe taşıyan istikrarlı davranış tarzlarını ve düşünce alışkanlıklarını ifade etmektedir (Demir, 1996: 173). Kurumsalcılığın temel düşüncesi kurumlar, alışkanlıklar, kurallar ve bunların evrimleriyle ilgilidir (Hodgson, 1998: 168).

Veblen geleneğine, modern ve orijinal pragmatist felsefecilere göre kurumlar; toplum tarafından benimsenen kurallar, davranış ve düşünce alışkanlıklarıdır. Alışkanlık kavramı, orijinal kurumsal iktisatta hem kurumların tanımlanmasında hem de insanın genelleştirilmiş düşünce davranışlarının oluşmasında merkezi rol oynar (Hodgson, 1998: 179; Hodgson, 2006: 6). Yine Veblen geleneğine göre kurum, birbirini izleyen nesillerden bireylerin, mükemmel olmayan bir biçimde, dolayısıyla dramatik değişiklikler geçirilebilecek tarzda, alışkanlıklar yoluyla içselleştirilip yeniden ürettikleri bir normlar ve idealler bütünüdür. Yani kurumları oluşturan, insanların içselleştirdikleri davranış kurallarıdır (Buğra, 2011: 374). Böylece kurumlar; düşünce alışkanlıkları, görüş noktaları, zihinsel tutumlar ve yatkınlıklardır (Veblen, 2005: 131).

Kurumsal iktisadın gelişiminde önemli katkıları olan John R. Commons'a göre kurum, bireysel eylemin genişletilmesinde, serbestleşmesinde ve kontrolünde ortaya çıkan kolektif eylemdir (Commons, 1931: 649).

Wesley C. Mitchel, kurumu, geniş kabul gören iyi düzeyde standartlaşmış sosyal alışkanlıklar olarak tanımlarken; Walton Hamilton ise bir grubun alışkanlıkları veya sürekliliği olan bir düşünce veya eylem tarzı, sosyal olarak belirlenmiş, ilişkilendirilmiş davranış kalıpları kümesi şeklinde tanımlamaktadır. Ayres, kurum kavramına, Veblen'i izleyerek ayrı bir tanım getirmektedir. Ona göre kurum, sosyal davranışın ağırlıklı olarak seremonik nitelikli kısımlarını belirtmek üzere kullanılmaktadır (Demir, 1996: 174).

John R. Searle ise kurumu, zihni temsil ve bununla alakalı inançlarla tutumların zihnen oluşması şeklinde tanımlamaktadır. Zihin felsefesi ile ilişkili mantık ve ontolojik sorunların ele alınarak 'kurum nedir' sorusuna cevap vermekten ziyade 'kurumsal gerçeklerin' anlatılması, Searle'un çabalarını içermektedir. Yani sosyal olarak kurum oluşmadan evvel zihinsel bir inanç ve görüş olarak kurulmuştur. Böylece dil, para, mülkiyet ve bunlarla ilişkili olarak hükümet kavramları birer kurum olarak doğa bilimlerinin araştırma nesnesine yakınlaştırılarak izah edilmeye çalışılmıştır (Searle, 2005).

Orijinal kurumsal iktisatçılar ile yeni kurumsal iktisatçılar kurumu tanımlanmakta da birbirlerinden farklılaşmaktadırlar. Yeni kurumsal iktisada göre kurum tanımı insan eliyle oluşturulan kısıtlamalar, teşvikleri yapılandıran formel ve enformel kurallar; sözleşme yapan birimler olarak ayrı yönetim yapılarıdır (Nee, 2013: 88).

Yeni kurumsal iktisadın hem isim yaratıcısı hem de önde gelen temsilcisi Oliver Williamson, 20. yüzyılın son çeyreğinden beri kurumlar hakkında çok sayıda çalışma yapılmış olmasına rağmen kurumlar konusunda hala çok cahil olduğumuzu ve kurumların tanımlanmasında bütünleşik bir teoriden yoksun kaldığımızı düşünmektedir. Ona göre yeni kurumsal iktisat, kurumsal çevre (oyunun formel

kuralları, mülkiyet hakları, yargı vb.) ve yönetim yapıları (sözleşmeler, işlemler vs.) ile ilgilenmektedir (Williamson, 2000: 595-597).

Yeni kurumsal iktisatçılardan Douglass C. North'a göre ise kurumlar, bir toplumda oynanan oyunun kurallarıdır (rules of game); daha formel bir anlatımla, insanlar arasındaki etkileşimi biçimlendiren, insanların getirdiği kısıtlamalardır. Kurumlar sonuç olarak, insanların etkileşiminin teşvik unsurlarına belli bir yapı kazandırır. Teşvik, siyasi, ekonomik ya da sosyal olabilir. Kurumsal değişim, zaman içinde toplumların nasıl evrimleştiğini belirler; bu yüzden de, tarihsel değişimi anlamının anahtarını oluşturur (North, 2002: 9).

Kurum; hastane, okul gibi organizasyonlarla sınırlı değildir; aynı zamanda, kültürün temel bir parçası kabul edilen, iyi kurulmuş ve örgütlenmiş grup davranışlarının genel adıdır. Buna göre gelenekler, sosyal alışkanlıklar, hukuk, düşünce tarzları, yaşama biçimlerinin hepsi, bu çerçevede kölelik ve kölelikle ilgili inançlar, bırakınız yapınlar (laissez faire) inancı, sendikacılık, devlet güvenlik sistemi de bir kurumdur.

Kurumsal iktisatçılara göre iktisadi hayat, ana akım iktisatçıların var olduğunu kabul ettikleri ve ortaya çıkarmaya çalıştıkları iktisadi yasalar tarafından değil, kurumlar tarafından düzenlenmektedir. Bu yüzden kurumlar önemlidir; kurumlar iktisat biliminin temel inceleme birimidir (Demir, 1996: 147-148).

Kurumsal iktisatçılar, bireysel tercihlerin kurumsal faktörlere göre şekillendiklerini, sadece bu tercihlerin değil çeşitli iktisadi sistemlerin de büyük bir sosyal ya da kültürel sistemin altında yer alan bir sistem olduğunu düşünürler. Bu kültürel sistemin değişimi, devamlı kendisini yenileyen tarihsel bir boyuta da sahiptir. Dolayısıyla kurumsal iktisat, sosyal değişime evrimci bir pencereden bakan, dikkatini kurumlar üzerine veren ve toplumun benimsediği değerlerin toplum üzerinde nasıl etkiler yarattığını araştıran ve iktisadi süreçlerin ancak bu şekilde anlaşılabilirliğini temellendiren bir düşünce sistemi olarak tanımlanabilir.

Aslında iktisadi faaliyet kavramı, sanıldığından çok daha fazla boyutu olan bir meseledir. Kurumsal iktisatçılara göre her iktisadi faaliyetin arkasında kültürel,

siyasi, tarihi ve dini etkiler vardır. Toplumdaki değişim sürekli olduğundan, bu faaliyetler bir ya da birkaç faktörle açıklanamaz. Ekonomi bir bütün olarak incelenmeli, küçük parçaların birbirinden bağımsız gibi ele alınması yöntemi terk edilmelidir; zira, ekonomi gibi karmaşık bir mekanizmayı bu şekilde anlamak olanaksızdır.

Dolayısıyla iktisadi sistemi tekil unsurlar çerçevesinde ele alan yerleşik iktisat teorisi, kurumsal iktisat mensuplarınca yoğun bir eleştiriye tâbi tutulmaktadır. Bu açıdan, yerleşik iktisadın diğer değişkenler sabitken (ceteris paribus) varsayımı altında, kurumsal iktisadın kurum olarak analizinin merkezine aldığı bireysel istekler, tercihler, alışkanlıklar ya da seçimleri veri olarak kabul etmesi yanılıcı olacaktır. Görüldüğü gibi yerleşik iktisadın veri olarak kabul ettiği unsurlar, kurumsal iktisadın başlıca inceleme alanına girmektedir (Başaran, 2012: 23-24).

Kurumsal iktisat yaklaşımının genel çizgilerini ya da başka bir deyişle ‘katı çekirdeğini’ ortaya koymanın en elverişli yollarından biri de onun tarihsel serüveninde belirleyici olmuş isimlerin¹⁴ ne yaptıklarına bakmak olmuştur (Yılmaz, 2007: 96).

1.2.2.4. John Kenneth Galbraith ve Thorstein B. Veblen

Kurumsal iktisada ayırıcı niteliğini Veblen kazandırmıştır. Eleştirmekten öte ekonominin farklı bir şekilde kavramsallaştırılmasını amaçlamıştır. Bu nedenle, ana akımı/yerleşik iktisadı metodolojik açıdan eleştirdiği ve seçenek için yol gösterdiği 1898 tarihli ‘*İktisat Niçin Evrimsel Bir Bilim Değildir?*’ (*Why Is Economics Not an Evolutionary Science?*) isimli yazısı kurumsal iktisat için bir başlangıç oluşturur. Bu yazı Veblen’in sonraki çalışmaları için bir çıkış noktasıdır (Yılmaz, 2007: 96-97).

Veblen’e göre çağın gerçeklerine uygun düşen bilim, Darwin sonrası bilim ya da evrimsel bilimdir. Veblen bu kavramı Darwin öncesi ve Darwin sonrası olarak ikiye ayırır. Darwin öncesi bilim, tanımlama ve sınıflandırmaya dayanırken

¹⁴ Galbraith’in düşüncelerinin oluşumunda Veblen’in payı büyük olduğundan dolayı kurumsal gelenekten sadece Veblen’e yer verilecektir. John R. Commons ve diğer orijinal/eski kurumsal iktisatçılara değinilmeyecektir.

nedenselliğe dayalı yasalara ulaşmaya çalışır. Darwin sonrası bilimsellik ise nedensellik sürecinin yanı sıra istikrarsızlık aralığı ve ilk neden ile son etki arasındaki sürecin kendisine önem verir. Veblen için Darwin sonrası bilim ile modernizm örtüşüktür (Yılmaz, 2007: 98-99).

Veblen 1899 yılında *Aylak Sınıfın Teorisi (The Theory of the Leisure Class)* adlı meşhur kitabını yazmıştır. Aylak sınıf terimi, onun kullandığı biçimiyle, zenginle eş anlamlıdır. Veblen zenginleri, antropolojik bir fenomen olarak ele alır (Galbraith, 2004a: 164).

Veblen'in *Aylak Sınıfın Teorisi*'nde ortaya koymak istedikleri üç ana grupta toplanabilir: i) kurumların insanın yaşadığı iktisadi çevre ile temasta bulunmasının sonucu olduğunu kanıtlamaktır, ii) insanın içinde yaşadığı çevrenin alışkanlıkları, örf ve adetleri nasıl şekillendirdiğini göstermektir, iii) modern iktisadi hayatı alışkanlıklarla, alışkanlıkların belirlendiği kurumlar ve düşünce formları cinsinden açıklamaktır (Sayar, 1976: 38).

Veblen'e göre aylak sınıfın en gelişmiş haline, feodal Avrupa ve feodal Japonya gibi barbar kültürün en üst aşamalarının özelliklerini gösteren toplumlarda rastlanırken buralarda sınıf ayrımının çok katı olduğu gözlenir. Aylak sınıf bir bütün olarak asil ve papazdan sonra gelen sınıfı kapsar. İlgili oldukları işler çeşitlilik gösterse de bu işlerin endüstriyel olmayışı aylak sınıfın ortak ekonomik özelliğidir (Veblen, 2005: 19-20; Veblen, 2006: 1).

Kültürel evrimin bir sonucu olarak aylak sınıfın ortaya çıkışı, mülkiyetin ortaya çıkışıyla çakışır. Geleneksel aylak sınıfın kökeni ve doğası, aynı zamanda bireysel mülkiyetin ortaya çıkışı ile örtüşür (Veblen, 2005: 31).

Emeğin icrası, aşağı gücün geleneksel kanıtı olarak kabul edilmiştir. Aylak sınıf kurumu, üretici çalışmaya bağlı onursuzluğun gücünü takiben kişisel sahipliğin ilk doğumuyla ortaya çıkmıştır. Aylak sınıf yaşamının karakteristik özelliği her türlü işe yarar çalışmadan belirgin bir uzaklaşmadır. Aylaklık terimi burada üşengeçlik ya da hareketsizlik anlamında kullanılmamaktadır. Belirttiği anlam, zamanın üretici

olmayan tüketimidir (Veblen, 2005: 41-44). Aylak sınıf mülk sahibi ve çalışmayan sınıftır. Aylak sınıfın ekonomik süreçle ilişkisi parasal-üretim değil kazanım; hizmet değil, sömürü ilişkisidir (Veblen, 2005: 142).

Veblen, *Aylak Sınıfın Teorisi* adlı eserinde ‘gösterişçi tüketim’ (conspicuous consumption) üzerinde durmaktadır. Temel olarak zenginlerin servetlerinden ileri gelen üstünlük duygularını ele almaktadır. Zenginlerin temel uğraşları servetlerinin özenli bir biçimde teşhir edilmesidir. Servetin teşhir edildiği ‘şölen ya da balo gibi pahalı eğlenceler’ saygınlık konusundaki rekabet açısından özel bir önem taşımaktadır. Gösterişçi tüketimde bir mal veya hizmetin faydası, sahip olduğu niteliklerinden değil, kişinin alım gücünün yüksekliğini yansıtarak başkalarına gösteriş yapmanın verdiği hazdan kaynaklanmaktadır. Veblen için, söz konusu tüketimde zenginler açısından ‘malın araçsal kıskandırıcı değeri’ önemlidir. Bu tüketim türünde, malın niteliklerinin değil, onun pahalı olması, yani bir güç gösterisini sergilemesi için pahalı olmanın bizzat kendisi değer ifade etmektedir. Tüketim üzerindeki bu etkiye literatürde *Veblen etkisi* denmektedir (Demir, 1996: 100; Sayar, 1976: 39-42; Galbraith, 1989: 59-61).

Bu düşünceler, Veblen’in daha sonra *İş Girişimi Teorisi (Theory of Business Enterprise-1904)* adlı kitabında geliştirdiği temel ekonomik düşüncesinin çekirdeğini oluşturmaktadır. Buna göre ekonomik yaşamda endüstri ve işletme dünyası arasında, yani yetenekleri ile mal üretimine katılanlarla asıl düşüncesi para kazanmak/yapmak olanlar arasında bir çelişki vardır (Galbraith, 1989: 58).

Bunlar, Veblen’in dünyasında endüstriyel sistem ve işletme sistemidir. Bu kavramlar, Veblen düşüncesini açıklayan temel kavramlardır. Endüstriyel sistem fiziksel gerçekliktir. Fiziksel gerçeklik makine teçhizatları ve tesislerinden oluşur. Ustalar, üretim yöneticileri ve mühendisler uzmanlık gerektiren bilgileriyle endüstriyel sistemi oluştururlar. Bunlar Veblen’in dünyasında ‘iyi adamlar’dır. İyi adamlar, ‘ustalık içgüdü’sü’ (the instinct of workmanship) sergilerler ve bu içgüdü Veblen’e göre temel insan karakteristiğidir.

İşletme sistemi ise fiyatlar, kâr, kredi ve sermaye değerleri ile ilgilenen finansal gerçekliktir. Endüstriyel sistemin bileşenlerine bağlanır. İşletme sistemi, üretim yöneticileri ve mühendisleri dışlar. İşletme sistemi, iş adamlarından/businessmen oluşur. Bunlar ‘iyi adamlar’ın aktivitelerini kontrol eden ‘kötü adamlar’dır. İşletme sisteminin tek amacı kârdır. Bu adamlar için üretim, hizmet ve endüstriyel etkinlik tali bir meseledir (Reynolds, 1989: 99-100). Bunlar aylak sınıfı oluşturan yağmacı kişilerdir. Yani Veblen’in dünyasında, endüstri sistemi ile işletme sistemi arasında bir karşıtlık vardır. Ama bu savaşı, endüstri kazanacak ve mühendisler yönetimi kurulacaktır. Bununla birlikte, Veblen’in bu öngörüsünden yola çıkarak, 1930’larda, Howard Scott’un liderliğinde, bu inançlar üzerine kurulan Veblen yanlısı bir siyasi hareket bir süre için gelişmiştir. Bu, finansal çıkarların önemini azaltırken, yönetimi mühendislerin ve diğer teknisyenlerin üretken enerjisine veren iktisadi ve siyasi bir tasarım olan teknokrazi hareketidir. Fakat bu hareket etkili olamamış ve yaşayamamıştır (Galbraith, 2004a: 162).

Galbraith ise Veblen’in ısrarla vurguladığı endüstri ve işletme sistemleri arasındaki çelişkiyi kabul etmemektedir. Ona göre mühendislerin ve teknokratların verimliliği, işletmeyi yönetenlerle çevrelenmiş ise söz konusu olabilir. Eğer onların denetimlerinden kaçarlarsa daha çok üretmezler. Daha büyük olasılıkla, başıbozuk yöntemlerle pahalı ve işe yaramaz ürünler üretmeye başlarlar (Galbraith ve Salinger, 2002: 42).

İşletme sistemi kendi kâr amacı doğrultusunda endüstrinin fiziksel üretim gücünü kontrolüne alır. Kapasite kullanımını düşürüp fiyatları yüksek tutmayı yeğleyerek üretime, Veblen’in kendi deyişiyle, ‘sabotaj’ sayılabilecek bir sekte vurur. Burada önemli olan, Veblen için hem teknolojinin hem de işletmenin birer kurum olması ancak teknolojinin doğası gereği hızlı değişmeye yatkınken işletme sisteminin onu yavaşlatıcı bir özellik taşımasıdır. Ayres başta olmak üzere kimi ikinci kuşak kurumsal iktisatçılar Veblen’den aldıkları bu ikilemi iktisadın odağına yerleştirmek istemişlerdir. Bu bağlamda kurumlar ile teknolojiyi çelişkili bir birliktelik içindeymiş gibi kavramsallaştırmışlardır ve Veblen’in düşüncesine ters

düŖecek Ŗekilde teknolojiyi bir kurum olmaktan çıkararak bir eŖit teknolojik belirlenimciliğin tuzağına düŖmüŖlerdir (Özveren, 2007: 26).

Veblen neoklasik ekonominin neredeyse bütün varsayımlarına karŖı ıkmıŖtır: Soyut tümnden gelimci metoduna, Jevons-Marshall tüketici davranıŖları teorisine; bununla beraber neoklasik refah ekonomisinin temel iddiası olan tam rekabet varsayımına da muhalefet göstermiŖtir. Ona göre neoklasik ekonominin aksine, ekonomi evrimci bir bilim olmalıdır. Ekonomik sistem, kendi kendine dengeye gelen bir mekanizma yerine ekonomik kurumların varlığı ve büyümesi ile oluŖmalıdır (Blaug, 1999: 701).

Veblen, Marx'ı ve Marksizmi de eleŖirmiŖtir. Hem de detaylarda değil, temel metodolojik meselelerde. Ona göre Marx'ın sistemi, Hegelyen diyalektiğin tersyüz edilmiŖ bir biçimdir. Fakat aynı zamanda Veblen'in karŖı olduğu İngiliz faydacılığıyla da kaplıdır. İŖçilerin ise kendi kendine bilinçlenerek kapitalist sistemi yıkması da zordur. Devrim fikri yerine Darvinci evrimden yanadır. Marksizmi endüstri içerisinde yeŖeren bir sistem olarak değerlendirir ve onun tarımsal alana uygulan(a)mayacağını düŖünür. Marksizmin bazı varsayımlarının tarihte olmadığını savunur (Reynolds, 1989: 99).

Modernliđin ađdaŖ bir barbarlık olduğu yolundaki tezle modern Avrupa ve Amerika kùltürünü sosyolojik yönden analiz eden Stjepan G. Mestrovic'e göre Veblen, Marx gibi ne ütopyacı ne de toplum mühendisidir. Veblen, Marx'ın kayđı duyduğu toplumsal adaletsizliklerle ilgilenmiŖtir; fakat Marx'ın aksine Veblen, okuyucuya pembe rüyalar sunmamıŖtır. Veblen adaletsizlikleri sınıf mücadelesine atıfta bulunarak aıklamamıŖ; aksine asla sona ermeyecek gibi gözüken barbarca kùltürel alışkanlıkların sürekliliğini ileri sürmüŖtür. Bu nedenlerden dolayı Mestrovic, analizinin düŖünsel temelinde Marx yerine Veblen'i tercih etmiŖtir. Argümantasyonlarını Veblen'den alarak modernlik eleŖtirisi yapan Mestrovic, bir Ŗekilde Jean Baudrillard'ı Veblen'e bağlayarak postmodernizmin felsefi temellerini Veblen'e dayandırmıŖtır (Mestrovic, 2004: 12-13).

Veblen'in 19. yüzyılın hemen sonundan başlayarak 20. yüzyılın ilk çeyreğini kapsayacak bir dönem içerisinde ortaya koyduğu çalışmalar kurumsal iktisadın şekillenmesinde büyük rol oynamıştır. Veblen'in çalışmaları felsefi ve metodolojik zeminde ortodoks iktisadın eleştirisinden, mevcut kapitalist kurumların ve davranış kalıplarının sosyolojik temelde eleştirisine kadar geniş bir yelpaze oluşturur. Veblen'in kapitalist kurumları eleştirirken başvurduğu dil, onun düşünce tarihi içerisinde sosyologlarca sahiplenilmesine bile yol açmıştır (Yılmaz, 2012: 9).

Bunlara ilaveten Veblen, neredeyse bütün çalışmalarında toplumsal bir sınıflandırmaya gitmenin (sınıfsal farklılık ve statü değiştirme konusundaki rekabet) temel kural olduğunu ve bunun tüm diğer bilinçli, akılcı, ideolojik, ahlaki vs. mantık biçimlerine bir çekidüzen vererek egemenliği altına aldığını göstermektedir (Baudrillard, 2009: 74-75).

Skousen'e göre Veblen, teori kurucusu olmaktan daha çok kapitalist sistemin bir eleştiricisidir. Bir iktisatçıdan ziyade sosyolog olarak kabul edilmektedir¹⁵ (Skousen, 2003: 272). Benzer ifadeleri Galbraith da Veblen için kullanmıştır. Ona göre Veblen'in kalıcı katkısı, ekonomi değil sosyoloji alanında, zenginlerin toplumsal davranış biçimleri üzerine olmuştur. Galbraith, Veblen hakkındaki bu tespiti Fransız sosyolog Raymon Aron'dan alır ve bu tespiti katılır (Galbraith, 1989: 59; Galbraith, 2001: 219).

Bununla birlikte Galbraith ve Veblen arasında düşünsel bir etkileşim olduğu görülmektedir. Galbraith ile Veblen; analiz yöntemleri, kullandıkları kavramlar ve topluma bakış açıları itibarıyla büyük benzerlik gösterirler. Modern kültür ve kapitalizme ironik açıdan bakabilmeleri, ikisi arasındaki ortak noktalardan birisidir. Zira Galbraith, en çok okuduğu yazarlar arasında Veblen'i göstermektedir (Galbraith, 1989: 55; Başaran, 2012: 26).

¹⁵ Skousen'in Veblen için getirdiği eleştiriler ana akım iktisatçılar tarafından Galbraith için de getirilmektedir. Ana akım iktisatçılara göre Galbraith, bir iktisatçıdan ziyade sosyal teorisyen/felsefecidir (Dunn and Pressman, 2005: 190).

Galbraith'in teknoloji ve kurumları ele alış tarzı Veblen'in teknoloji ve kurumlar şeklindeki ikili yapısını hatırlatır. Galbraith'in güç ve geleneksel bilgelik kavramlarına olan vurgusu ile toplumsal iktisadın evrimsel yapısı üzerindeki analizi de Veblen'i anımsatmaktadır. Hem Galbraith hem de orijinal kurumsal iktisat, iktisadi istikrarı sağlama hususunda neoklasik iktisadın başarısız olduğunu düşünmektedirler. Bu anlamda, Galbraith'in kurumsal iktisadı, yeni bir teori ve politikada yeni bir kalkış noktası peşindedir. Bu yönleriyle Galbraith, orijinal kurumsal iktisadi düşünceye dâhil olabilir (Alkan, 2014: 41; Stanfield and Wrenn, 2005: 25-38).

Galbraith ve Veblen arasında sık sık mukayeseler de yapılır. Örneğin, Mark Skousen'e göre günümüzün Veblen'i olmaya en yakın duran aday Galbraith'tır. Her ikisi de çok çalışkan göçmen ailelerden gelmiştir. Her ikisi de zenginlerin görgülü müsrifliği konusunda etkili yazılar yazmıştır: Veblen *Aylak Sınıfın Teorisi*'nde, Galbraith *Bolluk Toplumu*'nda. Her ikisi de serbest piyasanın 'tüketici egemenliği' varsayımını sorgulamıştır. Her ikisi de kapitalist toplumu tarif etmede zeki ibareler bulmuştur. Veblen 'gösterişçi tüketim'i, Galbraith 'geleneksel bilgelik' ve 'dengeleyici güç'ü kullanmıştır (Skousen, 2003: 284).

Galbraith, 1931'de California Üniversitesi'ne kayıt yaptırdığında dönemin en tartışılan, en etkili figürünün Thorstein Veblen olduğunu söyler. Büyük Depresyon (The Great Depression) yıllarının kasvetli havasında sadece Marx'ın bir alternatif olduğunu ama kendisinin şüphe etmeden Veblen'in en yakın öğrencisi olduğunu belirtir. Saatlerce hatta günlerce arkadaşlarıyla Veblen'in fikirlerini tartıştığını belirtmektedir. Ona göre Veblen, Amerikan'ın entelektüel yaşamında çok önemli bir yer tutmaktadır (Galbraith, 2001: 200).

Galbraith ve Veblen üslup benzerliklerinin yanı sıra ele aldıkları meselelerde de benzerlikler gösterirler. Aralarında bazı farklar olsa da aynı sosyal süreçler ve ilişkilere yoğunlaştılar. Her ikisi de ABD ekonomisi üzerine eserler yazdılar. Amerikan kapitalizmi başlıca ilgileri oldu. Her ikisi de ortodoks iktisadı benimsemediler (Galbraith, Keynesyen düşünceye bağlılığı nedeniyle burada

farklılaşmaktadır).¹⁶ Ama Veblen Galbraith'tan daha radikaldir. Veblen; insan doğası, antropoloji üzerine çalışırken, Galbraith bunlara değinmedi. Galbraith çeşitli alanlarda eser verse de asıl ilgisi Amerikan toplumunun ekonomik ve sosyal analiziydi (Dowd, 2001).

Tüketici egemenliğinin sorgulanması konusunda da Galbraith ve Veblen arasında benzerlikler kurulmaktadır. Her ikisi de tüketicinin reklam vb. araçlarla üreticiler tarafından yönlendirildiği düşüncesindedirler (Reynolds, 1989: 101).

Veblen'in (2011: 68) 'Modern ticari girişim, normal olarak şirket biçimini alır, krediyle örtgütlenir ve dolayısıyla mülk sahiplerinin işe gelmemesine dayanır. Büyük ölçekli işletmelerde iş sahipleri ve yöneticiler aynı kimseler değildir.' şeklinde özetlenebilecek fikirleri ile Galbraith'in (1988: 132) modern endüstri ve şirket hakkında fikirleri arasında belirgin bir yakınlık vardır.

Kısacası, hem Veblen'in hem de Galbraith'in esas ilgileri, küçük ölçekli rekabet kapitalizminin dönüşerek büyük işletmelerce domine edilen bir ekonomi haline gelmesidir (Reynolds, 1989: 89).

1.2.2.5. Kurumsal İktisadi Düşüncede John Kenneth Galbraith'in Yeri

Galbraith, Harvard ve MIT Üniversitelerinde Keynesyen bir grubun öncüsü olarak yükselse de daha çok kurumsal iktisat düşüncesinin bir üyesi kabul edilir. Hatta onun, II. Dünya Savaşı sonrası dönemde kurumsal iktisadi analiz perspektifinin bilinen en çağdaş yorumunu ortaya koyan ve bununla birlikte orotodoks iktisada, kurumsal iktisat içerisinden en güçlü eleştiriler getiren iktisatçı olduğu açıktır (Başaran, 2012: 25).

Galbraith iki nedenden ötürü orijinal kurumsal iktisat geleneğine dâhil edilmektedir. İlki, Galbraith'in hem metod hem de sosyal değer düzeyinde 'neoklasik sentezi' eleştirmesidir. Diğeri ise Veblen'in ünlü teknolojik süreç ve kurumsal süreç dikotomisinin takipçisi olmasıdır. Galbraith ve orijinal kurumsal iktisatçılar,

¹⁶ Galbraith ve (Post) Keynesyen düşünce arasındaki ilişki bu bölümün bir sonraki kısmında ele alınacaktır.

teknolojik gücü temel bir faktör olarak kabul etmişlerdir. Galbraith'in temel ekonomi kavramı, kurumlar tarafından kontrol edilen teknolojik süreçtir. Teknoloji zorunlu bir güçtür ve ekonominin durağanlaşmasını önler (Stanfield and Wrenn, 2005; Samuels, 1984b: 213-214).

Warren J. Samuels'a göre Galbraith, çağdaş kurumsal iktisatçıların belki de en etkilisidir. Neoklasik iktisadi bilim olmaktan daha çok inanç sistemi olarak değerlendirir. Bazı kurumsal iktisatçılar gibi analizleri, Post-Keynesyen ekonomistlere yaklaşmıştır. Fakat yine de Galbraith etkili kurumsal iktisatçılardan kabul edilmektedir. Galbraith'in *Bolluk Toplumu, Yeni Sanayi Devleti ve Ekonomi Kimden Yana* eserleri, II. Dünya Savaşı sonrası kurumsal iktisadi yaklaşımı savunan başlıca yayınlardır (Samuels, 1984b).

Galbraith'in çalışmalarında ısrar ettiği tema, ekonominin kurumsallaşmış bir güç sistemi şeklinde ele alınmasıdır. Bu vurgu Amerikan Kurumsalcılığının temel karakteristiğinden kaynaklanmaktadır. Çünkü Amerikan Kurumsalcılığı, iş bölümünü kurumsallaşmış süreçle veya ekonomiyle birleştirerek güç kavramı ile birlikte ele alır (Stanfield, 2001: 10).

Galbraith'in orijinal kurumsal iktisadi düşünceye mensup olması, piyasa hakkındaki yorum ve görüşlerine de dayandırılmaktadır. Bu konudaki görüşlerini neredeyse bütün kitaplarında işlemiştir. Galbraith bu bağlamda hem neoklasik iktisadın temellerini eleştirmiş hem de yeni iddia ve görüşler ortaya koymuştur. Eleştirdiği konuların başında kendi kendine işleyen piyasa fikri gelmektedir (Ulusoy, 2010: 75).

Allan G. Gruchy'e göre de Galbraith, 1945'ten beri kurumsal iktisat geleneği içinde çalışan Gerhard Colm, Morris A. Copeland, Clarence A. Ayres ve Gunnar Myrdal gibi ünlü iktisatçılardan biridir. Özellikle Galbraith ve Myrdal, geleneksel ekonomiyi (conventional economics) etkili bir şekilde eleştirirler ve değişim sürecini analizlerine katarak ekonominin alanını genişletmeye çalışırlar (Gruchy, 1978: 271).

Galbraith, şirket teorisini analiz ederken de orijinal kurumsal iktisadi geleneğe bağlı kalmaktadır. Çağımızı yönlendiren dev şirketleri çözümlerken A.A. Berle ve G.C. Menas'ın *Modern Şirket ve Özel Mülkiyet (Modern Corporation and Private Property-[1932]1962)* adlı eserine atıf yapar. Galbraith'a göre bu eser, büyük şirketlerde kontrolün hissedardan yöneticiye geçmiş olduğunu gösteren klasik bir çalışmadır (Galbraith, 1988: 132). Galbraith, güç ve tekno-strüktür analizinde bu esere sık sık atıf yapar. Bu eser, kurumsal iktisadın ABD'de etkili olduğu bir dönemde yazılan tipik bir kurumsal iktisat çalışmasıdır.

Galbraith'in oğlu James K. Galbraith'a göre Galbraith'in düşüncesinin merkezinde yer alan şirket teorisi, Alman Tarihçi Okulu'ndan esinlenen Amerikan kurumsal iktisat geleneğine dayanır (Galbraith, 1984, 43). Sözü edilen bu ilişki, daha önce de ifade edildiği üzere, Galbraith'i orijinal kurumsal iktisada dâhil etmekte ve onu, orijinal kurumsal iktisadın 20. yüzyılın ikinci yarısının en etkili kurumsal iktisatçılarından biri yapmaktadır (Hodgson, 2001: 106).

Galbraith'in kurumsal iktisat yaklaşımı, teoride ve politikada yeni bir anlayışa ihtiyacın bulunduğu dikkat çeker. Veblen'in *Yeni Düzen (New Order)* düşüncesi, Galbraith'in *Yeni Sanayi Devleti* analizine bu bağlamda esin kaynağı olmuştur. Galbraith'in *Yeni Sanayi Devleti*, aslında Veblen'in 1900'lerde geliştirdiği *Yeni Düzen*'in olgunlaşmış biçimidir (Başaran, 2012: 32).

Ayrıca Galbraith, 1977 yılında, kurumsalcı düşünceye yaptığı katkılar dolayısıyla *Evrimsel İktisat Derneği (Association for Evolutionary Economics)* tarafından verilen Veblen-Commons ödülünü almıştır. Böylece Galbraith, düşünceleri ile kurumsal iktisadın kamu politikasına taşımaya çalışmıştır (Dunn and Pressman, 2005, 190; Schlesinger, 1984: 10).

1.2.3. John Kenneth Galbraith ve Post Keynesyen İktisat

Bu bölümde Galbraith ve Post Keynesyen iktisat ilişkisi Keynes, Robinson ve Kalecki gibi iktisatçılar bağlamında ele alınmaya çalışılmıştır.

1.2.3.1. Post Keynesyen İktisada Genel Bir Bakış

Post Keynesyen iktisat, herşeyden önce, heterodoks iktisat geleneği içerisinde görülen bir karşı çıkış iktisadıdır. Post Keynesyenler, ana akım/yerleşik iktisada (neoklasik teoriye), ‘neoklasik senteze’ (Paul Samuelson ve James Tobin) ve yeni Keynesyenlere (Gregory Mankiw, Alan Blinder ve Joseph Stiglitz) karşıdırlar (Lavoie, 2006: 1-2).

Post Keynesyen iktisat kategorisi, genellikle Joan Robinson tarafından 1950’lerden sonra ekonomiye farklı bir yaklaşıma atıfta bulunur. Post Keynesyen iktisat, sermaye birikimi, aksak (eksik) rekabet, faiz ve istihdam gibi sosyalizm veya kapitalizm doktrinleri altında gelişen problemlerle ilgilenir (Dow, 2003: 471).

Post Keynesyen iktisadın ana ya da bütünleşik teması ortodoks neoklasik iktisada karşıt olmasıdır. Post Keynesyen teorinin ne söylediğinden çok ne söylemediği daha önemlidir. Post Keynesyen teori, neoklasik teoriden uzak olduğunu iddia etmektedir. Post Keynesyen teorinin neoklasik iktisadı reddetmesi kendisini negatif yolla tanımlaması anlamına gelmektedir. Neoklasik iktisadın reddedilmesi Post Keynesyen teorinin ana özelliğidir (Lawson, 1994: 503; Ramadan and Samuels, 1996: 554).

Post Keynesyen kavramı, Keynes’in *Genel Teori ve Para Üzerine İnceleme* eserlerindeki analizlerinin genişletilmesi anlamında da tanımlanmaktadır (Eichner and Kregel, 1975: 1293). Bir başka tanımı ise interdisiplinerdir. Post Keynesyen iktisat, psikoloji ve kurumsal yaklaşımlarla iktisat disiplinini kavramsallaştırmaya çalışırken ortodoks teorinin kusurlarının açıklanması olarak kendini takdim eder (Caldwell, 1988: 54).

Post Keynesyen iktisadın kökleri, Keynes’in çalışmalarına, bazı klasik iktisat yazarlarına ve bazen de Marx’a dayanır. Keynes çok önemli bir figür olmasına karşın okulun etkilendiği tek isim değildir. Okul kendisini sadece Keynes ile sınırlamaz. Post Keynesyencilik kökleri klasik yazarlar Adam Smith, Thomas Malthus, David Ricardo ve Karl Marx’a kadar gider. Ayrıca Fransız Düzenleme Okulu ve bazı

kurumsalcı yazarlar da (Thorstein Veblen ve John Kenneth Galbraith) okulun etkilendiği düşünce kaynaklarıdır (Lawson, 1994: 505; Lavoie, 2006: 2).

Yine de okul üzerinde Keynes'in etkisi çok büyüktür. Post Keynesyen iktisat, 1970'ler ve 1980'lerde bir grup iktisatçının Keynes'in neoklasik iktisatla bağdaşmayan fikirlerini Michal Kalecki, Joan Robinson ve Pierro Sraffa'nın fikirleriyle birleştirmesi sonucu oluşan Keynesyencilik'in radikal yorumudur. Post Keynesyen iktisat; Harrod-Domar büyüme modeli, gerçek zamana vurgu, belirsizliğin önemi, büyüme ve gelir dağılımı arasındaki ilişki gibi konuları inceleyen bir iktisadi düşünce okulu olarak tanımlanabilir (Hunt, 2005: 594-595).

Entelektüel köken olarak Post Keynesyen iktisadın iki öncü kurucusu vardır. Bunlar John Maynard Keynes ve Michal Kalecki'dir. Keynes ve Keynesyenler makroekonomik belirsizlik, para ve finansal kurumlara odaklanırken; Kalecki'nin yaklaşımı sınıf temellidir ve kapitalistlerle işçiler arasındaki gelir dağılımı sorununa yoğunlaşır.

Metodolojik olarak Post Keynesyen iktisat, realizmin bazı biçimleri ve açıklamacı mekanizmalarla ilgilenirken formalizm ve tümdengelimcilikten uzaklaşmaktadır. Bazı Post Keynesyenler matematiksel model geliştirseler de aksiyomatik tarz, Post Keynesyen iktisatçılar arasında genellikle kabul görmez.

Politik olarak Post Keynesyen iktisat, ekonomide devlet müdahalesini savunmaktadır. Post Keynesyen iktisatçılar ılımlı sosyal demokratlardan radikal sosyalistlere kadar geniş bir kategori oluştururlar (Dequech, 2012: 357).

Pierro Sraffa'nın Post Keynesyenleri etkileyip etkilemediği tartışmalıdır (Dequech, 2012: 356). Bu belirsiz durum, Post Keynesyen iktisadın geniş bir şemsiye biçiminde olmasından kaynaklanmaktadır. Post Keynesyen iktisat, birçok yaklaşımı içeren bir portmanto olarak değerlendirilir (Ramadan and Samuels, 1996: 560; Dequech, 2012: 355; Lawson, 1994: 505).

Bununla birlikte Post Keynesyen iktisat, Keynes'in efektif talep ilkesini uygulayan ve *Genel Teori*'de önemli bir rol oynayan likitide tercihinin önemini kabul eden analitik modellerden oluşmaktadır (Davidson, 2012: 402).

Başka bir deyişle, bazı öncü Post Keynesyenlere göre Post Keynesyen iktisat, Keynes ve Kalecki'nin mirasının yeni problemlere uyarlanmasıdır. Keynes ve Kalecki'nin diriltilmesinden daha fazla bir şeydir (Dow, 1990: 346-347).

Sheila C. Dow'a göre Post Keynesyen iktisat, II. Dünya Savaşı sonrasında üç alt döneme ayrılmaktadır: Birincisi, Keynes, Kalecki ve Sraffa'nın öğrencileri ve çağdaşlarının Cambridge ve diğer üniversitelerde geliştirdiği fikirlerin etkili olduğu dönemdir. II. Dünya Savaşı sonrasında 1950'ler ve 1960'larda etkili olan bu grup; efektif talep, likitide tercihi ve işsizlik problemlerine odaklanmaktadır. Cambridge iktisatçıları olarak da isimlendirilen bu grup, neoklasik değer ve bölüşüm teorilerine alternatif sunarlar. Bu dönemin baskın ismi ise Kalecki'dir. Kalecki'nin makroekonomisi efektif talebe vurgu yapar ve marksizmin etkisiyle tekelleri rekabet ve bölüşüm sorunlarını gündeme getirir. Bir diğer etkili isim Robinson, çevrim teorisi ve büyüme yaklaşımlarını geliştirerek ekonominin olası olmayan durumlarda tam istihdamda sabit kalmasına yönelik fikirler geliştirir. Sraffa ise neoklasik iktisadın değer ve bölüşüm teorilerininin zayıflığına vurgu yapar.

İkincisi, 1970'ler ve 1980'lerde görülen ve Post Keynesyencilik yayılma yılları olarak kabul edilen dönemdir. Bu dönemde, Post Keynesyen argümanlar ABD'de yükselişe geçer. Bu kuşak (Davidson, Eichner, Kregel, Nell ve Minsky); Marksizm, Keynes ve Kalecki harmonisiyle neoklasik ortodoksiye meydan okumuştur. 1978'de Paul Davidson ve Sidney Weintraub *Journal of Post Keynesian Economics*'ı kurmuştur. Bununla beraber *Australian Economics Papers* (1963) ve *Cambridge Journal of Economics* (1977), Post Keynesyen düşüncelerin uluslararası takipçileri ile yeni iletişim dergileri olmuştur. Ayrıca Post Keynesyen iktisatçılardan Eichner, 1979'da *Challenge*'in editörü olmuştur. Bu gruba göre Post Keynesyen iktisadın özellikleri şunlardır: bölüşüm ve büyümenin açıklanması olarak yatırım oranı vardır; ekonomi sürekli bir hareket halindedir; finansal kurumlar ekonomik

sistemde temel role sahiptir; gelişmiş ekonomilerde fiyatlama yönetilir ve teori varsayımına dayanmaktan çok aktüel sorunlarla ilgilenir.

Bu grup daha çok ampirik ve metodolojik sorunlarla ilgilenmektedir. Bu dönemde Keynes'e olan ilgi, sadece Post Keynesyen iktisatçılarla sınırlı değildir; diğer ortodoks iktisatçılar arasında da artış göstermektedir.

Üçüncü ve son dönem ise 1990'lardan günümüze kadar devam etmektedir. Bu dönemde, Post Keynesyen iktisat ile diğer heterodoks iktisat okulları arasında ilişkiler artış göstermiştir. Eleştirel realizm, kurumsal iktisat ve Post-otistik hareket arasında metodoloji ve felsefi düzeyde yakınlaşmalar görülmüştür. Keynes, Kalecki ve Sraffa'nın orijinal metinlerine atıflar artmıştır. Kurumsalcılar gibi ekonomik hayatta kurumların önemine vurgu yapılmıştır (Dow, 2003: 471-475).

Dow'un dönemlendirmesinin yanında Post Keynesyen iktisatçılar, genelde iki ana gruba da ayrılmaktadır. İlki, 'Avrupalı' Post Keynesyenler (Cambridge Keynesyenleri). İkincisi ise 'Amerikalı' Post Keynesyenlerdir. Geoff Harcourt, Richard Kahn, Nicholas Kaldor, Michal Kalecki, Joan Robinson ve Piero Sraffa gibi iktisatçıların çalışmaları Avrupalı ya da Cambridge grubunun gövdesini oluşturmaktadır. Robinson, Keynes'in esas anlayışının, önde gelen Keynesyen düşünürler tarafından yanlış yorumlandığını vurgulamaktadır. Post Keynesyenlerin Avrupalı grubu daha çok reel ekonominin işleyişine ve ekonomik davranışlara vurgu yaparken parasal ve finansal sonuçları yok saymakta veya hafife almaktadırlar. Bu grup daha çok Ricardocu klasik aksiyomlara vurgu yapmaktadırlar.

Victoria Chick, Alfred Eichner, Jan Kregel, Hyman Minsky, Basil Moore, George Shackle, Sidney Weintraub ve Paul Davidson gibi iktisatçıların çalışmaları Amerikalı Post Keynesyenler grubuna dâhil edilmektedir. Bu grup genellikle belirsizliğin, parasal ve finansal sonuçların ekonomi üzerindeki etkisine yoğunlaşmaktadır (Davidson, 2012: 402; Ramadan and Samuels: 1996: 561).

Genel bir değerlendirme yapılacak olursa Post Keynesyen iktisadın, her biri ayrı bir iktisatçı tarafından öne sürülen üç ayrı teorinin bir sentezi olduğu

söylenbilir: Keynes ve onun makroekonomiyi sadece bireysel davranışların toplamından oluşmayıp kendine özgü varlık ve niteliği olduğunu öne süren görüşü; bu görüşe Harrod'un ekonomiyi devamlı hareket hâlinde olan bir sistem olarak ele alan görüşü eklenmiştir; Kalecki'nin kapital birikimi ve büyüme ile bir toplumda mevcut gelir bölüşümü ve fiyatlama sistemi arasında sıkı bir ilişki olduğunu öne süren görüşü, Keynes ve Harrod'un görüşleriyle birleşerek yeni bir bakış açısı yaratmıştır (Savaş, 2000: 922).

Bununla beraber Post Keynesyen iktisadın, tüm karşı çıkışlarına rağmen eklektik fikirler yığını olarak kaldığı ve neoklasik teoriye sistematik bir meydan okuma gösteremediği söylenebilir (Ramadan and Samuels, 1996: 559).

1.2.3.2. Post Keynesyen İktisadın Temel Özellikleri

Marc Lavoie'ye göre Post Keynesyen iktisadın iki esas, beş de arızı olmak üzere toplam yedi özelliği vardır. Efektif talep ve tarihsel zaman ilkeleri tüm Post Keynesyenler tarafından kabul edilirken; diğer beş arızı özellik konusunda tam bir mutabakat yoktur.

Birincisi, efektif talep ilkesi tüm Post Keynesyen yaklaşımların kalbini oluşturmaktadır. Ekonomi hem kısa dönemde hem de uzun dönemde talep tarafından belirlenir, arz tarafından değil. Arz, talep tarafından belirlenir. Buna göre yatırımlar, esas olarak tasarruflardan bağımsızdır. Yatırımlar tasarrufu belirler. İkincisi, Joan Robinson'dan esinlenen dinamik tarihsel zaman ilkesidir. Post Keynesyenler tarihsel ve mantıksal zaman arasında farklılığa vurgu yaparlar. Post Keynesyenlere göre mantıksal zaman derin değildir. Ekonomide dengeye vurgu yapmasına karşın ekonomik hayat dengeden yoksundur. Çünkü bir durumdan diğer duruma geçerken ekonomik denge bu süreçten etkilenebilir. Dinamik tarihsel zaman ise bundan farklıdır. Zaman tersinmezdir. Bir defa karar alındı ve yürürlüğe girdi mi aşırı maliyete katlanma dışında artık geriye döndürülemez. Çünkü eğer kaynaklar gerçekten kıtsa zaman da kesin bir şekilde kıttır. Bu iki ilke neredeyse tüm Post Keynesyenlerin üzerinde ittifak ettikleri özelliklerdir. Üzerinde tam olarak ittifak sağlanamayan arızı ilkeler ise şunlardır: Esnek fiyatların olası negatif etkileri, parasal

Üretim ekonomisi, temel belirsizlik, güncel konularla ilgili ağdaş mikroekonomi ve teori ile metod çoğulculuğu gerçeklik çeşitli biçimler alabilir (Lavoie, 2006: 12-15).

Eichner ve Kregel'e göre ise ekonomide yeni bir paradigma olan Post Keynesyen iktisadın ayıredici dört özelliği vardır: Dinamik büyüme; bölüşüm etkileri; Keynesyen sınırlama ve mikroekonomik temeldir (Eichner and Kregel, 1975: 1294).

Post Keynesyen iktisadı neoklasik teoriden ayıran temel özellikler ise şunlardır:

i) Post Keynesyen iktisat ekonomik büyüme ve gelir dağılımı ile ilgili açıklamalar getirir. Her iki konumda da belirleyici olan yatırım oranıdır. Böylece Post Keynesyenler, neoklasik teorinin nisbi fiyatları yerine yatırımları belirleyici faktör kabul etmişlerdir. Bu nedenle 'ikame etkisi' yerine 'gelir etkisine' yer vermek Post Keynesyen analizin belirleyici özelliği olarak kabul edilmiştir; ii) ekonomiyi tarihsel bir süreç içindeki oluşum olarak ele alır. Bir başka deyişle Post Keynesyen iktisat geçmiş yüzyılların ekonomik deneyimlerine dayanır; iii) beklentilerin büyük önemi vardır. Geleceğin belirsiz olması, bireylerin alacağı kararlarda geleceğe ait beklentilerin önemli bir etkisi olması sonucunu doğurmuştur; iv) ekonomik ve politik kurumlara büyük önem verilir. Ekonomik ve politik kurumların ekonomik olayları belirlemek yönünden büyük önemi vardır. Gelir ve güç dağılımı, Post Keynesyen iktisadın temel konularından biridir; v) Post Keynesyen iktisat ekonomik sistemin dinamik davranışı ile ilgilenir. Oysa neoklasik teori, varsayımsal piyasa koşulları altında kaynak dağılımının analizi ile sınırlıdır (Savaş, 2000: 923-924).

Özetle Post Keynesyen iktisadın neredeyse tüm Post Keynesyen iktisatıllarca kabul edilen dört önemli özelliği bulunmaktadır. Birincisi, efektif taleptir. Buna göre gelir, istihdam ve tasarruflar harcamalar tarafından belirlenir. Bu zellik Say Yasası'nın (her arz kendi talebini yaratır) reddini ifade eder. İkincisi, dünya belirsizdir ve sprizler önlenemez. Belirsizliğin ekonomik sonuçları önemlidir. Üçüncüsü, ekonomi gerçek tarihsel zamanda bir süreçtir. Dördüncüsü, ekonomik ve politik kurumlar ihmal edilemez. Gerçek dünyada ekonomik sonuçların

belirlenmesinde (ekonomik ve politik) kurumlar önemli rol oynar (Lawson, 1994: 534; Dequech, 2012: 356).

1.2.3.3. John Kenneth Galbraith ve John Maynard Keynes

Galbraith'in entelektüel dünyası üzerinde Alfred Marshall ve Thorstein Veblen gibi Keynes'in de büyük etkisi vardır. Hatta Galbraith'a göre Keynes, kendisini etkileyen en büyük iktisatçıdır (Dunn, 2002: 351).

Fakat Galbraith, Keynes'e yönelik eleştirel yaklaşımdan da vazgeçmemiştir:

'Keynes benim kuşağımın kahramanıydı. Ama önce onun neyi yapmadığını belirtmeliyiz. Kişisel çıkarın itici güç rolü kavramını tartışma konusu yapmamıştır. Rekabetin ve piyasanın düzenleyici mekanizma rolü kavramını da tartışmamıştır. Yapıtlarının hiçbirinde Keynes, gerçekçiliğin bu tutucu anlaşılışına dokunmamıştır... Genel Teori, benim gençlik yıllarımın İncil'iydi.' (Galbraith ve Salinger, 2002: 35).

Galbraith'a göre Keynes'in temel görüşü açık bir biçimde şöyle özetlenebilir. Daha önceleri, ekonomik sistemin, yani bir kapitalist sistemin dengesini tam istihdam sayesinde bulduğu görüşü egemendi. Kendi haline bırakılınca dengesini bulduğu kabul ediliyordu. İşsiz insanlarla bacasından duman tütmeyen fabrikalar bir seraptı, tam anlamıyla gelip geçici bir çarpıklıktı. Keynes ise çağdaş ekonominin sürekli ve ciddi bir işsizlikle de dengesine kavuşabileceğini göstermiştir. Bu, iktisatçıların 'eksik istihdam dengesi' adını verdikleri bir durumdur (Galbraith, 1989: 213).

Keynes'in düşünceleri genelde kapitalizme yönelik en büyük tehdit¹⁷ veya en büyük meydan okuma olarak görünmesine karşın Galbraith, bu konuda aynı fikirde değildir. Ona göre Keynes, büyük bunalımın ürünüdür ve hala Batı ekonomik düşüncesinin temelini oluşturmaktadır. Galbraith için Keynes, umutsuzluğun

¹⁷ Örneğin Mark Skousen'e göre Adam Smith tarafından kurulan marjinalist devrimce gözden geçirilen ve Marshall, Fisher ve Avusturya okulu tarafından rafine edilen kapitalist doğal özgürlük sistemine Keynes en büyük meydan okumayı sergilemiştir (Sokusen, 2007: 133-134).

gidericisidir. Sistemi yıkmaktansa onu onararak tedavi etmiş ve korumuştur. Devrimci değil, reformcudur (Galbraith, 2001: 241; Galbraith ve Salinger, 2002: 37).

Galbraith'la benzer tespitleri olan İtalyan düşünür Antonio Negri ise Keynes'in kapitalist sisteme yönelik yaklaşımını daha radikal bir şekilde ele alır:

'Keynes, bu dönüm noktasında sermayenin yüz yüze geldiği bu yeni durumla hesaplama konusunda bu alanda hiç kimse de karşılaşmadığımız birinci sınıf bir bilinç ve birinci sınıf rafine bir siyasal sezgi sergiler. Uluslararası kapitalist sınıfın gözünü açan, uygulaması gereken terapiyi gösteren, hep onun uyanık teşhisleriydi. Keynes, devrimci işçi sınıfının 1917 hamlesine bir tepki olarak belirmeye başlayan kapitalizmin yeniden inşa ve kapitalist devleti yeniden şekillendirme projelerinin belki de en öngörülü teorisyeniydi.' (Hardt ve Negri, 2007: 52-53).

Negri'nin Keynes yorumu tıpkı Galbraith'in yorumu gibi politik bir yorumdur. Kapitalist sistem bağlamında Keynes'i değerlendirmektedir. Benzer şekilde Galbraith da Keynes'i kapitalizm bağlamında değerlendirerek onu büyük bir reformcu olarak görmektedir (Galbraith, 1978: 8).

Bununla birlikte Keynes, Galbraith'in en çok etkilendiği ve düşüncesinin ortodoksiden heterodoksiye doğru bir dönüşüm geçirmesine sebep olan en önemli isimlerden biridir. Galbraith'in bu dönüşümü geçirmesine ve Keynes ile tanışmasına aracı olan iki isim vardır. Bunlar; Leo Rogin ve Henry S. Dennison'dır. 1930'lu yılların ABD'sinde Rogin, ünlü bir heterodoks iktisatçıyken Dennison, sıradışı bir iş adamıdır. Her iki isim de Galbraith'in Adam Smith, David Ricardo, Karl Marx, Thorstein Veblen, Werner Sombart ve Keynes üzerinden heterodoks iktisatla tanışmasına ve ortodoks iktisadi sorgulamasına neden olmuşlardır (Bruce, 2000; Bruce, 2001; Dimand and Koehn, 2008; Sandilands, 2001: 220).

Galbraith'a göre Keynes'in *İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi* adlı eseri 20. yüzyılda sosyal politika ve ekonomi üzerine en etkili kitaptır. Bu kitap, 1936 yılında İngiltere ve ABD'de eş zamanlı yayımlanmıştır. Bu tarihten sonra Keynes'in fikirleri Amerika'da yayılmaya başlamıştır. Keynes'in Amerika'ya girişi

üniversiteler yoluyla olmuştur. Başlıca giriş kapısı da Harvard'tır. Bu tarihlerde Galbraith, Keynes'in fikirleriyle tanışan ilk akademisyenlerdendir. Daha sonra Keynes'in fikirleri Harvard'dan Washington'a (Federal Reserve Board, Treasury, Bureau of the Budget) taşınmıştır. Yani, Keynes'in fikirleri bir şekilde üniversitelerden bürokrasiye kayarak ABD'de yayılma göstermiştir. Bu durum, yeni bir fikrin benimsenip yayılması yönünden önemlidir. Çünkü bir ülkenin elitlerinin yeni bir ekonomik fikri benimsemesi o fikrin yayılması için fırsat oluşturmaktadır. Keynesyenciliğin tüm dünya üzerindeki büyük etkisi de çoğunlukla ABD'deki böyle bir serüven geçirmesi dolayısıyla olmuştur (Galbraith, 2001: 236; Hirschman, 1989: 23-24).

Galbraith, 1936'da *Genel Teori*'yi okuduktan sonra, yaşamı boyunca devam edecek şekilde ünlü bir Keynesyen olmuştur. Ayrıca Keynesyen sistemin işleyişine kurumsal eğilimlerin evrimi ve bunların çıkarsamalarının tanınmasını da dâhil ederek kurumsalcı gelenekten de kopmadan geniş bir kamusal politika önermiştir (Davidson and Dunn, 2008: 516).

Bir krizle (1929 Büyük Buhran) ekonomide büyük bir yer edinen Keynes ve Keynesyen düşünceler yine bir krizle (Petrol Krizi) bu yerini yitirmeye başlamıştır. Galbraith da Keynesyenciliğin ABD'de baskın olduğu bir dönemde (1930'lardan 1970'lere) en temel eserlerini vermiştir. Dönemin entelektüel ikliminden etkilenerek büyük oranda Keynesçi fikirleri benimsemiştir.

1.2.3.4. John Kenneth Galbraith ve Post Keynesyen İktisat İlişkisi

Paul Davidson'a göre Galbraith'in neoklasik bir iktisatçıdan Post Keynesyen bir iktisatçıya dönüşümü 1937 ve 1938 yıllarında gerçekleşmiştir. Galbraith'in 1937 yılında İngiltere'deki Cambridge Üniversitesi'ne yaptığı ziyaret, bu dönüşümde önemli bir rol oynamıştır. Her ne kadar bu ziyaretinde Keynes ile tanışmasa da Richard Kahn, Joan Robinson, Piero Sraffa ve Michal Kalecki gibi Avrupa'nın önde gelen Post Keynesyenleri ile tanışmıştır. Bu düşünürlerle girdiği düşünsel etkileşim sonucu 'neoklasik Galbraith'in yerini 'Keynesyen Galbraith' almıştır (Davidson, 2005: 105).

Tüm Post Keynesyenler gibi, Galbraith üzerinde Keynes'in büyük etkisi olmuştur. Keynes'in temel iktisadi yaklaşımı, ana hatları itibariyle istihdam ve aktif mali politikalar yoluyla yeterli makroekonomik performansın sağlanmasıdır. Bu ekonomik büyüme ve etkili gayri safi yurtiçi hâsıla seviyesi ile gelirin artarak yeterli istihdamın enflasyon oranından daha hızlı olmasıdır. Galbraith, Keynes'in bu düşüncelerinden etkilenir. Bununla beraber birçok yönden Galbraith, Keynes'in ötesine gider. Post Keynesyen düşüncenin ana ilkelerini kabul ederek gerçek bir Post Keynesyen iktisatçı olur. Ama Post Keynesyen düşüncenin bazı yönlerden daha ileri gitmesine katkı yapar. Bunlar; bireysel davranışların sosyal güçleri belirlemesi, tarihsel zaman, belirsizlik ve ikame etkisi yerine gelir etkisine vurgu yapmasıdır. Belki de Galbraith'in çalışmalarının Post Keynesyen iktisada sağladığı en önemli katkı, Post Keynesyen mikroekonomiyi Keynes'in makroekonomisi ile birleştirerek kaçırılan bağlantıyı kurmasıdır (Pressman, 2008: 477).

Benzer şekilde Galbraith, Post Keynesyenler'in de kabul ettiği ve onları diğer düşünce okullarından ayıran ilke ve araçları kullanarak ve modern toplumdaki bazı sorunları, daha çok mikroekonomik sorunları çözümlenerek Keynes'i birkaç adım öteye götürmüştür. Post Keynesyenler'e göre ekonominin genelindeki yapılar ve ilişkiler sadece grup ya da birey davranışlarını ve amaçlarını etkilememekte, ayrıca bunlar tarafından etkilenmektedir. Dolayısıyla Post Keynesyenler'in en temel amaçlarından birisi, makroekonomik sorunların altında yatan mikroekonomik temellerin araştırılmasıdır. Galbraith ile Post Keynesyenler'in bulunduğu esas nokta burasıdır. Bu yüzden Galbraith'in eserleri, temel mikroekonomik sorunlar üzerindeki neoklasik yaklaşıma Post Keynesyen bir alternatif teşkil eder (Başaran, 2012: 43).

Yine Davidson'a göre Galbraith'in ünlü işadamı arkadaşı Henry Dennison'ın modern iktisat analizi Kalecki'nin bir benzeridir. Bir tarafta kazandıklarının tamamını harcayan işçiler diğer tarafta gelirin büyük kısmını biriktiren kapitalistler vardır. Bunlar kârlarının tamamını harcamazlar ve Dennison'a göre 1929 krizinin sebebi bu harcanmayan gelirlerdir. Önceleri Galbraith, Dennison'un argümanlarına katılmaz. Çünkü o zamanlar Galbraith, güçlü bir neoklasiktir. Galbraith *Genel Teori*'yi okuduktan sonra fikirleri değişir, Dennison'la hemfikir

olur. Ona göre Keynes, Dennison'ın pozisyonunu doğrulamakta ve derinleştirmektedir (Davidson, 2005).

Galbraith'in iktisadı ile önde gelen Post Keynesyen iktisatçılar Sraffa ve Kalecki'nin çalışmaları arasında da bağlantılar vardır. Bu bağlantılar Galbraith'in üretici egemenliği ve güç kavramları üzerinden sağlanmaktadır. Sraffa'nın ünlü çalışması¹⁸, ortodoks talep teorisini savunulamaz bir konumda bırakarak Galbraith'in üretici egemenliği yaklaşımına esin kaynağı olmuştur. Bu durum, Galbraith'in tüketici egemenliğini sorgulamasına neden olmuştur. Ayrıca Sraffa'nın, klasik geçimlik ekonomisini artı değer ekonomisine taşıması, Galbraith'in bolluk toplumunu artı değer kapitalizmine benzetmesi anlamına gelmektedir. Benzer şekilde Kalecki'nin sadece işçiler ve kapitalistler arasındaki gelir dağılımı basitleştirmesi, geçimlik ekonominin daha karmaşık artı değer kapitalizmine dönüşüm sürecinde ekonomik ilişkilerdeki gücün rolünü (Kalecki ve Weintraub tarafından fiyatları arttırmanın somut örneğini) göstermektedir. Bu da sonunda, Kalecki'nin 'tekül derecesi'nin (degree of monopoly) Galbraith'in güç kavramına sıkı bir şekilde benzediğinin somut ifadesidir (Canterbery, 1984: 77-78).

Galbraith ünlü bir Post Keynesyen iktisatçı kabul edilmesine karşın diğer Post Keynesyen iktisatçılar gibi doğrudan para ve finans sektörü ile ilgilenmemiştir. Ünlü üçlümesi de parasal dinamikler ve finansal sektörün açıklanması üzerine değildir. Galbraith, daha çok paranın doğasını ve ekonomideki yerini sorgulamıştır. Bu durum da Post Keynesyen iktisatçıların dikkatini çekmiştir. *Büyük Kriz 1929 (Great Crash, 1929)*, *Para (Money)* ve *Finansal Avrupa'nın Kısa Tarihi (A Short History of Financial Euphorie)* eserleri Amerikalı Post Keynesyen iktisatçıların çalışmaları ile ilintilendirilmiştir (Davidson and Dunn, 2008: 502).

Ayrıca politik ekonomi bağlamında Galbraith ve Post Keynesyenler, heterodoks bir sentez yaparak teknolojik yenilik konusunda da katkı yaparlar. Şirketin iş stratejisi ve kamusal politikanın yürütülmesi bir çerçeve sunar.

¹⁸ *Malların Mallarla Üretimi (İktisat Kuramını Eleştiriye Açış)* adlı çalışma, Sraffa'nın kendi ifadeleriyle marjinal değer-bölüşüm kuramının eleştirilmesine temel hazırlamak üzere tasarlanmıştır (Sraffa, 2010: 53).

Galbraith'in tekno-strüktür ile planlama fikirleri ve Post Keynesyenlerin piyasa yanlısı soyut mikroekonomi yerine daha gerçekçi mikroekonomik yaklaşımları teknolojinin ekonomiyi dinamik bir sürece yönelttiği gerçeğini gösterir (Courvisanos, 2005).

Galbraith'a göre Post Keynesyen iktisat, tıpkı kırk yıl önceki Keynesyen yenilenme gibi, bir devrim değil, reformdur. Sanayi toplumunun devamlı ve organik değişim sürecini ve bu değişime eşlik eden kamu politikası ile kamusal eylem performansını geliştirmiştir. Bu bir reformist değişimdir, devrim değildir. Ama pasif veya küçük bir şey olarak da düşünülmemelidir. İlgili tarihsel değişime endüstriyel piyasanın doğasındaki değişim de ayak uydurmaktadır. Gelişmiş endüstriyel toplumda piyasanın düşüşü ve modern büyük şirketin yükselişi en önemli değişimdir. Piyasanın düşüşü, aynı zamanda, makroekonomi ve mikroekonomi arasındaki 'modası geçmiş ayrımı' da ortadan kaldırmaktadır. Post Keynesyen iktisat da 'Keynesyen Devrim' olarak tanımlanan şeyden daha büyük olan bu değişimle ilgilenmektedir. Post Keynesyen iktisat bu değişim süreciyle alakalıdır (Galbraith, 1978: 8-10).

Galbraith'in Amerika'da Post Keynesyen iktisadın yayılması ve gelişmesinde de büyük payı vardır. Çünkü Galbraith, Amerikalı Post Keynesyenlerin etkili yayın organı *Journal of Post Keynesian Economics*'in kurulmasına ve gelişmesine hem moral hem de finansal destek sağlamıştır (Davidson, 2005).

Galbraith ile Post Keynesyenler arasındaki bağlantı genelde Galbraith'in şirket teorisi üzerinden kurulmaktadır. Stephen Dunn'a göre Galbraith'in şirket teorisi ile Post Keynesyen teorinin şirket görüşü benzerlik göstermektedir. Galbraith'in iş girişimi görüşü Post Keynesyen-kurumsalcılık ile teknoloji, sermaye, parasal sözleşmeler, güç ve belirsizliğin giderilmesi için planlama gibi kavramlarla ilişkilidir. Galbraith'in şirket teorisi, geleceğin belirsizliğine karşı kurumsal bir cevap sağlamaktadır. Galbraith'in düşüncesinin merkezinde yer alan şirket teorisi, gelecek araştırmalarında belirsizlik ile şirket arasındaki ilişkinin kurulması için yeni tartışmaları tetiklemiştir. Oligopolistik piyasa yapısı kaçınılmaz bir şekilde ileri teknolojiyi gerektirir. İleri teknoloji de yaygın planlamayı gerektirir. Çünkü

planlamanın uzmanlık bilgisi, sermaye ve zaman gibi ihtiyaçları vardır. Bu da teknoloji gibi karar alıcı mekanizmayı doğurmaktadır (Dunn, 2002: 347-350; Dunn, 2001).

Fakat daha önce de ifade edildiği üzere, James K. Galbraith'a göre *Yeni Sanayi Devleti*'nde Galbraith'in düşüncesinin merkezinde yer alan şirket teorisi, Marshall ve Keynes'in Cambridge'nden veya Walras'ın Lozan'ından (Lausanne) değil, Alman tarihçi okulundan esinlenen Amerikan kurumsal iktisat geleneğine dayanır (Galbraith, 1984, 43). James K. Galbraith'in bu görüşü yanlış olmamakla birlikte eksiktir. Zira Galbraith, *Yeni Sanayi Devleti*'nde Alman düşüncesinden hatta Marx'tan etkilenmesine karşın esas etkinin Amerikan şirketleri ve onların davranışları olduğunu belirtir. Bunda *Fortune* dergisindeki gözlemlerinin payı büyüktür (Dunn, 2002: 359).

Bununla beraber Galbraith'in iktisat teorisi, daha çok Amerikan kurumsal iktisadı ile Post Keynesyen iktisadın harmonisinden oluşan kendine has bir düşüncedir. Dunn ve Pressman'a göre Galbraithyan sistem, geniş politik ekonomi vizyonunda Keynes, Kalecki ve kurumsalcı ekonomileri birleştirmektedir. Kurumsalcıların gücün doğası ve kökenleri üzerine odaklanmaları, Post Keynesyenlerin makroekonomik görüşleriyle uyumludur (Dunn and Pressman, 2005: 190).

Sonuç olarak, Galbraith'in iki heterodoks iktisat okuluyla düşünsel etkileşime geçtiği görülmektedir. Bu okullar orijinal kurumsal iktisat ve Post Keynesyen iktisattır. Bundan dolayı Galbraith, orijinal kurumsal iktisatla Post Keynesyen iktisadı birleştiren temel bir figür olarak ele alınmıştır. Bu bütünleşme birkaç özellik ile göze çarpmaktadır:

Birincisi, Galbraith; Post Keynesyenler ve kurumsalcılar arasında pek çok ortak metodolojik benzerlikler bulmaktadır. Her iki okul için de ekonomik teori gerçekçi olmalı ve dünyamızın gerçek deneysel özelliklerini açıklayabilmelidir. Her iki okul da optimize edilmiş birey davranışlarına dayanan genel denge yaklaşımı yerine tarih ve gerçek bireysel davranışların etkileşiminden doğan kümülatif

nedensellik modellerini benimsemektedir. Yani her iki okul da ekonomik analizin rasyonel bireyden başlaması gerektiği varsayımını reddetmektedir. Ayrıca Galbraith da ortodoks analizi reddetmektedir. Ona göre ortodoks iktisat gerçek dünya olaylarını açıklamakta başarısızdır.

İkincisi, Galbraith'in şirket analizi Post Keynesyen belirsizlik ile uyumludur. Galbraith şirket davranışında belirsizlik etkisini göz önünde bulundurmuştur. Ayrıca bu şekilde davranarak Post Keynesyen şirket teorisinin temellerinin atılmasına da katkıda bulunmuştur.

Üçüncüsü, Galbraith'in planlama ve piyasa sisteminden oluşan iki modelli iktisadi sistemi Kaleckiye iktisat görünümü ile bağdaştırmaktadır. Her iki düşünürün göre de iktisat, ilkesel olarak, büyük şirketler ile tarım ve belirli girdi piyasalarını içeren rekabetçi oligopolistik sektörün egemenliği altındadır. Kalecki gibi Galbraith, örgütlenmenin güç yarattığı kapitalizmin analizini yapmaktadır. Galbraith'in şirket gücü ve Kalecki'nin 'tekel derecesi' arasında benzerlikler çoktur. Galbraith'in sınıf çatışması ile Kalecki'nin sınıf çatışması birbirinden farklıdır. Bu farklılık Galbraith'in tekno-strüktür analizinden kaynaklanır. Tekno-strüktürün ikna gücü, sosyal çatışmanın daha yayılmış ve saklanmış olduğunu ifade etmektedir. Bununla beraber Galbraith için sınıf ayrımı, planlı sektör ile piyasa sektörü arasındadır. İşçiler ile kapitalistler arasındaki 'modası geçmiş' ayrım değildir.

Dördüncüsü, Galbraith bazı Post Keynesyenlerce desteklenen alternatif bir durgunluk tezi sunar. İleri kapitalist gelişimin göze çarpan özelliğini açıklamak üzere küçük girişimlerle büyük şirketlerin mücadelelerini ele alır. Bu mücadele bazen durgunluk getirdiği gibi bazen de yenilik getirir. Ona göre büyük şirketlerle devlet, teknolojik yenilik ve ekonomik büyüme arasında bağlantılar vardır.

Beşincisi, tüm Post Keynesyenler gibi Galbraith da 'parasal enflasyon hikâyesi'ni reddetmektedir. Galbraith'a göre enflasyon iktisadın reel tarafından kaynaklanmaktadır. İktisadı yavaşlatmak ve işsizliği artırmak enflasyonu kontrol altına alabilir. Galbraith'a göre fiyat kontrolleri bu sorun ile baş etmede daha etkili bir araçtır. Çoğu Post Keynesyen de bu görüştedir.

Altıncısı, birçok Post Keynesyen ve kurumsalcı gibi Galbraith da parasal üretim ekonomilerinde efektif talep seviyesinin ekonomik aktivite düzeyini belirlediğini ifade etmiştir. Galbraith da Say Yasası'nı reddetmiştir.

Yedincisi, çoğu kurumsalcı gibi Galbraith da finansal sistemin işleyişi ile teknolojinin işleyişi arasındaki dikotomiye dikkat çekmiştir. Bu yaklaşımı Veblen'den almıştır.

Sekincisi, Galbraith finansal istikrarsızlığı modern kapitalizmin hastalığı olarak analiz eder. Keynes ve Minsky'yi hatırlatır bir şekilde, Galbraith'in *Büyük Çöküş 1929* adlı eseri, insan eğilimlerinin, hırsının, keyfinin ve paniğin finansal piyasaları nasıl harekete geçirdiğini, ekonomideki değişikliğin nasıl aşırılığa, dolandırıcılığa ve çöküşe neden olduğunu açıklamaktadır.

Son olarak, Galbraith'in sistemi ekonomik toplumun doğasını ve yapısını değiştiren kurumsal süreci de dikkate alarak Keynes'in *Genel Teorisi*'ni yaygınlaştırmaya çalışmaktadır. Keynes gibi Galbraith da hisse senedi piyasası ve modern şirket gibi belirli kuruluşların rasyonelliği ve ekonomik sonuçları nasıl yıpratıldığını ifade etmiştir.

Galbraithyan sistemin temel ilkeleri, Post Keynesyen iktisadın tarihsel zaman, belirsizlik, bölüşüm sorunları, ekonomik aktivitenin belirlenmesinde politik ve ekonomik kurumların önemi gibi temel konulardır. Benzer şekilde kurumsalcıların ekonomik güç, kurumların bireylerin davranışlarını nasıl şekillendirdiği, gerçek dünyanın öneminin anlaşılması gibi temel konular da Galbraith'in ekonomisinin başlıca yönleridir. Böylece Galbraith'in iktisadi sistemi, geniş ve güncel modern iktisat vizyonunda Veblen, Keynes ve Kalecki'nin yaklaşımlarının birleştirilmesinden oluşmaktadır (Dunn and Pressman, 2005: 191-194).

Genel olarak Galbraith, ekonomik heterodoksinin entelektüel mirasçısı şeklinde değerlendirilir. Galbraith, Saint-Simon'un teknokratik toplumu, von Wieser'in sosyal ekonomisi ve Veblen'in kurumsal iktisadı arasında bir sentez

kurarak heterodoks geleneğin güçlü bir temsilcisi kabul edilmektedir (Ekelund and Hebert, 1975: 467).

Galbraith hakkında şunlar da söylenebilir: Philip Mirowski *Kurumsal İktisadın Felsefi Temelleri (The Philosophical Bases of Institutional Economics)* adlı makelesinde sosyal teoriyi iki şekilde ele almaktadır. Birincisi, Kartezyen analitik gelenek iken ikincisi hermonotik gelenektir. İktisat disiplininin birinci gelenek olan Kartezyen analitik gelenekten beslendiğini vurguluyan yazar, kurumsal iktisadın en azından 19. yüzyıl sonlarında pragmatizm etkisiyle hermonotik gelenekten etkilendiğini belirtir. Bu etki Charles S. Peirce üzerinden Veblen'e sirayet ederken kesintiye uğramıştır. Böylece Mirowski'ye göre Veblen, sosyal teori analizlerinde hermonotiği ihmal etmiştir. Bu ihmal sonucu Veblen, sosyolojik ve antropolojik analizlerine rağmen Batı düşüncesinin kültürel matrisine derinden yerleşmiş olan doğal yasaların anlamını çözümleyememiştir (Mirowski, 1987).

Mirowski'nin Veblen eleştirisinin bir benzeri Galbraith için de söylenebilir. Galbraith'in sosyolojik vurguları sosyal teori içindeki tartışmalara yönelmekten veya iktisat sosyolojisinin¹⁹ 1950'li yıllardan sonraki genel görünümünden ziyade sosyal teori tartışmalarının zayıf bir şekilde iktisat disiplinine aktırımından ibarettir. Bu aktarımda daha çok yukarıda adı geçen heterodoks iktisat okulları yoluyla olmaktadır.

¹⁹ İktisat sosyolojisi ifadesi, ilk kez, 1879 yılında marjinalist iktisatçılardan W. Stanley Jevons tarafından Max Weber ve Emile Durkheim'in 1890 ile 1920 yılları arasındaki çalışmalarını ifade etmek için kullanılmıştır (Örneğin, 'sociologie economique', 'Wirtschaftssoziologie' gibi). İktisat sosyolojisi, genelde, ekonomik fenomenin sosyolojik analizi olarak tanımlanmaktadır. İktisat sosyolojisinin çok zengin bir ard alanı vardır. Bu yüzden iktisat sosyolojisi, sosyolojinin bir alt dalı olarak 19. yüzyılın sonlarıyla 20. yüzyılın başlarında Max Weber, Werner Sombart, Joseph Schumpeter, Georg Simmel ve Emile Durkheim'in çalışmalarıyla başlatılmaktadır. Bu tarihler aynı zamanda klasik sosyolojinin de başlangıç yılları olarak kabul edilmektedir. İktisat sosyolojisinin ikinci dönemi ise Talcott Parsons ve Neil Smelser'in 1950'li yıllardaki çalışmalarından oluşmaktadır. İktisat sosyolojisinin üçüncü ve son dönemi ise 1970'lerden sonra gelişen 'yeni kurumsal iktisat' yaklaşımı çerçevesindedir. Firma ve piyasa tartışmalarını içermektedir. 1980'lerde ise Mark Graovetter'in *Ekonomik Eylem ve Sosyal Yapı: Gömülülük Problemi (Economic Action and Social Structure: The Problem of Embeddedness)* adlı çalışması, iktisat sosyolosine önemli bir katkıdır. Ayrıca bu dönemlendirmenin dışında iktisat sosyolojisine Adam Smith gibi bazı klasik politik ekonomi yazarları ile Karl Marx, Alexis de Tocqueville, Karl Polanyi ve sair yazarlar da dâhil edilmektedir (Swedberg, 2003:5; Swedberg, 2000). Fakat iktisat sosyolosinin hem 1950'lerden sonraki ikinci dönemine hem de 1970'lerden sonraki firma tartışmalarını içeren üçüncü dönemine Galbraith dâhil edilmemektedir.

Bununla beraber Galbraith, genellikle ortodoks iktisatçılarca sosyal teorisyen olarak kabul edilmektedir. Ama düşünceleri sosyal teoriyi felsefi bir zeminde anlama çabasından uzaktır. O da tıpkı Keynes gibi, kapitalist sistemin aksayan yönlerini tamir etmekten yanadır. Galbraith'in ortodoks iktisat eleştirileri, kendi ifadesiyle, iktisat disiplininde reformcu bir zemine oturmaktadır (Breit and Ransom, 1998: 190). Sosyal teori veya felsefe temelinde bir sorgulama içermemektedir. Galbraith'in çabaları, ortodoks iktisada yönelik köklü bir sorgulama yapmaktan uzaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

JOHN KENNETH GALBRAITH'İN DÜŞÜNÇESİNDE GÜÇ, PİYASA VE ŞİRKET

Galbraith'in şirket teorisi; güç, karşıt güç (dengeleyici güç), planlı sistem, piyasa sistemi, tüketici egemenliği, bağımlılık etkisi, tersine dönmüş sıralama, tekno-strüktür, yönetsel (managerial) kapitalizm ve geleneksel bilgelik gibi onun düşüncesini ele veren temel kavram ve yaklaşımları içermektedir. Birbiriyle ilişkili birçok kavram ve yaklaşım bu teoriye içkindir. Bu nedenle şirket teorisinin analizi, Galbraith'in düşüncesinin anlaşılmasında çok önemli bir yer tutmaktadır.

Aynı zamanda Galbraith'a göre bu teori, 20. yüzyılın ikinci yarısı veya II. Dünya Savaşı sonrası Amerika Birleşik Devletleri'nin endüstriyel düzenini açıklayan en önemli yaklaşımdır. Ya da bu teori olmaksızın II. Dünya Savaşı sonrası Amerika Birleşik Devletleri'nin ekonomik, politik ve sosyal analizi yapılamaz.

2.1. İktisadi Yaşamı Biçimlendiren Çağdaş Kurum: Dev Şirketler

Galbraith'a göre II. Dünya Savaşı sonrası Amerika Birleşik Devletleri'ni ve dünyayı, yani çağımızı biçimlendiren/yönlendiren en önemli kurum, çağdaş dev şirketlerdir. Bu şirketler, az sayıda olmalarına rağmen tüm iktisadi yaşamı yönlendirmektedirler. Elbetteki bu yönlendirme aleni yöntemlerden daha ziyade sofistike bir şekilde olmaktadır. Şirketler bu hâkimiyetlerini sadece kendi güç ve becerilerine göre yap(a)mazlar. Devletle kurmuş oldukları simbiyosis (symbiosis-karşılıklı menfaate dayanan)¹ ilişki, hâkimiyetlerinin oluşmasında hayati bir konumdadır. Bu yüzden büyük şirketler ile devletin yapıları arasında, en ileri kapitalist ülkelerde bile, 'güç paylaşımından kaynaklanan bir 'ortak yaşam' durumu söz konusudur' (Galbraith, 1988: 445; Galbraith, 1989: 251).

¹ Galbraith'a göre kamu ve özel örgütlerin ortak bir amaç bulma ve gütmeye konusundaki eğilimlerine *Bürokratik Simbiyosis* denir (Galbraith, 1988: 213).

Farklı bir bağlamda ifade edilse de Karl Polanyi'nin de çağdaş ekonomide devletin yeri/müdahaleciliği ile ilgili Galbraith'la benzer tespitleri vardır. Polanyi'ye göre serbest piyasaya giden yol, merkezi bir biçimde düzenlenen ve kontrol altında tutulan sürekli bir müdahaleciliğin sınırsız artışından geçiyordu. Serbest piyasaların yerleşmesi de kontrol, müdahale ve düzenlemeleri ortadan kaldıracığına, bunların etki alanını sonsuz genişletmiştir. İdareciler, sistemin serbestçe işleyebilmesi için sürekli tetikte bulunmak zorundaydılar. Dolayısıyla, devleti gereksiz görevlerden kurtarmayı en çok isteyenler, felsefelerinin tümü devlet faaliyetlerinin kısıtlanmasını öngörenler bile, devlete laissez-faire'i yerleştirmek için gerekli yeni güçler, organlar ve araçlar yüklemekten başka çare bulamamışlardı (Polanyi, 2000: 202-203).

Şirket teorisi; şirketler ve devlet arasındaki bu ortak yaşamı ve günümüz kapitalist sistemi çözümlmek için hayati önemdedir. Yani şirket teorisi anlaşılmadan 20. yüzyılın ekonomik, politik ve sosyal yaşamı anlaşılabilir. 20.yüzyıl kapitalizmi, Galbraith'a göre dev şirketlere dayanmaktadır. Bundan dolayı bu şirketlerin teorisinin bilinmesi gereklidir (Galbraith, 1972).

Bu durum, yani günümüzü biçimlendiren sermaye birikimi strateji ve yapıları, ilk olarak 19. yüzyılın son çeyreğinde ortaya çıkmıştır. Bu strateji ve yapılar, maliyetlerin kapitalist girişimin ekonomikleştirme mantığı içinde yeni bir biçimde içselleştirmesinden doğmuştur. Hollanda rejiminin, korunma maliyetlerini içselleştirerek dünya ölçekli sermaye birikimi süreçlerini Cenevizlilerden bir adım daha öteye götürmelerinde ve İngiliz rejiminin, üretim maliyetlerini içselleştirerek aynı süreçleri Hollandalılardan bir adım ileri taşımalarında olduğu gibi, Amerikan rejimi (kapitalizmi) de işlem maliyetlerini içselleştirerek İngilizlerle benzer şeyi yapmıştır.

'Dördüncü (Amerikan)² sistemik birikim dairesi'nin ayırt edici özelliği durumundaki işlem maliyetlerinin içselleştirilmesi kavramı, Richard Coase'nin dikey olarak bütünleşmiş özel girişim örgütlenmelerinin rekabet avantajlarına ilişkin öncü nitelikteki kuramsal çalışmasından, Coase'nin bu incelemesinin Oliver Williamson

² Birinci, ikinci ve üçüncü sistemik birikim daireleri hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz. Arrighi (2000).

tarafından genişletilmesinden ve Alfred Chandler (1999)'in büyük modern Amerikan şirketlerinin 19. yüzyıl sonları ile 20. yüzyılın başında doğmaları ve hızla genişlemelerine ilişkin tarihsel çalışmasından çıkarılmıştır. Yani önceleri birbirinden ayrı iş birimleri tarafından yürütülmekte olan faaliyet ve işlemlerin tek bir örgütsel egemenlik alanı içinde içselleştirilmesi, dikey olarak bütünleşmiş, çok birimli girişimlerin, ara girdileri, birincil üretimi nihai tüketimle birleştiren farklı örgütsel egemenlik alanları uzun zinciri aracılığıyla transfer edilmeleriyle ilgili maliyetleri azaltmaya ve daha hesaplı işlem maliyetleri elde etmeye olanak sağlamıştır.

1870'lerin sonlarındaki yeni örgütsel yapının çarpıcı bir şekilde hızla büyüyen ve genişleyen bu bütünleşmiş girişimleri, otuz yıldan daha kısa bir süre içinde Amerika'nın pek çok yaşamsal sanayisinin çoğuna hâkim duruma gelmiştir.

Bu büyüme, Amerikan iç piyasası ile sınırlı değildir. Amerikan şirketleri, kendilerinin kıta ölçekli bütünleşmelerini tamamlar tamamlamaz yabancı ülkelere taşınmaya başladılar. Amerikan şirketleri, ulusal şirketler haline gelirken, nasıl uluslararası olunacağını da öğrenmişlerdir. Avrupalılar daha 1902'de bir 'Amerikan işgalinden' bahsediyorlardı; 1914 geldiğinde ise Amerika'nın dışarıdaki doğrudan yatırımları Amerika'nın gayri safi milli gelirinin yüzde yedisine ulaştı ki bu, Avrupalıların 'Amerikan meydan okuması' ile bir kez daha tehdit edildiklerini düşündükleri 1966 yılındaki oranın aynısıydı (Arrighi, 2000: 357-360).

Giovanni Arrighi (2000) tarafından ayrıntılı bir şekilde ele alınan 'dördüncü sistemik birikim dairesi'nin/Amerikan kapitalizminin ifade ettiği bu yeni biçim, Galbraith tarafından güçlü bir şekilde dile getirilmiştir. Galbraith'a göre çağdaş kapitalizmin temel sorunu artık (girişimci düzeyinde) 'kârın azamileştirilmesi'yle 'üretimin rasyonelleştirilmesi' arasındaki çelişki değil, (tekno-strüktür düzeyinde) potansiyel olarak sınırsız bir üretkenlikle ürünlerin piyasaya sürülüp satılması zorunluluğu arasındaki çelişkidir. Bu aşamada yalnızca üretim aygıtının değil, aynı zamanda tüketim talebinin de; yalnızca fiyatların değil, aynı zamanda bu fiyata talep edilecek olanın da denetlenmesi sistem açısından yaşamsal hale gelir. Bunun sonucu ya bizzat üretim aşamasından önceki (piyasa araştırması, piyasa yoklaması) ya da sonraki (reklam, pazarlama, koşullandırma) kanallarla, 'tüm karar gücünü müşteriden

alıp güdülemek için şirkete vermektedir.’ Daha genel olarak: ‘Dolayısıyla bireyin davranışlarının piyasaya uyum sağlaması ve genel olarak toplumsal tutumların üreticinin ihtiyaçlarına ve tekno-strüktürün amaçlarına uyum sağlaması sistemin doğal bir niteliğidir. Bunun önemi sanayi sisteminin gelişimiyle birlikte artar.’ Söz konusu olan, Galbraith’in bulunan inisiyatifin piyasa aracılığıyla üretici şirketlere yansıtıldığı ‘klasik sıralama’ (kabul edilmiş sıralama/accepted sequence) ile karşılık içinde ‘tersine sıralama’ (revised sequence) olarak adlandırdığı şeydir. Burada, Amerikan kapitalizmini, öncekinin tersine piyasa hareketlerini denetleyen, toplumsal davranışlarla ihtiyaçları yöneten ve modelleştiren üretici şirket temsil eder. Söz konusu olan, en azından eğilimsel olarak, üretim düzeninin bütünsel diktatörlüğüdür (Baudrillard, 2012: 75).

Galbraith için modern büyük özel şirket, Tanrı’nın ve insanın son çalışmasıdır. Örneğin, General Motors, Tanrı’nın ve insanın son çalışmasının iyi bir temsilidir. Galbraith’a göre Amerika’da, bu modern büyük özel şirketlerin kamu kontrolünü ve yönetimini nasıl yeniden yapılandırdığı ve mülkiyeti nasıl değiştirdiği ile ilgili bir tartışma yoktur (Galbraith, 1974: 267).

Galbraith’in genel olarak iktisat bilimi özel olarak da Amerikan ekonomisi üzerine yazmış olduğu dört kitap da şirket teorisi ile ilgilidir. Bunlardan birincisi, *Amerikan Kapitalizmi: Karşıt Güçlerin Denkleşmesi*, II. Dünya Savaşı sonrası, Amerikan ekonomisinin büyük kısmının az sayıdaki dev şirketler tarafından yönetilmekte olduğunu iddia etmektedir. Bu yeni bir şey değildir. 100 kadar büyük şirketin 1905 yılından beri almış oldukları randımanla alakalıdır. Dev şirketler, Amerikan kapitalizminin temel karakteristik özelliğini göstermektedir. Ayrıca bu eserde Galbraith’in düşüncesinin temel kavramlarından biri olan dengeleyici güç (countervailing power) kavramına da yer verilmiştir (Galbraith, 1963: 17).

Bolluk Toplumu, Galbraith’in bazen ‘Galbraithyan Sistem’ olarak adlandırılan yaklaşımlarını sergilediği şaheserlerinden biridir. Bu eserde, şirket teorisinin yanında, 1950’lerin Amerika’ında gerçekleşen zenginliğin topluma ve çevreye olan zararlarından bahsedilmektedir. Ayrıca burada, ‘özel refah/bolluk ve kamusal

yoksulluk' (private opulence and public squalor) şeklindeki ünlü dikotomiye de yer verilmektedir.

Yeni Sanayi Devleti, kurumsal iktisadın 20. yüzyıldaki en önemli kitaplarından biri olarak kabul edilir. Galbraith, bu eserinde özel sektör ile Amerika'nın milli hasılasının yarısını üreten birkaç bin güçlü büyük şirketten oluşan 'endüstriyel sistem' üzerine yoğunlaşır. 'Endüstriyel sistemi', 'planlı sistem' olarak adlandırır. Galbraith'in düşüncesinin en önemli kavramı olan 'modern şirket', *Yeni Sanayi Devleti*'nin ana temasını oluşturur (Galbraith, 1984: 43).

Ekonomi Kimden Yana adlı eserle 'Galbraithyan Sistem' tamamlanır. Dev şirketlerden oluşan 'planlı sistem'in karşısına, onu tamamlayacak milyonlarca küçük üreticinin meydana getirdiği şirketlerden oluşan 'piyasa sistemi' konur. Böylece ikili ekonomik (bimodal economy) yapı oluşur (Beishuizen, 1989: 137).

Bu dört kitabında da Galbraith, bir izlek bağımlılığı olabilecek şekilde, dev şirketlerin dünyası ile ilgilenir. Galbraith'a göre dev şirketler/kuruluşlar, neo-klasik iktisadın ya da onun kelimeleriyle geleneksel bilgeliğin (conventional wisdom) görmek istemediği, ekonomiyi biçimlendiren ağırlıklı alanlardan birisidir.

Galbraith, *Ekonomi Kimden Yana* adlı eserinde şirket teorisine yönelik düşüncesini şöyle ifade etmektedir: Oligopol, yani piyasanın birkaç şirket tarafından paylaşılması, neo-klasik modelde büyük şirketlerin varlığına verilmiş tek ödündür. Oysa aslında bu ödün ekonomik yaşamı bu modelden uzaklaştıran o dev sürecin pek ufacık bir adımını yansıtmaktadır. Oligopolcü fiyatları saptayabilir ve üretimi denetleyebilir. Ama firmalar büyüdükçe devreye bundan daha fazlası girmekte, ekonomik toplumun asıl doğası değişmeye, dönüşmeye başlamaktadır.

Bu değişimin kritik aracı, devlet ya da birey olmayıp modern şirkettir; asıl itici güç odur. Şirketin merkez güç oluşturduğu o dönüşüm, aynı anda birçok şeyi değiştiren karmaşık bir süreçtir. Bu konuda yapılabilecek hiçbir tanım tam doğru olamaz. Yapılabilecek tanımlar, bu matrikse sürecin hangi aşamasında giriş yaptığınıza bağlıdır. Yine de tüm gelişim üzerinde etkili olabilecek başlangıç

noktalarından biri teknoloji, öbürü de ondan daha bile önemli ikizi olan örgütlenmedir (Galbraith, 1988: 70-71).

Görüldüğü gibi, Galbraith için modern şirket sadece piyasayı ele geçirmek, fiyatları belirlemek ve üretimi gerçekleştirmekle kalmaz, aynı zamanda ekonominin doğasını da değiştirir. Bunları da teknoloji ve şirket örgütlenmesi yoluyla gerçekleştirir. Bu durum 'ileri gelişmenin genel kuramıdır'. Yani dev şirketlerin belirlediği ekonomik sistemdir.

Daha önce de ifade edildiği üzere, Galbraith'in oğlu James K. Galbraith (1984), Galbraith'in şirket teorisinin Alman tarihçi okulunun etkisiyle Amerikan kurumsalcı gelenekten kaynaklandığını iddia etmektedir. Hatta ona göre Galbraith'in şirket teorisinin kökleri, Georg Wilhelm Friedrich Hegel ve Max Weber'e dayanmaktadır. Fakat Galbraith, Stephen P. Dunn ile yapmış olduğu röportajda oğlunun değerlendirmelerine katılmadığını ifade eder. Galbraith, tüm yaşamı boyunca Alman düşüncesinden, özellikle de Marx'tan etkilendiğini ama *Yeni Sanayi Devleti*'nin yani şirket teorisinin yazılmasındaki asıl dürtünün buradan kaynaklanmadığını, *Fortune* dergisi yıllarındaki Amerikan şirketlerini incelemesi sonucu şirket teorisinin oluştuğunu söylemektedir. Şirket yönetiminde kompleks bürokrasinin, artan teknoloji ve bilimsel bilginin öneminin *Fortune* dergisindeki gözlemlerine borçlu olduğunu ve hatta bunlar olmadan şirketlerin anlaşıl(a)maz olacağını savunmaktadır (Dunn, 2002: 358-359).

Galbraith'in şirket teorisi, iktisat ders kitaplarındaki şirket yaklaşımından da uzaktır. Daha çok Chamberlin-Robinson geleneğinin mikroekonomik teorik çerçevesinden etkilenmiştir. Bu geleneğin etkisiyle Galbraith'in şirket teorisi, üretimde yenilik arayışı ve reklamcılık vurgularıyla neoklasik iktisattan farklılaşmaktadır (Hession, 1972: 210).

Çağdaş kapitalizm açısından şirket sadece bir üretim faktörü değildir. Aynı zamanda kapitalist ekonomiyi anlamak için piyasa ile birlikte varlığını güçlü bir şekilde devam ettiren bir kurumdur (Madeuf, 2006: 116).

Galbraith, Amerikan kapitalizminin ifade ettiği modern Şirketle ilgili durumu üç hipotezle dile getirir:

Birincisi, büyük Şirketler daha çok büyümüş ve yoğunlaşmıştır. Birçok önemli pazar sadece birkaç devasa Şirketin hâkimiyetindedir. İkincisi, başlıca Şirketlerin kalifiye elemanlar (mühendis-yöneticiler) tarafından yönetilmesi, Şirket hissedarlarına karşı fazla bağımlı olmayan tekno-strüktür sınıfı ortaya çıkarmaktadır. Bu sınıf gücü maksimize etme peşindedir, ille de kârı maksimize etme durumunda değildir. Üçüncüsü, büyük Şirketlerin tekno-strüktürü, planlama yoluyla piyasalarını kontrol ederek riski sınırlandırmayı amaçlar; fiyatlar, ücretler ve üretim artık arz ve talep tarafından belirlenmez.

Fakat son ampirik çalışmalar, Galbraith'in her üç hipotezini de tartışılır hale getirmiştir. Küreselleşme süreci endüstrinin daha fazla yoğunlaşmadığını, aksine başlıca endüstrilerde rekabetçilerin sayısının arttığını göstermiştir (otomobiller gibi). Özellikle küresel politik ekonominin merkez üssünün Amerika'dan Doğu Asya'ya (Çin'e) kaymasıyla beraber perakendeciliğin artması, Galbraith'in iddialarının aksine bir gelişmedir. Şirket pay sahiplerinin daha fazla performans isteği, büyük Şirketlerin, küçülme ve satın almalar dâhil, ciddi şekilde yeniden yapılanmalarına yol açmıştır. Bir başka tespit şudur: Büyük Şirketlerin reklam yoluyla tüketicileri etkiledikleri ancak Galbraith'in bağımlılık etkisi (dependence effect) dediği şekilde tamamen kontrol edemedikleri görülmektedir. Eğer büyük Şirket, talebi kontrol edebilseydi, yeni ürünleri geliştirmenin muazzam maliyetlerini üstlenme gereği duymaz, sadece alıcıları mevcut modelleri satınalmaları konusunda ikna etme gereği duyardı (Skousen, 2003: 287; Arrighi, 2009; Galbraith, 1972).

Anlaşılaçağı üzere Galbraith, mesleki kariyerinin büyük bir bölümünü modern sanayi toplumu ve onu domine eden büyük Şirketlerin analizine ayırmıştır. Buna karşın, çoğu ortodoks teorisyen tarafından daha çok Şirket teorisinin popülist temsilcisi olarak görülmüştür. Hatta vulger, sentezci ve sistem kurucu olarak görülürken, kesinlikle orijinal Şirket teorisini olarak görülmemiştir. Galbraith'in modern Şirket vizyonu, ortodoks iktisatçılar tarafından ihmal edilmiştir (Dunn, 2005: 92).

Bu ihmalin birbiriyle ilişkili birkaç nedeni vardır. Bunlardan birincisi, Galbraith'in Berle ve Means ile Chandler'e dayanarak büyük şirketlerdeki güç ve kontrolün şirket sahiplerinden yöneticilere geçtiği ile ilgili düşüncesidir. Bu durum, şirketin yönetim teorisidir ve 20. yüzyılın ikinci yarısındaki yönetsel kapitalizmi ifade etmektedir. Fakat ortodoks iktisatçılar bu görüşü pek de uygun görmemişlerdir.

İkincisi, Galbraith'in esprili, mizahi ve popülist üslubundan kaynaklanmaktadır. Bunun yanında, Galbraith'in matematiksel model kurmaktan kaçınması, ortodoks iktisatçılar tarafından profesyonel bir iktisatçıdan ziyade müphem bir edebiyatçı olarak görülmesine neden olmuştur. Ayrıca metodolojisinin de Post Keynesyen ve orijinal kurumsalcı geleneklerden oluşması, Galbraith'i ortodoksiden daha da uzaklaştırmaktadır.

Üçüncüsü, Galbraith'in ilgi alanlarının geleneksel politik ekonomiden daha geniş olmasıdır. Özellikle şirket teorisini ele aldığı *Yeni Sanayi Devleti*, ekonomi disiplinine katkıdan daha çok sosyal felsefeye katkı olarak görülmüştür. Bu bağlamda, Marx hakkındaki şu mesel Galbraith için daha uygun görülmüştür: 'Felsefeciler, Marx'ı kötü bir felsefeci ama iyi bir politik bilimci ve ekonomist; politik bilimciler, Marx'ı kötü bir politik bilimci ama iyi bir felsefeci ve ekonomist; ekonomistler, Marx'ı kötü bir ekonomist ama iyi bir felsefeci ve politik bilimci olarak düşünmüşlerdir' (Dunn, 2011: 175-176).

2.2. Yönetsel Kapitalizmin Anahtar Kavramı: Tekno-strüktür/Teknik Yapı

Galbraith'in şirket teorisinin anlaşılmasında en önemli kavramlardan biri de tekno-strüktürdür. Aynı zamanda bu kavram, özel olarak Galbraith'in düşüncelerinin, genel olarak da II. Dünya Savaşı sonrası Amerika'nın endüstriyel yapısının anlaşılması için anahtar konumdadır.

Galbraith'a göre büyük şirkette önemli kararlar tek başına bir kişi tarafından değil, birçok kişi tarafından alınmaktadır. Birçok kişiye ihtiyaç duyulmasının sebebi şudur: Modern endüstrilerde alınan kararlar ve özellikle bunların önemli olanları

birden fazla kişi tarafından sahip olunan enformasyonu gerektirir. Bu kararlar, genellikle, uzmanlaşmış teknik bilgiye, tecrübeye ve bunlara sahip kişilerin sanat ve sezgi güçlerine dayanır (Galbraith, 1972: 75; Galbraith ve Salinger, 2002; 78).

Modern endüstriyel sistemde, karar almada, bu kişilerin enformasyonuna dayanma ve bunları değerlendirme ihtiyacının üç temel çıkış noktası vardır. Bu çıkış noktaları ilk olarak, modern endüstrinin teknolojik gereklerinden doğar. Bunun sebebi, bu gereklerin her zaman çok karmaşık olması değildir; normal zekâda bir kimsenin, modern bir arabanın geliştirilmesi ile ilgili olarak metalürji ve kimyanın çeşitli dallarına, mühendisliğe, üretime, üretim idaresine, kalite kontrolüne, iş ilişkilerine, ticarete, modelcilik ve alışveriş işlerine ilişkin bilgileri temin edebileceği aklı olabilir. Yani modern endüstriyel sistemde karar alma, çeşitli uzman bilgisine sahip kişilerin niteliklerinin ve tecrübelerinin kombinasyonunun gerçekteşmesidir.

Uzmanlaşmış kabiliyetlerin kombinasyonunu gerektiren ikinci faktör; ileri teknoloji, buna ilişkin sermaye kullanımı, bunun sonucunda doğan planlama ve beraberinde getirdiği çevre kontrolü ihtiyacından çıkar.

Son olarak, bu çeşit uzmanlaşmış kabiliyete olan ihtiyaç bunun koordinasyonu ihtiyacını da gerektirir. Kabiliyet ortak amaca yöneltilmelidir. Bilgi çeşitli uzmanlardan alınmalı, güvenilirliği ve uygunluğu araştırılmalı ve kararın verilmesinde kullanılmalıdır (Galbraith, 1972: 75-77).

Sonunda şirketin yönlendirici yönetimini belli bir birey değil, bir grup üstlenir ve bu grup da bilim adamlarından, mühendis ve teknisyenlerden, satıcı, reklamcı ve pazarlamacılardan, halkla ilişkiler uzmanlarından, lobicilerden, avukatlardan, başkent bürokrasisini tanıyıp onu nasıl etkileyebileceğini bilenlerden, koordinatörlerden, müdürlerden ve yöneticilerden kuruludur. Bunun adına *tekno-strüktür* denir. Komuta artık herhangi bir bireyde değil, tekno-strüktürdedir (Galbraith, 1988: 126-127).

Kısacası karar alma süreçlerinin ve gücün eski tarz kapitalistten yöneticilere geçmesi yeni bir elit sınıf doğurmuştur. Bu sınıf, teknolojik bilgi ve uzmanlık bilgisi ile modern endüstriyel toplumun kalbinde olan tekno-strüktürdür (Reisman, 1980:7).

Galbraith için tekno-strüktür, efsane ile gerçeklik arasında varlığını sürdürmektedir. Efsaneye göre çağdaş şirketin yönetiminde emirlerin tepeden aşağıya doğru iletildiği bir hiyerarşi, aşamalar dizisi vardır. Gerçekteyse çağdaş şirketin yönetimi iç içe geçmiş daireleri andırır. Dairenin merkezinde başkan, başkan yardımcıları gibi en üst düzey yöneticiler bulunur. İkinci dairede, ana kuruluşa bağlı ülke içi ve dışındaki şirketlerin müdürleri yer alırlar. Onun dışındaki dairede, uzmanlaşmış bilgileriyle kararlara katkılarda bulunan mühendisler, bilimadamları, hukuk danışmanları, iktisatçılar, bilgisayar uzmanları ve benzerleri vardır. Bir sonraki dairede, sekreterler, kâtipler gibi modern deyimle ‘beyaz yakalılar’, yani büro işçileri çalışır. Daha sonra, malların üretim ve dağılımını fiili olarak denetleyen kişiler gelir. En dış dairede ise ‘mavi yakalılar’ yani işçiler vardır.

Şirketin iç dairelerinde güç, kişilerin buldukları mevkilerden kaynaklanmaktadır. Orta dairelerdeki gücü bilgilerine dayanır. Dış dairelerde bulunanlarsa sayıları ve örgütlenmeleri dolayısıyla güçlüdürler. Böylece güç, dairenin içinden dışına olduğu kadar dışarıdan içe doğru da akar. Birlikte çalışma, bu daireler arasındaki yoğun iç ilişkilerin ürünüdür (Galbraith, 1989: 258).

Bir başka açıdan tekno-strüktür, Galbraith tarafından şöyle tanımlanır: Girişimin yönetici gücü olarak sevk ve idare kadrosu, girişimcinin yerini almıştır. Sevk ve idare kadrosu kolektif ve iyice belirlenmemiş bir bütündür; büyük şirketlerde bu, başkanı, bir kurmay heyetini veya bir bölümden sorumlu başkan yardımcılarını, diğer önemli kurmay mevkilerinde bulunan kimseleri ve belki diğer bölüm başkanlarını kapsar. Grup kararlarına bilgi katkısında bulunan kimselerin çok az bir kısmını içine alır. Bu sonuncu grup çok geniştir; şirketin en kıdemli memurlarından, görevleri talimatlara uymak olan beyaz ve mavi yakalı işçilere kadar uzanır. Grup kararlarına uzmanlaşmış bilgi, yetenek veya tecrübesiyle katılan herkesi kapsar. Grupça karar almada hissesi olan herkese ve bunların meydana getirdiği organizasyona verilmiş bir isim yoktur. Bu organizasyona tekno-strüktür adını vermek uygundur (Galbraith, 1972: 84).

Tekno-strüktür, sanatçıları değil, bilim adamlarını ve teknisyenleri kapsar ve kullanır. Çünkü teknik ve bilim onun amacına hizmet eder. Sanata da en iyi olasılıkla

gereksinim duyar ama onu belalı ve bilmeceli bulur. Tekno-strüktür için teknik ve bilim toplumsal olarak gereklidir, oysa sanat bir lükstür (Galbraith, 1988: 107).

Galbraith'a göre modern büyük şirketlerde güç ve kontrol, işletme sahiplerinden veya sermaye sahiplerinden modern büyük şirketlerin beyni olan tekno-strüktüre geçmiştir. Büyük işletmelerde kontrolün hissedardan yöneticiye geçmiş olduğu ilk kez 1932 yılında Adolf A. Berle ve Gardiner C. Means'in *Modern Şirket ve Özel Mülkiyet* başlığını taşıyan klasik incelemesinde fark edilmiştir. İkili bu sonuca varmak için iki yüz büyük Amerikan işletmesinin yönetimini incelemişlerdir. Bu kuruluşların seksen sekizinde, yani yüzde kırk dördünde kontrolün yönetimin elinde bulunduğunu görmüşlerdir. Aradan otuz yıl geçtiğinde, Robert J. Larner tarafından aynı ölçütlere dayalı aynı tür bir inceleme daha yapılmış, bu kez (1963 yılında) başta gelen en büyük iki yüz kuruluşun yüz altmış dokuzunda, yani yüzde seksen dört buçuğunda kontrolün sağlam biçimde yönetimin elinde bulunduğu saptanmıştır. Bugünse (1970'ler), büyük şirkette hissedarın, genellikle payına düşen geliri almakla yetinen edilgen biri olduğu konusunda herkes görüş birliği içindedir. Kontrol yönetimin elindedir ve o yönetim kendi yerine geçecekleri kendi seçmektedir (Galbraith, 1988: 132-133; Galbraith ve Salinger, 2002; 79).

Tekno-strüktür, çağdaş işletmecilik açısından önemli bir aşamadır. Tekno-strüktür kavramının kodlarına Galbraith'ten önce de rastlanmaktadır. Berle ve Means'in (1932) çalışması Galbraith'tan 30 yıl öncedir. James Burnham da bu kavramın temellerini oluşturan isimlerden birisidir. Galbraith, şirketin elindeki gücün şirket sahiplerinden yöneticilere geçişi ile ilgili düşüncelerini *Yeni Sanayi Devleti* analiziyle beraber daha da geliştirmiş ve tekno-strüktür kavramını ortaya atarken Berle ve Means ile Burnham'a borçlu olduğunu da unutmamıştır (Caire, 2006: 89; Başaran, 2012: 87; Hession, 1972: 172).

Galbraith için büyük şirketler, çağdaş (20. yüzyıl) kapitalizmin kilit taşıdır. Bu şirketlerin oluşturduğu monopolcü veya oligopolcü durumlar, kapitalizmin organik sürecinin sonucudurlar. Bu süreçteki şirketlerin büyümesi, modern teknolojinin ve planlamanın gereklerini doğurular. Ve bundan dolayı kapitalizmde güç

de uzmanlar grubunun yani tekno-strüktürün eline geçmiştir. Tekno-strüktürün amacı kârı maksimize etmek değil, şirketin büyümesini sağlamaktır (Laperche, 2006: 143).

Yine Galbraith'a göre kapitalizmi anlamanın en iyi yolu, sermayeyi (kapitali) analiz etmek değil, modern şirketi ve özellikle de modern şirketin yönetim yapısı olan tekno-strüktürü analiz etmektir. Bu da modern endüstriyel sistemin önemli bir yanını oluşturan 'planlı sistemin' analiz edilmesini gerektirmektedir. Galbraith, tam olarak bu ifadeyi kullanmasa da ilgili durum, yönetsel (managerial) kapitalizmdir. Yönetsel kapitalizm, kapitalizmin şirketler/organizasyonlar yoluyla planlamanın yapıldığı ve kararların yöneticiler yani tekno-strüktür tarafından alındığı bir biçimdir. 20. yüzyıl hatta 21. yüzyıl yönetsel kapitalizmin yüzyılıdır. Sermaye veya kapital analizi geçen (19.) yüzyıla ait bir anlayışı ifade etmektedir (Caire, 2006: 88).

2.2.1. Tekno-strüktürün Amaçları

İktisat ders kitaplarında şirketin amaçlarının açıklaması basittir: Şirket, kârını maksimize etmek ister. Küçük rekabetçi şirketler ile büyük monopolistlerin amaçları da benzerdir: Kârlarını maksimize etmektir.

Tekno-strüktür için ise durum bundan biraz farklıdır. Tekno-strüktürün amacı şirketin kârını maksimize etmekten ziyade tekno-strüktür üyelerinin parasal kazancını ve saygınlığını arttırmaktır. Şirketin kârını arttırmak tekno-strüktürün yan amacıdır. Bu durum, tekno-strüktür için temel bir sorun oluşturmamaktadır (Galbraith, 1988: 161).

Galbraith, tekno-strüktürün kendi amaçları olduğunu söyler. Bu amaçların en başında 'istikrar ilkesi' (principle of consistency) gelir. Şirketin devamını sağlamak, kâr elde etmekten daha önemlidir. Tekno-strüktür, büyük şirketlere ve toplumun bütününe amaçlarını gerçekleştirmek için kendi düşüncelerini empoze eder. Dolayısıyla toplum şirkete, şirket de tekno-strüktüre hizmet eder. Bu durum, uzmanların kendi özel amaçlarının nasıl 'kamusal erdemler' haline dönüştüğünü açıklamaktadır.

Tekno-strüktürün 'istikrar ilkesi' ile bağlantılı üç temel amacı vardır. Bunlar; iş memnuniyeti, güvenlik (korunma) ve büyümedir.

İş memnuniyeti, tekno-strüktür üyelerinin kendi teknik becerilerini fırsat buldukça ifade etmeleri ve tüketici tercihlerini ihmal etmelerini kapsamaktadır. Böylece bu üyeler, teknik becerileri sayesinde kamuya hizmet ettiklerini söyleyerek kendi çıkarlarını kamusal çıkarlar olarak sunmaktadırlar. Bunun sonucunda tekno-strüktürün önemi artmakta ve tekno-strüktür üyeleri yaptıkları işlerden dolayı memnuniyet duymaktadırlar.

Modern şirketin beyni olan tekno-strüktürün diğer bir önemli amacı kendi güvenliğini sağlamaktır. Tekno-strüktürün otonom bir gücü vardır ve bu otonomisini korumak ister. Tekno-strüktürün otonomisinin düşmanları, hissedarlar, şirket kreditorleri (bankalar), sendikalar ve hükümettir. Tekno-strüktür otonom gücünü, bunların müdahalelerine karşı koruyarak etkisizleştirir. Dış müdahalelere karşı kendini korur.

Tekno-strüktürün sonuncu ve en önemli amacı büyümedir. Tekno-strüktürün amacının kârdan daha ziyade şirketin büyümesi olduğu daha önce de ifade edilmiştir. Hızlı büyüme modern şirkete itibar kazandırmaktadır. Tekno-strüktürün finansal, yasal, teknik, reklamcılık ve sair becerileri toplum içerisinde tekno-strüktür üyelerine itibar, zenginlik ve otorite sağlayacaktır. Bu durum, modern şirketin kârdan ziyade öncelediği şirketin büyümesi ve devamlılığıyla daha çok ilgilidir (Reisman, 1980: 10-14).

Tekno-strüktürün amaçları şöyle de özetlenebilir: Şirketlerin amacı varlıklarını sürdürmek, piyasada devamlı faaliyet göstermek olmalıdır. Bunu gerçekleştirmek içinse şirketin varlığını devam ettirmesini sağlayacak asgari seviyede bir kazanç elde etmesi gerekmektedir. Bu tür bir davranış, teknostrüktürün şirket içerisindeki yerini de güvence altına alacak ve dışarıdan gelecek müdahale olasılığını da azaltacaktır.

Asgari seviyedeki kazanç elde edildikten sonra, şirketin büyümesi de temel hedefler içinde olmalıdır. Teknostrüktür, şirketin büyüme hızını maksimum kılacak

önlemler almalıdır. Dev şirketin burada karşılaşacağı temel sorun, modern piyasalarda yapılacak büyük yatırımlar için gereken sermayenin finanse edilmesidir. Mantıklı olan, şirketin bu sermayeyi şirketin içinde tutulan kazançlarından sağlamasıdır. Daha fazla büyüme oranı, dış sermayeye olan daha az bağımlılık demektir. Dış sermaye ihtiyacı, teknostrüktürün yine bir dış müdahale tehdidiyle karşılaşması demektir.

Şirket bu iki hedefe ulaştıktan sonra teknolojiyi, teknik gelişmeyi, eğitimi, araştırmayı ve diğer toplumsal önem taşıyan bu gibi faaliyetleri destekleyecek uygulamaları da hedefleri içerisine almalıdır (Başaran, 2012: 89-90).

Galbraith, modern endüstriyel şirketlerde tekno-strüktürün başlıca amacının kârdan ziyade büyüme olduğu yönündeki tezini William Baumol ve Robin Marris'in görüşlerine dayandırmaktadır. Fakat Robert Solow'a göre Galbraith, bu konuda yanılmaktadır. Baumol'un tartıştığı durumda şirket, satışlarını maksimize ederek belli bir düzeyde gelir elde etmektedir ve bu geliri sermayesine katmaktadır. Galbraith'in sunduğu şirket büyümesinin başlıca hedef olması ise bundan daha farklıdır. Marris'in teorisi de Galbraith'in teorisine yakın olmasına rağmen Galbraith'in ulaştığı sonuçlarla aynı değildir. Marris, şirketin başlıca amacının büyüme olduğunu söylemekle beraber bu büyümenin bir kâr oranına bağlı olduğunu belirtmektedir. Böylece Marris, geleneksel görüşe (neoklasik iktisada) daha yakın ve sermaye teorisi konusunda Galbraith'tan daha dikkatlidir (Solow, 1967: 107).

2.2.2. John Kenneth Galbraith ve Joseph Schumpeter

Burada, hem Galbraith'in şirket teorisini anlamak hem de 19. yüzyıldan 20. yüzyıla endüstriyel sistemin dönüşümünü analiz etmek için modern şirketin yönetim yapısı (tekno-strüktür) ile girişimci kapitalistler arasında bir karşılaştırma yapmak gerekir. Bu da haliyle Galbraith'in modern şirketi ile Joseph Schumpeter'in girişimcisi arasında bir karşılaştırmayı içermektedir.

Genelde Schumpeter ile Galbraith aynı madalyonun iki karşıt yüzü şeklinde görülür. Fakat her ikisi de ekonominin doğası ve ekonominin toplumu nasıl

şekillendirdiği ile ilgilenmişlerdir. Yani her iki düşünür için de bu durum, çağdaş kapitalizmin sorgulanması anlamına gelmektedir. Bu sorgu da daha çok Amerikan kapitalizmi ya da yönetsel kapitalizm üzerinedir. Her iki düşünürün büyük çalışmaları da benzerdir ve neoklasik iktisattan uzaktır (Audretsch, 2015: 197-198).

Galbraith'in şirket görüşü ile Schumpeter arasında şirketin evrimi ile belirsizlik ve teknolojinin şirket üzerinde etkileri noktalarında paralellikler kurulabilir (Dunn, 2011: 194).

Schumpeter için gelecek, girişimcinin omuzlarındadır. Girişimcilik teorisinde Marx ve Keynes'e karşı çıkmıştır. Marx'a göre iktisadi büyüme, sürekli yeni pazarlar arayan sermaye birikiminin sonucudur. Keynes, tasarruf arzusunun aşırı bir hale geldiğini ve devlet müdahalesinin olmaması durumunda efektif talebin azaldığını görmüştür. Schumpeter, kronik aşırı tasarrufun teorik temellerini reddetmiştir. Marx'a ve Keynes'e verdiği cevap, tarihsel temellere dayanmaktadır. Schumpeter için sanayi büyümesi sermayenin 'itmesiyle' değil, girişimcinin 'çekmesiyle' ortaya çıkar (Bell, 2013: 108).

Schumpeter özellikle yenilik üzerine yoğunlaşmıştır. Yeniliği, ilerleme ve kalkınma/gelişme kavramlarıyla açıklamıştır. İlerleme ve gelişme için ilk şart girişimci iken ikinci şart teknolojik ilerlemedir. Ve iki gelişme Schumpeter'de 'yaratıcı yıkım' kavramı olarak ortaya çıkar. Bu kavram, kapitalizmi anlama noktasında hayati bir konudur. Kapitalizm kendine has özelliği yüzünden ekonomik bir değişim metodu veya tipidir ve durgun bir durum göstermez. Kapitalist sistemi durmadan, yorulmadan bir yenilenme havasında tutmakta olan faktörler, eski faktörleri yok etmekte, yenilerini yaratmaktadır. Bu yaratıcı yıkım gelişimi kapitalizmin esas temelidir. İster istemez her kapitalist girişim er geç bu gelişime uymak zorundadır. Yaratıcı yıkım kavramı, iki çatışmalı durumu içerir. Çatışma farklı sınıflar arasında değil; girişimci ve statüko arasındadır (Schumpeter, 1966: 118-119; Audretsch, 2015: 199).

Yaratıcı yıkım sadece ekonomik düşünce açısından yeni bir gücü tanımlamaz. Ayrıca ekonomik sistemin değişim oyuncusu olan girişimcinin mekanizması olarak

tanımlanır. Girişimci ekonomik gelişim üzerindeki yeniliği takip ederek diğer oyuncularından farklılaşır.

Schumpeter'in yaratıcı yıkım kavramı, Galbraith'in çalışmalarıyla benzerlik gösterir. Galbraith, Schumpeter'in yeniliğin merkezi rolü üzerine vurgusunu, yeniliğin değişen kaynaklarını belirterek devam ettirir. Galbraith'in düşüncesinde yaratıcı yıkım kavramı, girişimci ve bireysel endüstriyel devrim döneminden çağdaş yönetsel kapitalizm dönemine dönüşüm geçirerek devam eder. Yani Galbraith için sanayi devriminin büyük girişimcilerinin yerini hiyerarşik dev şirketler almıştır. Galbraith, Schumpeter'in yaptığı analizi on dokuzuncu yüzyıl için doğru bulurken 20. yüzyıl için doğru bulmamaktadır. Sık sık söylendiği üzere onun için ekonomik güç, girişimciden tekno-strüktüre geçmiştir. Kısacası girişimci ortadan kalkmasa da artık kahraman değildir. Kahraman sadece büyük şirketlerdeki karar alma mekanizmasındaki güçlü bürokrasi (tekno-strüktür) içerisindeki bir oyuncudur (Boutillier, 2006: 63; Audretsch, 2015: 200; Galbraith, 1972: 109).

Schumpeter girişimci kapitalizmin felsefecisidir. Büyük ölçekli gelişmelerin ve bürokratikleşmenin eski tip girişimci tipini zayıflattığını görmüş ve yenilik üzerine yoğunlaşmıştır. Üreticilerin ekonomik değişimin öncülerini olacağını sezmiştir. Fakat bu sezgisini Galbraith gibi detaylandırıp tüketicilerin yönlendirilmesi ve şirket planlaması boyutlarına taşıyamamıştır. Sadece bireyci kapitalist medeniyetin modern şirket burjuvazisiyle (tekno-strüktür) çürüdüğünü öngörmüştür (Hession, 1972: 202).

Tekno-strüktürün kolektif varlığıyla; bireysel girişimcinin varlığı hissedilir bir şekilde zayıflamıştır. Modern şirket, artık girişimci tarafından değil, tekno-strüktür tarafından yönetilmektedir (Madeuf, 2006: 113).

Endüstriyel sistemin doğası sorgulanırken, Schumpeter gibi, Karl Marx'ın kapitalizm incelemesiyle Galbraith'in şirket vizyonu da sık sık karşılaştırılır. Galbraith'a göre modern şirketin büyümesi (tekno-strüktürün güçlenmesi) ile Marx'ın kapitalist yoğunlaşma savı arasında yüzeysel bir paralellik görülmesine karşın böyle bir karşılaştırma yine de hatalı olur. Marksist süreçte asıl güdü sömürüdür/kârdır. Modern süreçteyse asıl güdü bürokratik avantajlardır. Tekno-

strüktürün artan saygınlığı ve kazancıdır. Bu süreçte kapitalistin gücü azalmıştır. Artansa tekno-strüktürün gücüdür (Galbraith, 1988: 161).

Hatta Schumpeter'in (1966) Marx övgüsüne karşın Galbraith'a göre Marx, kapitalizmin dört gelişmesini öngörememiştir: Bunlardan birincisi, işverenlerle çalışanlar arasındaki güç dengesini (dengeleyici güç) sağlamada büyük rol oynayan sendikaların büyümesidir. İkincisi, 1880'lerin Almanyası'na kadar uzanan refah devletinin gelişmesidir. Üçüncüsü, Keynes'in yazıları ve nüfuzudur. Sonuncusu ise eski moda kapitalistin giderek ortadan kayboluşu ve yerine tekno-strüktürün gelişidir (Galbraith ve Menkişov, 1990: 97-103; Boutillier, 2006).

2.2.3. John Kenneth Galbraith ve Tekelci Kapitalizm

Schumpeter ve Galbraith ile ilintili olarak kapitalizmin doğasını ve II. Dünya Savaşı sonrasında Amerika'daki şirketleri irdeleyen bir diğer önemli çalışma da Paul Sweezy ve Paul Baran tarafından telif edilen *Tekelci Sermaye* adlı eserdir. Bu çalışma, dev şirketlerden oluşan (ekonomik) sistemi *tekelci kapitalizm* olarak nitelendirmektedir. Ama yazarlara göre sistem sadece dev şirketlerden de meydana gelmez. Bu şirketlerin periferisinde bulunan ve onları tamamlayan çok sayıda küçük şirket de mevcuttur. Fakat bu şirketler sistemin özünü oluşturmazlar. Sistemin özü dev şirketlere dayanır (Sweezy ve Baran, 2007: 65).

Sweezy ve Baran'a göre dev şirketlerin birkaç karakteristik özelliği vardır. Birincisi, şirketin kontrolü, yöneticilerin elindedir. İkincisi, yönetim, kendi kendini sürdüren bir gruptur. Üçüncüsü, her şirket, yönetimin emri altındaki şirket içi fonlar yardımıyla finansal bağımsızlığını elde etme amacındadır. Dördüncüsü, tekelci sermayede devlet dev şirketlere hizmet eder (Sweezy ve Baran, 2007: 32).

Görüldüğü üzere Sweezy ve Baran'ın şirket çözümlenmeleri Galbraith'in şirket görüşü ile uyumludur. Sweezy ve Baran tarafından ele alınan şirket özellikleri Galbraith tarafından da onay görmektedir (devletin dev şirketlerle iş birliği yapması/simbiyosizm, yönetsel kapitalizm/tekno-strüktür, şirket egemenliği, finansal bağımsızlık gibi). Fakat farklılık da yok değildir. İlgili yazarlara göre

şirketin kontrolü, hissedardan yöneticiye geçmiştir. Ama kâr güdüsü yerini başka bir şeye bırakmamıştır. Çünkü kâr ve biriktirme sistemin doğasına içkindir. Kapitalist sistem kâr biriktirmeden/elde etmeden işlemez. Dev şirketlerden oluşan tekelci kapitalizmi rekabetçi kapitalizmden ayıran en önemli özellik, kapitalist bireyin yerini şirketin almasıdır (Sweezy ve Baran, 2007).

Schumpeter'in aksine Galbraith da bireysel girişimcinin yerini şirketin aldığı vurgulamakla beraber şirketin asıl amacının kâr olmadığını savunmaktadır. Galbraith'a göre şirketin asıl ve en önemli amacı tekno-strüktürün büyüme tutkusudur. Galbraith bu noktada Sweezy ve Baran ile ayrı düşse de genel itibariyle, Galbraith'la Sweezy ve Baran'ın şirket çözümlenmeleri benzerlik göstermektedir (Stanfield and Carrol, 1997; Kazgan, 2002: 348).

Galbraith, II. Dünya Savaşı sonrasında Amerika'da biriken zenginliğin kamu ve özel harcamalar arasındaki dağılımını analiz ederken; Sweezy ve Baran ise yükselen iktisadi artığın nasıl massedileceğini araştırmışlardır. Bu noktada 'iktisadi artık' meselesi etrafında şekillenen *Tekelci Sermaye*'nin, Galbraith'in *Bolluk Toplumu* düşüncelerinden etkilendiği söylenebilir.

Ayrıca Galbraith'in *Bolluk Toplumu* analizi ile *Tekelci Sermaye*'de artığın massedilmesi sorununu çözmek için ortaya atılan, tüketim harcamalarının artırılması için reklam ve pazarlama araçlarının öneminin vurgulanması arasındaki bağlantı dikkat çekmektedir. Galbraith'in *Tekelci Sermaye*'den bir yıl sonra yazdığı *Yeni Sanayi Devleti* kitabındaki teorilerinin temelini de dev şirketler oluşturmaktadır. Galbraith'in dev şirketlerin yönetimini kontrol eden sınıf olarak tanımladığı tekno-strüktür ile aynı şekilde Sweezy ve Baran'ın teorisindeki dev şirketin içindeki benzer bir yönetici grup da bu açıdan örtüşmektedir (Başaran, 2012: 52-54).

2.3. Güç/İktidar Teorisi

Güç/iktidar kavramı neoklasik ekonomik teori geleneğinde çok ciddi bir yer tutmaz. Güç, ekonomik teoride ihmal edilen bir kavramdır. Bu kavram, iktisat disiplininde en çok kurumsal iktisat geleneğinde yer bulmuştur. Özellikle de Veblen,

Commons ve Galbraith gibi yazarların analizlerinin merkezinde yer almaktadır. İktisat disiplinindeki bu ihmale karşılık güç kavramı, politik bilim disiplininde merkezi bir yer tutar (Bowles and Gintis, 1994: 300; Kesting, 2005: 3).

Güç kavramı, şirket teorisi ile bağlantılı olarak Galbraith'in hem iktisadi hem de politik olmak üzere neredeyse bütün düşüncelerinin merkezinde yer alır. Galbraith'in ünlü üçlemesi de (*Amerikan Kapitalizmi, Refah/Bolluk Toplumu ve Yeni Sanayi Devleti*) şirket teorisi ile beraber güç kavramını açıklamak üzere kaleme alınmıştır denebilir. Hatta Galbraith bu kavramı o kadar çok önemsemektedir ki *İktidarın/Gücün Anatomisi (The Anatomy of Power)* adında ayrı bir kitap bile yazmıştır.

Galbraith için güç, bir bireyin ya da grubun, kendi amaçlarını başkalarına kabul ettirebilmesi demektir. Gücün varlığı üç soruya yol açmaktadır: Güç kimin elindedir; hangi amaç için kullanılmaktadır; son olarak da başkalarını razı etmekte ya da boyun eğdirmekte kullanılan araçlar nelerdir? Planlı sistemde, yani büyük şirketler ekonomisinde, güç teknostrüktürün elindedir; şirket ne kadar büyür ya da yaşlanırsa, bu durum da o ölçüde sağlamlaşır (Galbraith, 1988: 141).

Güç kavramını 'üçler' takımı ile analiz etmek uygun düşmektedir. Gücü icra etmek için üç araç ve bu icra yetkisini veren üç özellik veya kurum vardır. Gücün üç analiz aracı vardır. Bunlar; caydırma, ödüllendirme, ikna veya şartlanmadır.

Caydırıcı güç, tercihlerden vazgeçmelerini sağlayacak kadar can sıkıcı ve acı vaat eden bir gerçekleştirme şartı ileri sürerek, bireyin ya da birey gruplarının kararlarını belirleme gücüne sahiptir; bu güç sayesinde kendine boyun eğilmesini sağlar. Kuşkusuz, kürek mahkûmu bir köle, yorucu çabasını esirgemeyi tercih ederdi ama küreklere asılırken gösterilecek her tür gevşekliğe karşılık öngörülen kırbaç cezası, zor da olsa gereken gayretin gösterilmesini garanti edecek kadar acı vericiydi. Bir birey, koşulların bu kadar acımasız olmadığı durumlarda da düşündüğünü söylemekten çekinecektir; zira aksi halde maruz kalacağı kınama ona dayanılmaz görünür.

Görülüyor ki caydırıcı güç, ileride gerçekleşecek sonuçları yeterince olumsuz bir tehditle kendine itaat edilmesini sağlamaktadır. Buna karşılık, ödüllendirici güç aynı şeyi, itaat edene belli bir maddi değer vermek gibi pozitif bir ödülle yapar. Kişisel ya da açık kınama nasıl caydırıcı gücün bir şekliyse, övgü de ödüllendirici gücün bir şeklidir. Bununla beraber, modern iktisatta bu gücün başat ifadesi parasal ödüllendirmeye yani başkalarının ekonomik ve kişisel amaçlarına itaat etmeye dayanır.

Caydırıcı ve ödüllendirici güçlerin ortak tarafı, bu iki güce de durumun bilincinde olunarak itaat edilmesidir. İkna edici güçse düşünceleri de değiştirir. İkna etme yöntemi, eğitim yoluyla bireye tabii, uygun, doğru görülen şeylerle, onun sosyal katılımına, sonuçta da bir ya da birçok insanın iradesine boyun eğmeye götürür. Burada itaat, tercihli bir seçimi ifade eder; öyle ki kişi itaat ettiğinin bile farkına varmaz. Bu ikna edici güç, gerek kapitalist gerekse sosyalist ülkelerde, ekonominin ve modern politik kuruluşların işleyişinde esaslı bir rol oynamaktadır.

Gücün icrasıyla ilgili bu üç yöntemin kaynaklarının sayısı da üçtür: Kişilik, mülkiyet ve örgütlenme.

Bireyin fiziki görünüş, zekâ, hitabet, ahlaki güvenilirlik gibi niteliklerine ya da ona gücün bir veya birkaç aracını elde etme imkânı veren diğer yönlerine kişilik denir. Bugün kişilik, özellikle ikna edici güçlerde, ikna etme ya da kanaat oluşturma gücünde etkili olmaktadır.

Mülkiyet ya da zenginlik, ikna yoluyla itaati özendiren hedefler güdülüyorsa belli bir otorite görünümü, bir güvence kazandırır. Ama kuşkusuz, özellikle itaati satın almanın imkânlarını sağladığı için ödüllendirici güce kan vermektedir.

Modern toplumlarda gücün temel kaynağı olan örgütlenme, ikna edici güçle sürekli olarak ayrıcalıklı bir ilişkiye sahiptir. Bir gücü icra etme istek ya da ihtiyacı doğduğu zaman, örgütlenmenin gerekli olduğu kabul edilir. Örgütlenme, istenen ikna gücünü sağlar ve daha sonra da bireylere, amaçlarına hizmet edilmesini sağlar (Galbraith, 2004b: 14-16).

Gücün üçüncü kaynağı olan örgüt, gücün diğer iki kaynağına göre, özellikle modern çağda daha büyük bir önem taşımaktadır. Galbraith için örgüt demek, birkaç ya da birçok bireyin uzmanlaşmış çaba veya bilgilerini, bir tek kişinin çaba veya bilgileri yerine kullanmak demektir (Galbraith, 1988: 125; Galbraith, 2004b: 59).

Galbraith'a göre gücün en önemli özelliği, gücü elinde bulunduranların (tekno-strüktürün) böyle bir güce sahip olmadıklarını iddia etmeleridir. Bu da modern şirketteki gücü elinde bulunduran tekno-strüktürün kendi dışındaki yönetim kurulu üyelerinin kendilerini gerçekten güç sahibi olduğuna inandırmasıdır. Başkasına aitmiş gibi gösterilen gücün kullanılması kolaylaşır. Böylece hem gücü elinde bulundurup hem de cezasından kurtulmak pekâlâ mümkün olabilmektedir (Galbraith, 1988: 133-134).

Galbraith, güç kavramını analiz ederken bazı sosyal bilimcilere de atıf yapmaktadır. Bunlar; Max Weber, Bertnard Russel, Adolf Berle, Wrigth Mills, Charles E. Lindblom, Wallace C. Peterson, Richard Senneth, Dennis H. Wrong, Machiavelli ve Max Lerner'dir (Galbraith, 2004b: 8).

Galbraith'in güç formülasyonununun merkezi temasını, en geniş anlamıyla, Weber'in 'birinin kendi davranışlarını diğerlerinin davranışları üzerine empoze etmesi' şeklinde tanımladığı güç sorunsalı oluşturmaktadır (Beishuizen, 1989: 139). Anlaşılacağı üzere bu dayatma, şirketin göz bebeği olan tekno-strüktür tarafından yapılmaktadır. Bundan dolayı güç, şirket teorisi ve bununla bağlantılı birçok kavramı içine alan bir şemsiye görevi yerine getirerek Galbraith'in düşüncesinin merkezi ögesini oluşturmaktadır (Galbraith, 1973).

Bu bağlamda Galbraith'la benzer güç analizleri yapan bir yazar da Wright Mills'dir. Mills'e göre Amerikan toplumu üzerinde devlet hiyerarşisi, şirketler hiyerarşisi ve ordu hiyerarşisinden oluşan üç büyük kurum en önemli güç aracını meydana getirmektedirler. Bunlar içinde şirketin konumu, Galbraith'ın güç yaklaşımına konu olacak şekilde açıklanmıştır.

Bir zamanlar kendi başlarına, ayrı ayrı ve kendine göre bir denge içinde yaşayan bağımsız küçük üretim birimlerinden oluşan ekonomi, bugün (20. yüzyıl),

idari ve siyasi yönden birbirleriyle bağlantılı iki ya da üç yüz dev Şirketin egemenliği altına girmiş; ekonomik alanda alınacak en önemli kararlarda g bu Şirketler topluluğunun eline geçmiştir (Mills, 1974: 12-13).

Son olarak Galbraith için güç iliŐkilerinin incelenmemesi, ekonomiyi politikadan uzaklaştırmaktadır ki, bu da neoklasik teorinin ekonomideki merkezi konumunu ifade eder ve bu bir ihmaldir. Aynı zamanda bu ihmal, ekonomiyi gerçek dünyadan koparmaktadır. Bunun sonucunda ise ekonomi, aędaŐ politik tartışmalarda, modern toplumun karşılaştığı savaş, evre yıkımı ve yoksulluk gibi sosyal sorunlarla ilgili hiçbir cevap üretememektedir (Dunn and Pressman, 2005: 183).

2.3.1. Dengeleyici G (Karşıt G)

Galbraith'in ilk kez *Amerikan Kapitalizmi* kitabında dile getirdiği dengeleyici g kavramı, yayımlanır yayımlanmaz tüm iktisat disiplinini sarsmıŐtır. Kalkış noktası bazı Keynesyen ekonomistlerin (Alfred Eichner, Hyman Minsky) ampirik gözlemleriyle benzerlik gösteren dengeleyici g, bir tarafta birkaç büyük Şirket ile onların karŐısındaki çok sayıda küçük Şirketin toplamından oluşan Amerikan endüstriyel yapısını ifade etmek için kullanılmıştır (Kesting, 2005: 10).

Geleneksel ekonomide piyasa; arz ve talebi kendi kendine kontrol eden bir mekanizmadır. Rekabet bu mekanizmayı düzenlemektedir. Galbraith'a göre ise gerçekte bu durum böyle değildir. Özel giriŐimdeki yeni sınırlamalar rekabeti azaltma yönünde etkide bulunmuştur. Fakat bu etkiler piyasanın rekabetileri tarafından değil, aksi istikametten yani müŐteriler ve müteahhitler tarafından gelmiştir. İŞte bu hareket tarzına 'dengeleyici g' denir.

Kesin olarak ifade etmek gerekir ki özel girişim buna maruz kalan dengeleyici güç tarafından karŐılanır. Birinci Őık diğerini meydana çıkarır ve her ikisi de beraber olgunlaŐırlar.

Adam Smith zamanından bu yana, rekabetin, ekonomik faaliyetin hükümetten başka tek otomatik düzenleyicisi olduğu düşüncesi hâkimdir. Artık dengeleyici güç de otomatik düzenleyici olmuştur.

Dengeleyici güç, en açık bir şekilde emek piyasasında görülür. Dengeleyici güç teorisini sendikacılığın tek açıklaması olarak anlamamak gerekir. Fakat Amerikan ekonomisinde sendikanın gücünü anlatmak için dengeleyici gücün uzun bir tecrübeye dayandığı görülür (Galbraith, 1963: 105-108).

Anlaşılacağı üzere Galbraith'in formülasyonundaki dengeleyici güç, neredeyse Adam Smith'in meşhur 'görünmez el' metaforuna denk gelmektedir. Yani dengeleyici güç, kendi kendini oluşturan düzenleyici güçtür (Kesting, 2005: 11; Sharpe, 1973: 15).

Büyük şirket, çok sayıda işçi çalıştırırken, onlar için örgütlenmeye elverişli bir çerçeve de sunmaktadır. Eğer bu büyük şirket, işçilerin emeğini güçlü bir konumda bulunarak satılabiliyorsa, onlar da emeklerini satarken şirketin karşısına eşit güce sahip bir konumda çıkmakta her türlü yararları olduğunu görürler. Galbraith'in dengeleyici güç diye adlandırdığı olgu budur. Böylece fiyatların büyük şirketlerce denetlenmesi durumuna karşılık olarak, ücretlerin düzeyinin sendikalarca denetlenmesi durumu ortaya çıkar. Bu, çağın/20. yüzyılın enflasyon sorununun yeni bir ögesidir (Galbraith ve Salinger, 2002: 57).

Dengeleyici gücün ekonomideki rolü, hükümetin uygulayacağı politika konusunda geniş çapta iki probleme işaret eder. Enflasyonist talep şartları dışında dengeleyici güç modern ekonomide önemli bir ayarlayıcı görev yerine getirir. Bu sebep dolayısıyla hükümeti gelişmesi ve en iyi şekilde görevini yerine getirebilmesi için kendisine özgürlük vermeye zorlar. Hükümet aynı zamanda dengeleyici gücün gelişimini nerede ve nasıl destekleyeceği sorusu ile karşılaşır.

Ayrıca önemli bir maddenin üretim veya dağıtım faaliyetinin herhangi bir yerinde, bir ya da birkaç şirket, öncelikle piyasada güçlü bir yer elde etmeyi başardıkları zaman orijinal piyasa kuvvetinin sahipleri olarak kabul edilebilirler. Ödedikleri veya verdikleri fiyatlar üzerindeki otoritelerinin sonucu olarak normalin

üstünde bir fiyat farkı ve kâr elde edebilirler. Bunlar daha zayıf üretici ve tüketicinin zararına gerçekleşmektedir. Bu, iktisatçıların bahsettiği monopolist durumdur. Dengeleyici güç, ister üreticilerin ister tüketicilerin elinde bulunsun, böyle güçlü bir duruma geçişi önler ve kazançların paylaşımını temin eder (Galbraith, 1963: 122).

Galbraith'in entelektüel faaliyet alanı, çok geniş olmasına karşın, en azından iki düşünceyle özetlenebilir: Bunlardan birincisi, dengeleyici güç sürecidir. Dengeleyici güç, özel ekonomik güce karşı gelişen bir süreçtir ve rekabetin yerini almaktadır. İkincisi, bolluk toplumu bağlamında ortaya çıkan sosyal dengesizliktir. Gereksiz harcamaların gerekli harcamaların yerini alması sosyal dengesizliğin bir biçimidir (Ekelund and Hebert, 1975: 471-473).

Daha önce de söylendiği üzere, Galbraith'in düşünce sistemi, ortodoks iktisatçılar tarafından sıkça eleştirilmiştir ya da görmezden gelinmiştir. Ele aldığı meseleler dolayısıyla bir iktisatçıdan daha çok sosyal teorisyen olarak görülmüştür (Dunn and Pressman: 2005: 190).

Dengeleyici güç kavramı da bu eleştirilerden payını almıştır. Dengeleyici güç kavramıyla ilgili olmak üzere dört eleştiri vardır (Kesting, 2005: 12-13):

Birincisi, dengeleyici güç kendiliğinden oluşmaz. Dengeleyici güç gayet kararlı bir şekilde organize olarak oluşur. Bağımsız sendikaların yükselişi, güç yoğunlaşmasına neden olmaz. Gücün birçok merkezi vardır. İkincisi, dengeleyici güç kavramının kökeni piyasa dışından gelmektedir ve kendiliğinden/spontane değildir. Lobilerin ve yasama sürecinin 'dezavantajlı' grupların çıkarlarını piyasaya karşı savunması sonucu dengeleyici güç oluşur. Üçüncüsü, dengeleyici gücün orijinal gücü tarafsız hale gerirmesi zorunlu değildir. Dengeleyici gücün var olması, zorunlu olarak kontrol ve denge oluşturmaz. Hatta dengeleyici güç, orijinal gücü bozabilir. Bu da piyasanın öncekinden daha kötü olmasına yol açabilir. Dördüncüsü, hükümetin aktif rol alması, Galbraith'in original dengeleyici güç teorisinin imâ ettiği kadar önemlidir. Hükümetin aktif rolü, orijinal gücü engellemeye zorlar ve hükümet, mümkün olduğunca dengeleyici gücü destekler.

Fakat tüm bu eleştirilere rağmen Galbraith, iktisat disiplinine kazandırdığı dengeleyici güç kavramı nedeniyle ortodoks iktisatçıların takdirini de kazanmıştır. Scott Gordon, Galbraith'in sisteminin işlemez olduğunu düşünmesine rağmen; Amerikan kapitalizmi bağlamında dengeleyici güç sorunsalını takdir edemeden de yapamamıştır (Gordon, 1968).

Galbraith, sonraki çalışmalarında bu eleştirilere cevap vermiştir. Koşullu güç ve ikna kavramları ile dengeleyici gücün oluşumuna mikro bir temel geliştirmiştir. Bu kavramlarla (koşullu güç, ikna ve dengeleyici güç) piyasa ve devletin güçlü rolünü birleştirerek genel güç teorisini açıklamıştır (Kesting, 2005: 13).

Galbraith'in sonraki çalışmalarında bu teorinin izlerine pek rastlanmamaktadır. Ancak iktisadi düşünce içerisinde, dengeleyici güç kavramının tarihsel bir öneme sahip olduğu da açıktır. Galbraith'in bu teorisi henüz olgunlaşmamış bir teori olarak değerlendirilebilir. Dengeleyici güç, Galbraith'e özgü kavramlar (Galbraithian phrase) içinde ilktir ve kalıcı bir etki yaratması bakımından oldukça başarılı sayılmaktadır (Beishuizen, 1989: 139; Başaran, 2012: 62; Kesting, 2005: 13).

2.4. Modern Ekonominin İkili Görünümü: Planlı Sistem ve Piyasa Sistemi

Burada, Galbraith'in planlı sistem ve piyasa sistemi ayrımına dayanan ikili ekonomik modelinin, sosyalist hesaplama tartışmalarını (socialist calculation debate) hatırlatsa da onunla ilgili olmadığını söylemek gerekir. Sosyalist hesaplama tartışmaları ya da hesaplama tartışmaları, 1920'li ve 1930'lu yıllarda sosyalist bir ekonominin çeşitli biçimlerinde akılcı ekonomik planlamanın mümkün olup olmadığını sorgulanmasıdır. Tartışma, Ludwig von Mises'in 1920'de yayımladığı bir makalesinde sosyalist ekonomik sistemde rasyonel ekonomik hesaplamanın mümkün olmadığını iddia etmesiyle kristalize olmuş ve 1930'larda Friedrich von Hayek'in Mises'in argümanını epistemolojik bir piyasa savunusu olarak işlemesiyle gündemleşmiştir. Ayrıca ilgili yazarlar, kamusal mülkiyette kaynak israfının kaçınılmazlığına değinerek piyasa ekonomisini savunmuşlardır. Bu tutuma karşı

sosyalist tepkiyi Oskar Lange ve F. Taylor dile getirmiştir. Lange, Walrasyan genel dengenin sosyalist sistemde mümkün olabileceğini savunmuştur. Buna ilaveten savaş dönemlerinde geçerli olan planlamanın, barış dönemlerinde de geçerli olabileceğini iddia etmiştir. Böylece sosyalist hesaplama tartışmaları asıl olarak bir tarafta Mises ve Hayek, öteki tarafta Lange ve Taylor arasındaki epistemolojik bir çatışma olarak görünmüştür (Cottrell and Cockshott, 1993; Adaman and Devine, 1996; O'Neill, 2001: 184-185). Galbraith'in düşüncesindeki planlı sistemde ise kamusal mülkiyetten ziyade dev şirketlerin endüstriyel sistemi domine etmesinden dolayı oluşan ve geleceğin belirsizliğine karşı şirketler tarafından geliştirilen bir planlama vardır. Bu sistemde devlet, planlama yapmaz ama dev şirketler ile simbiyosis bir ilişkiye girer (Dunn, 2011: 174).

Galbraith, 20. yüzyılın ikinci yarısında Amerikan kapitalizmini incelerken dev şirket (firma teorisi), tekno-strüktür, güç ve dengeleyici güç gibi kavramları kullanır. Bu kavramları da planlı sistem ve piyasa sistemi adında kendisinin ifadelendirdiği genel ikili yapıyla analiz etmeye çalışır. Galbraith için iktisadi sistem bu ikili yapıdan oluşur. Bundan dolayı bu ikili yapının bilinmesi, Galbraith'in neredeyse tüm düşüncesinin anlaşılmasını sağlar. Bu çalışmanın ikinci bölümünde de ele alındığı üzere, Galbraith'in düşünce yapısı birbiriyle ilintili birçok kavramı içeren bir analiz bütünlüğü sergilemektedir.

Galbraith'a göre modern iktisadi sistemin geçerli yüzü yalnız rekabetçi ve girişimci sistemden oluşmaz. Sistem ikili veya çift karakterlidir. Bu sistemin ikili bölümünün yapıları da birbirlerinden pek farklıdır ve toplam üretimleri neredeyse eşittir. Amerika Birleşik Devletleri'nde iki bin civarında şirket tüm özel ekonomik üretimin yarısını oluşturmaktadır. Diğer tarafta ise on veya oniki milyon civarında küçük girişimci (çiftlikler, hizmet sektörü, profesyonel girişimciler, küçük tacirler v.s.) vardır. Bunlar da üretimin diğer yarısını oluştururlar.

Başka bir deyişle modern iktisadi toplumun geçerli yüzü birkaç büyük şirket ile çoğu küçük şirketin toplamından oluşur ve toplam üretim bu ikili arasında pay edilmektedir. Büyük şirketler, organik olarak çok sayıdaki küçük şirketlerden ayrılırlar. General Motors, Shell ve Volkswagen büyük şirketlere örnektir. Diğer

tarafında ise çiftçi, mahalle restorantı ve çiçekçi gibi küçük şirketler vardır. Bu ikilinin organizasyon yapılarının ve temel özelliklerinin farklılaşmasının bir sonucu olarak ekonomik davranışları da farklıdır. Bu sistemin birincisine şirket sektörü (corporate sector) ya da planlı sistem denir. Diğereine ise piyasa sistemi denir (Galbraith, 1977: 192).

Galbraith için ileri endüstriyel toplumlarının çoğunda iş hacminin en büyük bölümünü az sayıda şirketler ellerinde bulundururlar. Amerika'da ikiyüz kadar dev şirket, sanayi işçilerinin yaklaşık üçte ikisini çalıştırmaktadır. Bir avuç büyük havacılık işletmesi, iki telefon ortaklığı, üç televizyon zinciri ve birkaç elektrik işletmesi kendi kesimlerinin egemeni durumundadır. En büyük bankaların elli kadarı para pazarını denetimi altında bulundurmaktadır. Sigortacılıkta toplanma çok daha ileri boyutlardadır. Bu toplanma eğiliminin sonucu olarak bugün ABD'de özel kesimin tüm mal ve hizmet üretiminin yarıdan çoğunu ikibin büyük şirket sağlamaktadır.

Böylece modern ekonomi, Galbraith'in düşüncesinde iki kesime ayrılmaktadır: Az sayıdaki dev şirketleri içeren kesimle pek çok sayıdaki küçük ve orta boy şirketleri içeren kesimdir. ABD'de bu küçük şirketlerin sayısı on-oniki milyonu bulmaktadır. Küçük ölçekli şirketlerin, bireysel ya da aile şirketlerinin ortadan kalkması mümkün gözükmemektedir. Ekonomik yaşamın önemli bir alanında çok etkindirler. Ama ekonominin tam yarısının piyasanın kişisel olmayan kurallarının dışına çıktığı ve büyük şirketlerin kendi kendini düzenleyen egemenliği altına girdiği bir gerçektir.

Büyük şirketin gelişimi, kaçınılmaz bir şekilde pazarın çökmesine yol açmıştır. Fiyatlar artık rekabetin kişisel olmayan kurallarına bağımlı olmaktan çıkmıştır. Çünkü büyük işletme kendi fiyatlarını kendi saptama temel gücünü eline geçirmiştir (Galbraith ve Salinger, 2002: 54-55).

Planlı sistemle piyasa sistemi arasındaki ilişkiler, eşitsiz gelişme hızı, birincinin ikinciyi sömürmesi, bundan doğan kazanç eşitsizliği, modern ekonominin ana hatlarını oluşturmaktadır. Bundan dolayı planlı sistem ve piyasa sistemi

arasındaki ilişkiler Galbraith'in ana ilgi ve kaygı noktasını oluşturmaktadır (Galbraith, 1988: 198).

Galbraith, planlı sisteme dair görüşlerini ifade ederken 1960'lı yılların en büyük otomobil üreticisi olan General Motors şirketi özelinde planlı sistemin esaslarını çizmektedir. Planlı sistemin esasları şu üç madde altında sunulur:

Birincisi, planlı sistemin ilk esası, 20. yüzyıl teknolojilerinin ortaya çıkışının dikte ettiği, dev şirketlerin büyümesiyle beraber ekonomideki küçük şirketlerin kaçınılmaz biçimde yok olacağına öncülük edeceği şeklindeki inançtır.

İkincisi, General Motors gibi dev şirketlerin çevrelerinde tam bir kontrol sağladığıdır. Bu kontroller; tekel gücüyle piyasa üzerindeki kontrol, reklamlar aracılığıyla tüketicilerin kontrolü ve yeni yatırımlarını finanse etmek için finansal çevrenin kontrolüdür.

Üçüncüsü, General Motors'un piyasayı ve piyasa araçlarını kullanmak yerine karmaşık bir planlama biçiminin üstesinden gelmesi gibi kapitalizmin en gelişmiş belirtilerinde planlama, piyasanın yerine ikame edilmektedir. Bu esas, Galbraith'in planlama konusundaki görüşleriyle beraber, kapitalizmin en ileri aşamaları için ulaştığı sonuçtur (Başaran, 2012: 97).

Galbraith, planlı sistem ile piyasa sistemi arasındaki farkı da şöyle ortaya koymaktadır: Serbest ekonominin yarısını oluşturan milyonlarca küçük şirketi, öbür yarısını oluşturan bir avuç dev şirketten ayıran, üzerinde anlaşılmış belli bir mevcut ya da satış düzeyi yoktur. Ama kesinlikle bir bireyin kontrolünde olan, başarısını buna borçlu olan şirketle, bireyin etkisinden tam kurtulmasa bile yine de örgütsüz yaşayamayacak olan şirket arasında gözle görülür bir fark vardır. İşte on iki milyon küçük şirketi bin tane devden ayıran sınır olarak kabul edebileceğimiz bu fark, ekonominin ikiye ayrılmasının da nedenidir. Piyasa sistemi dediğimiz düzeni planlı sistem dediğimizden işte bu fark ayırmaktadır (Galbraith, 1988: 78).

Galbraith'a göre planlı sistem, neoklasik modele uymamaktadır. Planlı sistem içindeki dev şirketlerin piyasaya ve devlete verdikleri karşılıklı onların edilgen

olmadıkları görülmüştür. Öte yandan piyasa sistemi, sergilediği tekel ve rekabet karışımıyla anahatlar açısından neoklasik modele uymaktadır. Neoklasik model ekonominin yarısının kaba bir tanımıdır. Ama her nasılsa daha önemli olan öteki yarıyla bağıını koparmıştır. İkinci yarı, yani piyasa ekonomisiyle tanımlanamayacak olan yarı, köklü değişiklik yeteneği çok fazla olduğundan, bu arada kendini değiştirmiş, bambaşka bir kılığa girmiştir. Ama piyasa ekonomisi de neoklasik modelden iki konuda farklılık göstermektedir: Birincisi, bu kesime devlet müdahalesi, kuramın ortaya koyduğundan daha yaygındır ve daha normal kabul edilmektedir. İkincisi, piyasa sistemi, planlı sistemle yan yana ve bir arada var olmak zorundadır (Galbraith, 1988: 78-79).

Büyük şirketler, piyasayı düzenlemek için her biri ekonominin diğer yarısıyla ilişkili olmak üzere altı grupta 'plan'/planlama yapar.

Birincisi, şirket, üretimde hedeflenen kalitedeki satış fiyatlarını yakalamak için tüketicinin tepkisini almak ister. İkincisi, şirket, finansal yardım ve piyasa güvenliğinin devlet tarafından sağlanmasını ister. Üçüncüsü, şirket, şirketler arasında anlaşma matriksleri kurar. Bir şirketin çıktı ve fiyatları, bir diğer şirketin girdi ve maliyetleridir. Bundan dolayı şirketler arasında bir ağ oluşur. Dördüncüsü, şirket geriye doğru, ileriye doğru ve yatay şekilde bütünleşme kurabilir. Burada öncelikli amaç kâr değil, organizasyonel büyümedir. Beşincisi, şirket kendini sermaye piyasasının zararlarından korumaya çalışır. Altıncısı, şirket, iş gücünün bir bölümü üzerindeki aksamayı etkisizleştirmeye çalışır (Reisman, 1980: 31-34).

Ayrıca planlı sistem karmaşık bir yapı görünümündedir ve üç kurumsal bölümden oluşur: Birinci kurumsal kısım, şirket yönetim sistemi yani tekno-strüktürdür. Endüstriyel sistemin en ayrıntılı kısmı, tekno-strüktür aracılığıyla tüm arzı kontrol eden şirkettir. Tekno-strüktür üyeleri, şirketin uzmanlaşmış bilgiye dayanan çalışanlarından oluşur ve modern endüstriyel sistemde gücü elinde bulunduran sınıfı temsil eder.

Planlı sistemin ikinci kurumsal kısmı, bürokratik simbiyosistir. Bu kısım toplam talep yönetim sistemini ifade eder. Bu kısım, Galbraith'in Keynesyen

görüşlerini içeren mali ve vergileme ilkeleridir. Devlet, endüstriyel sisteme (şirketlere) dışardan destek vererek toplam istikrarı sağlayacak ve tekno-strüktürün amaçlarına hizmet edecektir.

Planlı sistemin son kurumsal kısmı tüketicidir. Galbraith'a göre büyük şirketler, güçlerini kullanarak fiyatları etkilerler, reklamlar aracılığıyla tüketici isteklerini ve beğenilerini yönlendirirler. Böylece tüketici egemenliği son bularak esas güç, şirket tekno-strüktürüne geçmiştir. Bu kısım, Galbraith'in en tartışmalı kavramları olan *bağımlılık etkisi (dependence effect)* ile *tersine dönmüş sıralama (revised sequence)* kavramlarını ifade etmektedir (Ciscel, 1984: 412-415).

Modern şirket planlama yaparken yoğun bir şekilde teknoloji kullanımına gider. Teknolojinin yoğun kullanımıyla beraber ekonomik yaşamda iki sonuç olurken bununla bağlantılı üç değişim de gerçekleşir. İlk sonuç, insan gücünün yerini makinaların alması ve insan kaynaklarında yeteneklerin artış göstermesidir. Bu durum, üretim ölçeğinin artması sonucu modern şirketin daha da büyümesidir. İkinci sonuç ise Keynesyen devrimle bağlantılı olarak ekonomik faaliyetlerde devletin rolünün büyümesidir (uzay araştırmaları, ulusal savunma).

Bunun sonucunda, 20. yüzyılın ikinci yarısında, bu iki sonucu tamamlayan üç değişim gerçekleşmektedir: Artan reklamcılık, sendikaların düşüşü ve yüksek eğitimin yaygınlaşması (Madeuf, 2006: 109).

Planlı sistem *Yeni Sanayi Devleti*'nin baskın özelliğidir. Galbraith bazen, 'endüstriyel sistem' yerine 'planlı sistem' ifadesini de kullanmaktadır. Organizasyonel gereklilikler, modern ekonomide büyük endüstriyel yapının esas karakteristik özelliklerindedir. Hatta bu organizasyonel gereklilikler, ister kapitalist olsun ister sosyalist olsun neredeyse tüm endüstriyel ülkelerde dikkat çeken bir bürokratikleşmeye sebep olurlar (Pouchol, 2006: 76).

Yani Galbraith'a göre çağdaş dönemde (20. yüzyılın ikinci yarısında) sosyalizm ve kapitalizm arasındaki farklar giderek kaybolurken benzerlikler artmaktadır. Benzerlikler politik ve ideolojik değil, planlamadan dolayı oluşan

teknolojik gereklilikler, artan bürokratikleşme ve silahlanma yarışıdır (Boutillier, 2006).

2.4.1. Planlama ve Belirsizlik

Daha önce de ifade edildiği üzere, ileri teknolojinin doğasının ve zorunluluklarının modern endüstri organizasyonu için gerekli olması, Galbraith'in ana tezidir. Bunun yanında yoğun piyasa yapısı da ileri teknolojinin kaçınılmaz paydaşdır. Ve modern teknoloji detaylı uzmanlaşmış bilgi, etkili grup kararları, zaman ve büyük sermayenin yönlendirmesini kapsamaktadır. Planlama, ileri teknolojinin, iş bölümünün, uzmanlaşmış ve yaygınlaşmış bilginin sonucudur. Planlama, öngörülemeyen olayların etkisini azaltır ve üretimin başarılı bir şekilde organize olmasına olanak tanır.

Modern teknoloji geniş planlama gerektirir. Çünkü zaman, para, uzmanlaşmış bilgi ve organizasyon yatırımları; şansa ve piyasanın aşırılıklarına bırakılamayacak kadar önemlidir (Dunn, 2011: 177-178).

Büyük dev şirketler, teknoloji ve yönetsel organizasyonlarıyla orta ve uzun dönemde çevreyi kontrol eder ve geleceği planlar. Bu iki konu yani çevrenin kontrolü ve geleceğin planlanması, şirketler açısından kârdan daha önemlidir (Petit, 2005: 63).

Yani Galbraith için planlama, sadece koordinasyon sağlamaz. Ayrıca şirkete, öngörülemeyen olayların kontrolü için hazırlık girişimi sunar. Şirket bir kurum olarak piyasanın belirsizliklerini azaltır veya yok eder.

Piyasanın belirsizliklerini azaltmanın çeşitli yolları vardır. Şirketler dikey entegrasyon yoluyla farklı üreticilerin ürünlerini absorbe ederler ve böylece tüketicilere benzer ürünler sunulur. Bu girişim genelde şirketlerin reklam maliyetlerini arttırır. Ama sonuç olarak şirketler, reklamlar yoluyla tüketicilerin beğenilerin kontrol ederler. Böylece üreticiler ve şirketler arasındaki uzun dönemli anlaşmalar, piyasanın kısa dönemli belirsizliklerini elimine eder. Bununla beraber büyük şirketler geleceğe daha çok yön vermeye başlarlar.

Galbraith'in modern şirketin piyasanın belirsizliklerini azaltmaya yönelik stratejilerinden en çok tartışılanı tüketicinin karşılığının/cevabının yönlendirilmesidir. Galbraith'a göre tüketici talebi dışardan bir unsur değildir. Kurumsal sürecin reklam gibi enstrümanları kullanarak tüketiciyi şekillendirmesidir. Yani üretim sürecinin bir parçası, şirketin içsel bir faaliyetidir. Bu duruma 'bağımlılık etkisi'³ denmektedir. Galbraith bu kavramla tüketici egemenliğini sorgulamaktadır (Dunn and Pressman, 2005: 173-174).

Galbraithyan şirket görüşü, uzun dönemli yatırımları çevreleyen büyük ve karmaşık belirsizliklere bir cevaptır. Şirket, piyasa belirsizliklerinden kurtulmayı sağlayan bir kurum olarak görülür. Bu analiz, Post Keynesyenlerin gerçek dünya ve belirsizlik arasındaki şirket görüşünün yaygınlaşp geliştirilmesidir (Dunn, 2011: 183).

Böylece Galbraith'in *Amerikan Kapitalizmi* ile başlayan, *Bolluk Toplumu* ve *Yeni Sanayi Devleti* ile devam eden ve *Ekonomi Kimden Yana* ile tamamlanan Amerikan kapitalizmi araştırmalarının ulaştığı son aşama, 'planlı sistem' ve 'piyasa sistemi'nden oluşan ikili ekonomik yapı görüşüdür. 'İleri gelişmenin genel teorisi' (general theory of advanced development) olarak da adlandırılan bu görüş, piyasa mekanizmasına odaklı neoklasik iktisadi analizlerin temel bir eleştirisi olmuştur (Başaran, 2012: 99).

2.4.2. Geleneksel Bilgelik Olarak Neoklasik Model

Çağdaş ekonomiyi ve sosyal yaşamı anlamak için ilk gereklilik; olaylar ve düşünceler arasındaki etkileşimi yorumlamaktır. Bu durum da, Galbraith'in kendi ifadesiyle, *geleneksel bilgeliğin (conventional wisdom)* araştırılmasını zorunlu kılar. Çünkü geleneksel bilgelik, olaylar ve düşünceler arasında gelişen bir çeşit dini ayini andıran tutucu fikirlerdir (Galbraith, 1970, 35).

³ Bağımlılık etkisi üçüncü bölümde daha ayrıntılı bir şekilde ele alınacağı için burada sadece kısa bir biçimde değinilmiştir.

Galbraith, ekonominin işleyiş şeklinin ve sürdürülen iktisat politikalarının geleneksel bilgellik ile oldukça zor anlaşıldığını iddia etmektedir. Geleneksel bilgeliğin iktisat teorisinin büyük şirketlerce biriktirilen iktisadi gücü gizlemek ve ihmal etmekte olduğunu öne sürmekte ve bu açıdan geleneksel bilgeliği eleştirmektedir. Politikacıları ise kamu çıkarları yerine büyük şirketlerin hedefleriyle bütünleşmekle suçlamaktadır. Meslektaşlarını da gerçek dünyayı anlamayan, insanı iktisadi analizlerde önemsemeyen, bunun yerine matematiksel analizlerle uğraşan akademisyenler olmakla eleştirmektedir (Yılmaz, 2009b: 115-116).

Galbraith'a göre geleneksel bilgellik, çoğu çağdaş gelişmeyi açıklamakta başarısızdır. Bunlardan birincisi, özel malların aşırı üretimi ve kamusal malların eksik üretimidir. İkincisi, ilgisiz mallara gereksiz teknik yeniliğin yönlendirilmesidir. Üçüncüsü, ekonomik büyümenin sosyal sorunları iyileştirmedeki başarısızlığıdır. Dördüncüsü, kamu harcamalarının büyük kısmı askeri harcamalara ve yollara ayrılırken sağlık ve eğitim harcamalarına yeterince yer verilememesidir. Beşincisi, farklı sektör ve insanlar arasındaki gelir dağılımı bozukluklarıdır. Altıncısı, yüksek ücretli ve düşük ücretli endüstriler arasındaki ayırmadır. Yedincisi, modern şirketin ve uluslararası kurumların kamusal baskıya karşı tepkisizlikleridir. Sekizincisi, ekonominin koordinasyon sorunlarıdır. Sonuncusu ise deflasyon korkusuna karşı devam eden enflasyon korkusudur.

Oysa Galbraith'a göre modern dev şirketlerin sahip olduğu ekonomik gücün analiz edilmesi, geleneksel bilgeliğin açıklayamadığı bu sorunları daha uygun bir şekilde ele alır. Örneğin, modern şirketin evrimi sadece kötü bir gelişme değildir. Aynı zamanda teknolojinin gelişimiyle yaşam standardımızı arttırmıştır. Galbraith'in önerisi bu şirketleri yıkmaktansa sınırlandırmaktır (Dunn and Pressman, 2005: 183-184).

Geleneksel bilgellik sadece politik bir grubun özelliği olmayıp çoğu büyük modern sorun üzerinde oluşan büyük bir uzlaşmaya sahiptir. Liberallerin ve muhafazakârların geleneksel bilgellik üzerine benzer fikirleri vardır (Galbraith, 1970, 36-37).

Geleneksel bilgeliğin düşmanı fikirler değil, olayların gelişidir. Çünkü olaylar fikirlere göre daha çabuk değişir. Örneğin, 1776 yılında Adam Smith'in *Ulusların Zenginliği* adlı eseri yayımlanırken; aynı zamanda bu tarih, Amerikan bağımsızlığını ifade eder. Bu gelişmeler eski düzene bir başkaldırımı ifade edip giderek makullaşır. Böylece, 19. yüzyıl boyunca, klasik liberalizm geleneksel bilgelik olur. Bu geleneksel bilgelik denk bütçeyi savunur ama yeni olayların gelişmesi denk bütçe düşüncesini makullükten çıkarmaya başlar. 1929 Büyük Buhran döneminde bütçe hiçbir zaman denk olmaz ve Keynes bu denk bütçeye eleştiriler getirir. Bunun sonucunda Keynes'in düşünceleri giderek geleneksel bilgelik olur (Galbraith, 1970: 42-43; Reisman, 1980: 1).

Galbraith'a göre 20. yüzyılın ikinci yarısında geleneksel bilgeliği neoklasik ve neo-Keynesçi düşünceler ifade eder. Bu düşüncelerde oturmuş üç inanç, gerçeği gözden saklamaya yaramaktadır:

Birincisi, işsizliğin önlenmesi ve bunu yaparken ekonomide istenen düzeyde büyüme hızı sağlanması çok önemli görülmüş; bu önem nedeniyle uygulanan yöntem ve bunun yararları konusundaki kararsızlıklara kulak asılamayabileceği kabul edilmiştir. İşsizlik belli bir düzeyin üzerindeyse, ekonomik politika başarısız demektir. Ama işsizlik kabul edilebilecek düzeydeyse, insan bunun nasıl ve ne yollarla sağlanmış olduğuna fazla kafa yormamalıdır.

İkincisi, ekonomik öğretilerin toplumsal koşullandırmasının en doğrudan sonucu olarak, askeri harcamaların işlevsel açıdan ekonomiyle birleştirilmesinin uygunsuz, kötü, kesinlikle bilimsellik dışı bir tutum olduğuna inanılmıştır. Bunu ancak radikaller söyleyebilir. Devletçe yapılan askeri harcamaların ekonomiye öteki tür harcamalardan (örneğin çevre kirliliği, yoksulluk yardımları, kent sorunları gibi) daha katlayıcı bir destek sunduğu konusunda hiçbir kanıt yoktur. Amerika'nın potansiyel ve fiili büyüme hızı savaş hazırlıklarına bağımlı olmayıp Soğuk Savaş bittiği zaman dikkati çekecek kadar artacaktır.

Üçüncüsü, mikroekonomiyi makroekonomiden ayıran inanç da vardır. Mikroekonomi, şirketi piyasanın boyunduruğu altına güvenli bir biçimde sokup

yerleştirmiştir. Geriye devleti etkileyecek ve yönlendirecek bir gç kalmamakta, bu ancak istisna durumlarında ortaya çıkmaktadır. Başka bilim adamları, değişik konulu bir derste, kamu harcamalarının ve vergilendirmenin etkilerini ele alıp ekonominin tümünde incelemektedir. Büyük şirketlerin kamu harcamalarının niteliğini nasıl etkilediğine bakmak onların konusu dışında kalmaktadır. Böylelikle makroekonomi politikalarının planlı sistemin ihtiyaçlarına nasıl uyarlandığı ekonomik araştırma ve incelemeden soyutlanmaktadır (Galbraith, 1988: 266-267).

Bir başka deyişle Galbraith'in eleştirisine konu olan geleneksel bilgeliğin ağdaş ekonomi ve sosyal düşünce ile ilgili varsayımları şöyledir. Piyasa kapitalizmi ideolojisi açısından tam rekabet vardır ve rasyonel kâr maksimizasyonu yapan bireyler mevcuttur. Bu varsayımda şirketler piyasada fiyat alıcısı konumundadırlar, fiyat yapıcısı değildirler. şirketlerin fiyatları etkileyecek güçleri yoktur. Bununla bağlantılı başka bir varsayım tüketicisi egemenliğidir. Alıcı esas güce sahip konumdadır, satıcılar tüketiciyi ynlendiremezler. Piyasa kapitalizmi ideolojisinin diğer bir varsayımı politik 'laissez-faire'dir. Yani devlet ekonomik yaşamda minimum düzeydedir. Ekonomiye devlet müdahalesi gereksizdir (Reisman, 1980: 2-3).

Öncelikle Galbraith'in Amerikan kapitalizmi ile ilgili özgün bir teorik analiz geliştirdiği söylenebilir. Bu yönüyle Galbraith'in *Amerikan Kapitalizmi*'nin en önemli özelliklerinden biri, Schumpeter ve Keynes'deki ortak sorunları daha basit ve bir o kadar da anlaşılır bir şekilde ortaya koymuş ve dolaylı olarak uzlaşma girişiminde bulunmuş olmasıdır (Bell, 2013: 111). Onun bu teorik analizi, Arrighi'den de yardım istenerek, dünya sistemi bağlamında şöyle ele alınabilir:

Genel kanının aksine 1873-1896 Büyük Buhranı sırasında Amerika Birleşik Devletleri'nde ortaya çıkan birleşik kapitalizm rneği, hâkim İngiliz piyasa kapitalizmi rejiminden ve kendisiyle hemen hemen aynı zamanda Almanya'da ortaya çıkan örnekten çok daha etkin ve radikal bir ayrılık oluşturmaktaydı. Her iki birleşik kapitalizm türü de Birleşik Krallık merkezli dünya piyasa oluşumu süreçlerinin sona ermesini izleyen 'aşırı' rekabet ve karışıklıklara karşı bir tepki olarak gelişti. Ancak

Alman örneği süreci yalnızca askıya alırken, Amerikan örneği gerçek anlamda onun yerini aldı.

Dünya piyasa oluşumu sürecinin gerçek anlamda yerinin alınması ile sürecin yalnızca askıya alınması arasındaki fark, Galbraith'in büyük ölçekli, bürokratik biçimde yönetilen sanayi örgütlenmelerinin (tekno-strüktürlerin) kendilerini fiyat yapıcı piyasaların kargaşalarından koruyabilecekleri çeşitli yöntemler tartışmasını dünya sistemi görüşü içinde yeniden biçimlendirilerek açıklanabilir. Veblen gibi Galbraith de kendi kurallarına göre işleyen bir piyasada kârın ençoklaştırılmasıyla ilgili maddi rasyonalite ile pahalı ve uzmanlaşmış teknolojik rasyonalite arasında bir çelişki görmektedir.

Bununla birlikte uzmanlaşmış teknolojisi ile zaman ve sermaye ortaklığı taahhütleriyle modern sanayi, özel şirketi kendisini piyasa belirsizliklerinden kurtarmaya zorladı. Fiyatlar ve bu fiyatlarla alınıp satılacak olan miktarlar şu ya da bu şekilde bileşik planlama otoritesine tabi olmalıdır. Piyasanın yerinin fiyatların ve bu fiyatlardan alınıp satılacak miktarların otoriter biçimde belirlenmesinin alması, sanayi planlaması için son derece önemlidir ve bu üç biçimde ortaya çıkabilir: Piyasanın 'denetlenmesiyle', 'askıya alınmasıyla' ve 'yerinin alınmasıyla'. Piyasa, planlama biriminin mal sattığı ya da satın aldığı kişilerin hareket serbestileri azaldığında ya da ortadan kalktığında kontrol altına alınabilir.

Galbraith'in tasarımında piyasaların denetim altına ve askıya alınması ya da yerinin alınması, çağdaş şirket birliklerinin tekno-strüktürlerine, kendi varlıkları ve genişlemiş üretimleri için vazgeçilmez olan piyasa belirsizliklerinden korunma sağlamada birbirini güçlendirmektedir. Aslında Amerikan tarzı bir birleşik kapitalizmin dünya egemenliğine yükselişinin temellerinde bu türden karşılıklı bir güçlendirme yer almıştır. Ancak Amerikan birleşik kapitalizminin dünya sistemi görüşü açısından özel bir farklılığı, ne piyasanın askıya alınması ne de denetlenmesiydi, fakat piyasaların yerine geçilmesiydi (Arrighi, 2000: 425-428).

Bu analiz ilk bakışta, Polanyi'nin 19. yüzyıldan başlayarak ele aldığı piyasa ekonomisinin oluşum süreci ile Fernand Braudel'in devlet ve kapitalizm ile ilgili düşüncelerine benzetilebilir.

Polanyi (2000), İngiliz piyasa kapitalizmi sürecininin oluşumu ve gelişiminde devletin azımsanmayacak oranda yer aldığını düşünmesine karşın Galbraith, II. Dünya Savaşı sonrası Amerikan kapitalizminin seyrini, modern dev şirketler ile devlet arasındaki simbiyosis ilişkisiyle ele almıştır. Polanyi, piyasa kapitalizmi ile ilgili genel bir kuram ve eleştiri sunarken Galbraith, sadece Amerikan kapitalizmi ile ilgili bir kuram ve eleştiri sunmaktadır.

Braudel ise kapitalizmin ancak devlet ile özdeş hale geldiği zaman, kendisi devlet olduğu zaman muzaffer olduğunu düşünmektedir ve buna ilaveten piyasa ekonomisi ve kapitalizm arasında tarihsel bir farklılık bulmaktadır. Böylece Braudel, genel bir kapitalizm kuramı geliştirmeye çalışmıştır (Braudel, 1991: 66). Galbraith'in tekno-strüktürünün piyasanın yerini alması ise modern dev şirket ile devlet arasındaki ilişkinin, kapitalizmin Amerikan tarzını yani yönetsel kapitalizmi sembolize etmektedir ki bu da genel bir kapitalizm kuramı oluşturmaktan uzaktır.

Bu analiz benzerliklerinin yanında Galbraith'in şirket teorisi ve bununla ilişkili kavramalara (bağımlılık etkisi, dev şirketlerin tüm endüstriyel sistemi belirlemesi, tekno-strüktür, güç, dengeleyici güç, planlı sistem ve piyasa sistemi ve saire) yönelik birçok eleştiri de bulunmaktadır.

19. yüzyılın sonlarında, ABD şirketlerinin rekabet gücündeki gerilemenin en temel sebebi, işletmelerin dikey entegrasyona ve bürokratikleşmeye yönelik eğilimleriydi. Yani bir işletmenin faaliyetlerinin, o şirketin tedarikçileriyle müşterilerinin faaliyetleriyle, birincil üretimden 'yukarıdan' arzlar ve sonul tüketime 'aşağıya' doğru çıkışlar temin edecek biçimde tek potada kaynaşmasıydı. Bu kaynaşmanın sonucunda ortaya çıkan çok birimli işletmeler, girdi ve çıktıları üretim ve mübadelenin ardışık alt süreçleri aracılığıyla hareket ettirmedeki işlem maliyetlerini, riskleri ve belirsizliği aza indirgeyebilirdi.

Böylece 20. yüzyılın sonlarında yaşanan, üretim birimleri arasındaki toplumsal işbölümüne kıyasla bu birimler içerisindeki teknik iş bölümüne çok daha fazla bel bağlayan, daha merkezileşmiş işletme biçimlerinin yeniden canlanmasıydı. Ama 1980'lere gelindiğinde, dikey olarak bütünleşmiş ve bürokratik bir yönetim yapısına sahip şirketler kriz yaşadılar. Artık pazar ilişkileri tarafından koordine edilen küçük ve orta ölçekli işletmelerde gerçekleştirilen ve 'esnek uzmanlaşmaya' dayanan üretim, büyük şirketlerde gerçekleşen kitlesel üretimin önüne geçmişti.

Bu süreç iki nedenden ötürü önemliydi. Birincisi, ABD hegemonyası dünya pazarının yeniden tekleşmesini teşvik ettikten ve şirket yapılarının sayısı ve çeşitliliği dünya çapında hızla çoğaldıktan hemen sonra, dikey entegrasyon ile bürokratik yönetim yapısının avantajları sönümlenmeye başladı; buna karşılık, enformal olarak koordine edilen toplumsal iş bölümünün avantajları arttı. Bu durum, on dokuzuncu yüzyılın aile kapitalizmine geri dönüşü değil, hepsi de 20. yüzyılın hâkim işletme organizasyonundan kökten farklı olan ve oldukça büyük bir çeşitlilik arz eden -şirket ile şirket dışı yapıların birleşmesinden oluşan- melez biçimlere sebep oldu.

İkincisi, büyük şirketlerin, kendi güçlerini yaymanın ve konsolide etmenin bir enstrümanı olarak izledikleri küçük işletmelere dönüş stratejisi her yerde bariz bir biçimde görüldü. Fakat bu strateji, hiçbir yerde Doğu Asya'daki (Çin) kadar hızlı ve yaygın bir ekonomik büyümeye yol açmamıştır. 21. yüzyılda ekonomik gücün Doğu Asya'ya kaymasının kökeninde bu gelişme yatmaktadır. Bu strateji ABD'de daha farklı bir sonuç doğurdu: Daha öncesinde hâkim konumda bulunan sanayi şirketlerinin girdiği krizi çözmek yerine derinleştirdi.

Bu derinleşen krizin en dramatik tezahürü ise General Motor'un yerini Wal-Mart'ın alması oldu. 1950'lerde General Motors en büyük Amerikan şirketi idi, toplam geliri ABD GSYİH'sinin yüzde 3'ünü oluşturuyordu. Oysa bugün, 1,5 milyonluk iş gücü ve ABD GSYİH'sinin yüzde 2,3'üne tekabül eden geliriyle Wal-Mart General Motors'un yerini almıştır. Bu iki 'şirket modeli' temel noktalarda birbirinden farklılık göstermektedir. General Motors, dikey olarak bütünleşmiş bir sanayi şirketi idi, dünyanın dört bir yanına uzansa da ABD ekonomisine derinden kök salmıştı, ürünlerinin büyük bir kısmını ABD'de üretiyor ve orada satıyordu.

Buna karşılık Wal-Mart, esas olarak, çoğunluğunu Asyalıların oluşturduğu yabancı taşeronlarla bu ürünleri satın alan ABD’li tüketiciler arasında ticari bir aracı konumundadır. Bu değişim, ABD’nin üretici bir ülke olmaktan çıkıp, küresel finansın merkezi olarak oynadığı rolün elverdiği ölçüde ‘diğer ülkelerin beyin gücüyle kol gücünden’ faydalanan bir ülkeye dönüşmesinin simgesi ve ölçüsü olarak alınabilir.

Wal-Mart’ın yükselişi, bir yandan önceki dönemlerde hakim olan sanayi şirketlerinin girdiği krizin, öte yandansa, ABD sermayesinin finansallaşmasının önünü açan monetarist karşı devrimin birer tezahürü olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu koşulları yaratan Wal-Mart değildi; fakat Wal-Mart, bu koşulların konsolidasyonunun etkin bir öznesi oldu (Arrighi, 2009:174-180).

Kısacası, II. Dünya Savaşı sonrası küresel politik ekonominin merkez üssünün Avrupa’dan Amerika’ya kayması ve bu yeni üssün ekonomi-politik analizinin (yönetimsel kapitalizm bağlamında tekno-strüktür incelemesinin) Galbraith tarafından yetkin bir şekilde yapılmış olmasına rağmen Amerika’dan Asya’ya (Çin’e) kayan merkez üssün ekonomi-politik analizinin Galbraith’in vizyonuyla yapılmasının güç olması (güç yoğunlaşmasından ziyade küçük güç merkezlerinin çoğalması) bu çalışmayı yönlendiren ana sorunsallardan biridir.

Kaynak tahsisi ve ekonomik kararların eşgüdümlendirilmesi için bir mekanizmanın bulunması gereğinin ihmal edileceği kanısının, Galbraith’in *Yeni Sanayi Devleti* adlı kitabındaki çözümlenmeleri okuyup onaylayanlar arasında daha da güçlendiği söylenebilir. Söz konusu kitabında Galbraith’in, birkaç yüz dev şirketin faaliyetlerinin yer aldıkları yüz milyonlarca farklı piyasadaki eşgüdümünün hangi mekanizma tarafından sağlandığının açıklanmasına gerek görmediği anlaşılmaktadır. Galbraith, şirket içi planlamadan söz edip piyasanın ölümünü ilan ettikten sonra büyük şirketlerde şirket içi planlamanın yapıldığı bir ekonominin gerçekte bir ‘planlı ekonomi’ olduğu izlenimini veriyor. Anlaşılan, Galbraith’in dünyasında, ne piyasaya ne de merkezi yönetsel planlamaya gerek duyulmaktadır. Adam Smith’in ‘görünmez el’i yerini, ‘tekno-strüktür’ adıyla vaftiz olunan, göze görünmez merkezi planlılara bırakmıştır (Lindbeck, 1985: 37).

Galbraith'a yönelik eleştirilerden bir diğeri de onun popüler bir yazar olmasıdır. Galbraith'in kurumsal iktisadın büyük problemlerini popülerize ederek meslekten olmayan iktisatçılar tarafından okunur hale getirmesi, Galbraith'i kurumsalcı düşüncenin popüler bir temsilcisi yapmıştır. Bundan dolayı ortodoks iktisatçılar Galbraith'i, 'teoride yanlış, pratikte vulger' olarak değerlendirirken metodolojisini ise sistematik bütünlükten yoksun bulmuşlardır (Gafgen, 1974).

Galbraith'in modern şirket teorisinde teknoloji vurgusu çok önemli bir yer tutmaktadır. Modern şirketin teknoloji kullanımı üretim sürecini değiştirir. Üretim süreciyle beraber ekonomi de ve dolayısıyla toplumun doğası da değişir. Yani Galbraith'a göre teknolojinin kullanımı toplumu da değiştirir ve *Yeni Sanayi Devleti* kaçınılmaz bir süreç olarak ortaya çıkar. Bu da teknolojik sürecin bir belirlenmecilik (determinizm) taşıdığını gösterir. Galbraith'in bu teknolojik belirlenimciliği Karl Popper'in ele aldığı şekilde Marx'ın tarihsel determinizminin neredeyse aynısıdır. Bu koşulların belirlenimciliğine karşı konulmaz ve tarih geriye döndürülemez. Dolayısıyla Galbraith güçlü bir ekonomik deterministtir (Meade, 1968: 375).

Scott Gordon'a göre Galbraith'in yazıları Victoria çağının romantikleri gibidir; aşırı genellemeci, abartılı ve küçümseyicidir. Örneğin, Galbraith'in teknoloji kavramı, yönetsel sistemin monolitik doğasını aşırı vurguladığı için yararlı bir analiz aracından ziyade bir klişedir. Çağdaş yönetim teorisyenlerinden Peter Drucker'in modern yönetimin decentralize olmuş görünümünün hiçbir belirtisi *Yeni Sanayi Devleti*'nde bulunmamaktadır. Bundan dolayı Galbraith'in şirket teorisi ampirik analizlerden uzaktır (Gordon, 1968; Iwand and Thomassen, 1979).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BOLLUK TOPLUMU, TÜKETİM KÜLTÜRÜ, YOKSULLUK VE ENFLASYON

Galbraith'in düşüncesinin anlaşılmasını sağlayacak önemli bir nokta da şirket teorisiyle beraber ele alınan *Bolluk Toplumu* açıklamasıdır. Galbraith'a göre Bolluk Toplumu, dev şirketlerin Amerikan kapitalizmini belirlemesi sonucu oluşmuş bir durumdur. Bundan dolayı Bolluk Toplumu, şirket teorisinin bir sonucu olarak değerlendirilmelidir. Ya da başka bir deyişle Bolluk Toplumu, şirket teorisine içkin olarak ele alınmak zorundadır.

3.1. Bolluk Toplumu ve Tüketim Kültürü

Galbraith, II. Dünya Savaşı sonrası, 1945-1973 yılları arası genelde *kapitalizmin altın çağı* diye bilinen dönemi, Bolluk Toplumu olarak el almıştır. 1948'den 1967'ye kadar olan yirmi yıllık veya II. Dünya Savaşı'ndan 1973 Krizine kadar olan otuz yıllık dönem, tarihçiler tarafından ekonominin en güzel dönemi ya da *kapitalizmin altın çağı* olarak nitelendirilmektedir. Fransızlar bu döneme 'otuz altın yıl', Anglo-Amerikanlar ise 'çeyrek yüzyıllık altın çağ' ifadesini kullanmaktadırlar. Altın Çağ'ın esas olarak gelişmiş kapitalist ülkelere özgü olduğu görülmektedir. Bu süre hiçbir panik, kriz, depresyon ya da dikkate değer bir durgunluk olmadan geçmiştir. İlgili dönem, gelişmiş kapitalizm dünyasında, daha önce eşi görülmemiş bir şekilde büyük bir ekonomik gelişmenin gösterildiği yılları kapsamaktadır.

Bu dönem teknolojik devrimin canlandığı ekonomik atılımın kapsamını üç şekilde değiştirmektedir: Birincisi, zengin dünyadaki ve bir ölçüde yoksul dünyadaki gündelik hayatın bütünüyle değişmesidir. Radyo, transistor ve uzun ömürlü pillerin dünyanın en ücra köylerine kadar ulaşmasıdır. Öte yandan, buzdolabı ve dondurucu gibi aletlerin de yaygınlaşmasıdır. İkincisi, teknoloji karmaşıklaştıkça, keşif ya da icattan ürüne giden yol da karmaşıklaşıyor ve geliştirme süreci daha detaylı ve pahalı hale geliyordu. 'Araştırma-Geliştirme' (Ar-Ge) ekonomik büyümenin merkezi haline geldi (bu gelişmenin Galbraith'in esas ilgi alanlarından birisi olduğu düşünülebilir).

Üçüncüsü, yeni teknolojilerin sermaye yoğun olmasıdır. Emek tasarruf ediliyor (yüksek düzeyde kalifiye bilim insanları ve teknisyenler dışında), hatta emek ikame ediliyordu. Altın Çağ'ın başlıca özelliği, sürekli ve büyük yatırım gerektirmesi ve giderek tüketiciler dışındaki insanlara ihtiyaç duymamasıydı. Altın Çağ'ın esinlendirdiği ideal, dereceli olarak gerçekleştiyse de insansız üretim veya hizmetti. Galbraith'a göre bu dönemi bir kişinin adıyla tanımlamak gerekseydi, *Keynes Çağı* demek de doğru olurdu (Galbraith, 1990: 315-318; Hobsbawm, 2008: 346-358; Pikety, 2014: 102-103).

Galbraith, söz konusu dönemdeki zenginliğin Amerikan ekonomik, politik ve sosyal yapısını analiz ederken gerçekçi bir şekilde ele alınması gerektiğini vurgulamıştır. Aksi takdirde bu zenginliğin Amerikan toplumu ile ilgili birçok yanılsama doğuracağını dile getirmiştir. Yanılsamaların artışı geleneksel bilgeliğin gerçeği örtmek için kullandığı önemli enstrümanların başarısını göstermektedir (Galbraith, 1970).

Galbraith bu yanılsama ihtimallerini göstermek amacıyla 1958 yılında *Bolluk Toplumu* adında bir kitap kaleme almıştır. Söz konusu kitap, 1950'li yılların Amerikan ekonomisi ile ilgili zengin bir analiz sunmaktadır. Bu analiz, seçilmiş gözlemlerden ve empirik kanıtlardan meydana gelir. Kitap ana hatlarıyla üç bölümden oluşur: Birinci bölümde Galbraith, geleneksel bilgelik olarak nitelendirdiği neoklasik iktisadın işleyiş mantığını eleştirir. İkinci bölümde, bağımlılık etkisi hipotezini sunar. Son bölümde ise zenginliğin kültürel inşası ve istek yaratma sürecini birlikte ele alarak anlatır (Waller, 2008: 14).

Galbraith, *Bolluk Toplumu*'ndan tüketim toplumunun oluşmasını kastetmektedir. Özel kesim üretimi sonucu oluşan malların tüketiminden kaynaklanan yeni ekonomik durum, *Bolluk Toplumu* veya tüketim toplumdur. Başka bir deyişle *Bolluk Toplumu*, üretim artışı ile yüksek tüketim arasındaki bağlantıyı ifade eder. Üretim ve tüketim ilişkileri, *Bolluk Toplumu*'nda yeni bir biçim alır. Bu yeni biçim ekonominin doğasını ya da temel varsayımlarını değiştirmektedir. Artık kıtlık varsayımına dayanan ihtiyaçlar olgusu, bolluk varsayımına göre yeniden ele alınmaktadır. Yani bu yeni dönemde Lionel Robbins

tarafından kıtlık varsayımına dayanan ekonomi tanımı¹ değişmek zorundadır (Hill, 1997: 1099; Stanfield, 1983: 589; Parker, 2004: 85).

Bu durum sonucunda, Bolluk Toplumu'nda modern kapitalizm ile ilgili temel bir ironi görünür: Ekonomistler üretim artışıyla beraber tüm ekonomik sorunların çözülebileceği sanısına kapılmaktadır. Fakat yeni üretim ve tüketim ilişkileri yeni sorunlar ortaya çıkarır. Savaş sonrası Amerikan toplumunda görülen ve Galbraith'in Bolluk Toplumu ile göstermeye çalıştığı bu yeni sorunların bir kaçı şunlardır: Çarpık kentleşme, nüfusun belirli bölgelerde yoğunlaşması, artan borç yükü, GSYİH artışına rağmen refah artışının gerçekleşmemesi, yoksulluk, enflasyon, kamu kesimi ve özel kesim arasındaki sosyal dengesizlik ve saire (Sharpe, 1973: 22-23; Stanfield, 1983: 590).

Galbraith, Bolluk Toplumu ile kapitalist endüstrileşmiş ülkelerin, özellikle de ABD'nin ekonomisini şöyle açıklamaktadır: Birkaç dev şirket piyasaya hükmeder. Ekonomik ve siyasal yaşam bu dev şirketlerin elindedir. Küçük şirketler piyasada mevcuttur ama etkili değildirler. Piyasalar dev şirketlerce domine edilir. Büyük şirketlerde girişimcinin yerini hissedarlar ve yöneticiler yani tekno-strüktür almıştır. Güç artık girişimcilerde değil, tekno-strüktürdedir. Dev şirketlerce yapılan planlamanın gelişmesi piyasadaki belirsizliği minimize eder. ABD ekonomisindeki dev şirketlerin bazı organizasyonel ve teknik özellikleri (uzmanlaşmış bilgi ve artan bürokrasi gibi) sosyalizmle benzerdir. Devlet ile dev şirketler arasında askeri harcamaların artışı yönünden yakın ilişkiler vardır (Boutillier, 2006: 62).

Böylece Galbraith'in Bolluk Toplumu ile ilgili merkez/temel iddiası, yaratılan istekler sonucu artan üretimin, toplumu yüksek bir refah seviyesine taşımadığı, tersine toplumdaki eşitsizliği ve yoksulluğu daha da arttırdığıdır (Dutt, 2008: 528).

Kamusal malların önemi, Bolluk Toplumu'nun merkezi temasıdır. Galbraith, bu vurgusu ile özellikle beşeri kalkınma ekonomisine değinmiştir. GSMH'nin dışında eğitim, sağlık, ulaşım ve diğer alt yapı hizmetlerinin önemini analizinin

¹ Robbins'in ekonomi tanımı 'Sınırlı ve kıt kaynakların alternatif kullanımı inceleyen ve insan davranışlarını ele alan bilim' şeklindedir (Robbins, 1932: 23).

merkezine alan Galbraith, böylece ünlü iktisatçı Amartya Sen'in insani kalkınma yaklaşımına² yakınlaşmaktadır (Dunn and Pressman, 2006/2007: 186).

Bu yönüyle Galbraith'in *Bolluk Toplumu*, Veblen'in *Aylak Sınıfın Teorisi* gibi, Amerika'daki servet ve eşitsizlik üzerine toplumsal bir yorumdur. Titiz bir anlatımla Galbraith, özel ve kamusal sektör ayırımı yapar. Bu ayırımın odağı şudur: Kamu hizmetleri özel tüketimi karşılamada başarısız olmaktadır. Özel sektör arabalar, giysiler ve gezi vapurlarını bolca üretirken; kamu sektörü kaliteli eğitim, iyi yollar ve temiz hava sıkıntısı çekmektedir. Galbraith'in bu sosyal dengesizliğe çözümü ise basittir: Varlıklı özel sektörden vergiler yoluyla kamu sektörüne fon transferidir (Skousen, 2003: 285-286).

Galbraith'in sözünü ettiği bu özel tüketimle kamusal harcamalar arasındaki aşırı aykırılık Avrupa ülkelerinden çok ABD'ye özgü görünmektedir. Ama gerçek sorun bu değildir. Gerçek sorun, bu ödeneklerin toplumsal fırsatların nesnel olarak eşitlenmesini sağlayıp sağlamadığını bilmektedir (Baudrillard, 2012: 29-30; Sharpe, 1973: 36).

Galbraith, 20. yüzyılın ikinci yarısında, ABD'nin, Adam Smith'in yaşadığı dönemle karşılaştırılmayacak kadar zenginleştiğini ve kaynakların nisbi kıtlığına rağmen, geçen yüzyılın politik iktisadında yer alan 'yaşamın gerçekleri' ve 'geçim ücreti' gibi postulatların artık iktisatçıları rahatsız etmediğini ve iktisadın 'kasvetli' (dismal) bir bilim olmaktan kurtulduğunu öne sürer.

Ancak ona göre neoklasik iktisat ya da onun deyişiyle geleneksel bilgelik, bu gelişmeye ayak uyduramamıştır. Tüketici davranışları hala 19. yüzyılın yoksulluğu varmış gibi analiz edilmektedir. Bu talep analizinin dayandığı iki varsayım vardır: Azalan marjinal fayda yasası ile tüketici zevk ve tercihlerinin ekonomik sistemin dışındaki unsurlar tarafından belirlendiğini öne süren varsayım.

² Sen'in kalkınma yaklaşımı, insanların yararlandığı gerçek özgürlükleri genişletme süreci olarak görme girişimidir. Bu özgürlüğün genişletilmesi, hem kalkınmanın asıl amacı hem de başlıca aracıdır (Sen, 2004: 55).

Bilindiği üzere azalan marjinal fayda ilkesi, bir malın tüketilen miktarı arttıkça, yeni birimlerin sağlayacağı faydanın azalacağını belirtir. Galbraith, bu ilkeyi artan gelir durumuna uygulayıp, bütün mallar tek bir grup halinde ele alındığında geçerli olmadığını iddia etmiştir.

Galbraith'in azalan marjinal fayda ilkesine yönelttiği bir başka eleştiri tüketicinin tüketim kararları ile üreticinin üretim kararları arasındaki sıkı bir ilişki olan bağımlılık etkisidir (Savaş, 2000: 916-917).

Bolluk Toplumu'dan ilkesel olarak birbiriyle bağlantılı iki teorik çıkarsama yapılabilir: Birincisi, özel ve kamusal tüketim arasında sosyal dengesizlik mevcuttur. Bolluk Toplumu'na göre bu dengesizlik, kaynakların yanlış tahsis edilmesinden ya da kaynak dağılımındaki bozukluktan daha önemli bir sorundur. İkincisi ise kapitalist toplumda özel kesimin gelişiminin artış göstermesine karşın kamu kesiminin giderek kötüleşmesi de diğer bir sorundur. Bu da Galbraith'in teorisinde sosyal dengesizliğin Amerikan kapitalizmindeki yetersiz alt yapı skandalları ile özel tüketimin artışı arasındaki çelişkiyi göstermektedir (Heilbroner, 1989: 373).

Kısacası Galbraith'in *Bolluk Toplumu* adlı eseri, zengin toplumlarda iktisadi faaliyetin yüksek düzeyde sürdürülmesinin ancak sahip oldukları bol miktardaki ürünü ellerinden çıkarmak için üreticilerin beğeni oluşturabilir olmaları durumunda mümkün olduğu tezine dayanmaktadır (Barber, 1995: 299). Bu tezin Galbraithyan dünyadaki karşılığı ise *bağımlılık etkisi* adlı kavramdır.

3.1.1. Bağımlılık Etkisi

Bağımlılık etkisi³, Galbraith'in tüketim teorisine başlangıç düzeyinde yapmış olduğu önemli bir katkıdır. Bu etki, en basit şekilde, üreticiler ve tüketiciler

³ İktisat disiplininde bağımlılık etkisinden ziyade piyasa ekonomisi ile ilintili olan tüketici egemenliği kavramı kabul edilir. Profesyonel iktisatçılar da bu kabule uygun olarak tüketiciyi üretim sürecini belirleyen tek güç olarak görmektedirler. Örneğin, Ludwig von Mises'e göre tüketici kaptandır. Ne girişimciler, ne çiftçiler ne de kapitalistler neyin üretileceğini belirlerler. Bunu yapan, tüketicilerdir. Eğer bir iş adamı piyasa fiyatları yoluyla kendisine iletiği gibi, kamuoyunun emirlerine tam olarak uymazsa, zarara katlanır, iflas eder ve böylece, dümendeki yüksek mertebesinden indirilir. Onun yerini, tüketici taleplerini daha iyi tatmin eden diğer insanlar alır (Mises, 2008: 269). Bunun aksine

arasındaki ilişkileri tanımlar ve üreticilerin tüketici isteklerini yaratması şeklinde açıklanabilir. Galbraith'a göre bu etki, profesyonel iktisatçılar dışında herkes tarafından kabul edilir. Fakat iktisatçıların aksine, Bolluk Toplumu'nda üreticilerin istek yaratması sonucu, acil olmayan istekler temel ihtiyaçlarla buluşur ve tüketim lükse doğru kayar. Galbraith bu kavramla aktüel olarak Amerikan toplumunu teorik olarak da modern ekonomiyi açıklar (Waller, 2008: 14-15; Munier and Wang, 2005: 65).

Galbraith'a göre tüketici talebi eksojen (dışsal) değildir, içseldir. Kurumsal süreçler ve özellikle de reklamcılığın etkisiyle şekillendirilir.⁴ İstek yönetme süreci olarak da bilinen bağımlılık etkisi pasif ve aktif yönleri olmak üzere iki bölmeli bir portmantoyu andırır. Pasif yön öykünme sürecidir. Sosyal normlar ve içinde bulunulan kültürel çevre kişide bir sosyal baskı oluşturur ve 'komşularla çekişmek' (keep up with the Joneses) için veya komşulara öykünerek kişi tüketime yönelir. Aktif yön ise tüketici kültürünün oluşturulması ve tüketim kültürünün yeniden üretilmesini ifade eder. Galbraith'a göre reklamcılık ve diğer kurumsal süreçler tüketici tercihlerini manipüle etmek için mükemmel olmasa da etkilidirler. Çünkü onların gücü, varlığı ve etkisi modern ekonomide oldukça önemlidir (Dunn and Pressman, 2005: 174; Stanfield, 1983: 590).

Ortodoks iktisada ya da neoklasik modele göre tüketiciler ihtiyaçlarını karşılamak için üreticilere baskı yapmak zorundadır. Böylece üretim sürecini ve piyasa ilişkilerini dolaylı olarak tüketici belirlemektedir. Fakat Galbraith'a göre modern ekonomide reklam ve pazarlama araçlarının gelişmesinden dolayı bu ilişki tersine dönmüştür. Tüketici egemenliğini yitirmiştir; üretici egemen olmuştur. Yazar bu bakış açısını özellikle piyasa gücünü, dev/büyük şirketlerin rolünü ve reklamcılığın etkisini vurgulayarak açıklamaktadır.

Galbraith'in bağımlılık etkisiyle sunmuş olduğu ise üreticilerin tüm piyasa sürecine hâkim olduğu bütünsel bir egemenlik veya diktatörlüktür (Baudrillard, 2012: 75).

⁴ Geoffrey M. Hodgson'a göre çağdaş dönemde reklamcılığı da içine alacak şekilde kurumların ekonomik yaşamdaki önemini Galbraith kadar mükemmel bir biçimde vurgulayan bir başka yazar yoktur (Hodgson, 2001: 106). Ayrıca Galbraith'in büyük şirketlerin reklamlar yoluyla tüketicileri manipüle ettiği yönündeki yaklaşımı ile Vance Packard'ın klasik çalışması *Saklı İknacılar (The Hidden Persuaders-1957)* arasında sıkı bir etkileşim vardır (Hodgson, 2003: 160).

Büyük şirketler ya da büyük şirketlerin tekno-strüktürleri güç enstrümanlarını kullanarak sadece fiyatları ayarlamazlar bunun yanında tüketici davranışlarını da etkilerler. Galbraith'a göre etkiler ve nedenler zinciri tüketicilerle başlamaz, üreticilerden başlar. Tüketicinin tercihleri ekonomi dışı sayılan biyolojik, kültürel veya politik faktörlerden oluşmaz. Çoğu kez üreticiden gelen ekonomik faktörler tüketicinin tercihlerini oluşturur. Bu durum da tüketicinin istek ve beğenilerinin üreticilerin çıkarları doğrultusunda kullandığı pazarlama ve reklam aracılığıyla oluştuğu varsayımını göstermektedir (Munier and Wang, 2005: 65-67).

Modern ekonomide malların üretimi bireylerde yeni istekler yaratmaktadır. Bu istekler sonucu mallara sahip olmak ise bireylerde memnuniyet sağlamaktadır. Hatta modern reklamcılık ve satıcılık kurumlarından dolayı üretim ve istekler arasında doğrudan bir ilişki vardır. Bundan dolayı bağımsız arzular yoktur; arzular modern tekniklerden dolayı yaratılır ve arzular da önceden var olmayan yeni istekler getirir. Yani modern dönemde istekler üretime/çıktıya bağlıdır. Bu da insanların ihtiyacı olmayan harcamalarının reklam yoluyla artışı gösterir (Galbraith, 1970: 150).

Böylece Galbraith, istekler ve ihtiyaçlar ayrımı yaparak çok tartışmalı bir alana da değinmektedir. Bu alan, 'ihtiyaçlar' (needs) ve 'istekler' (wants), 'gereklilikler (necessities) ve 'lüksler' (luxuries), 'haklar/yetkiler' (entitlements) ve 'arzular/tutkular' (desires) gibi ayrımların olduğu çok uzun bir tartışmadır ve ilgili tartışma en azından Bernard Mandeville'e kadar gitmektedir.⁵ Mandeville'e göre geçimlik üzerindeki tüm şeyler lüks ve gereksiz olarak tanımlanır (Heilbroner, 1989: 369).

Galbratih'in bağımlılık etkisiyle açıkladığı bir diğer nokta da büyük üretim artışıdır. Galbratih, modern kapitalizmin sosyal sonuçlarını, artan aşırı üretimin massedilmesi için büyük şirketlerin tüketici tercihlerini manipüle etmesiyle açıklamaktadır. Bu durum, tüketici egemenliğinin yerini üretici egemenliğinin

⁵ Albert O. Hirschman'a göre tutkular ve çıkarlar bağlamındaki bu tartışma kapitalizmin kendi zaferini ilan etme sürecinde hayati bir rol oynamaktadır (Hirschman, 2008).

almasıdır ve Galbraith'a göre ilgili durum güç kavramıyla açıklanmalıdır. Radikal politik iktisatçıların dediği gibi ortaya çıkan bu sosyal çürüme kapitalizmin gelişiminin normal bir sonucu değildir. Tekno-strüktürün, sahip olduğu güç imkânlarını (reklam, satıcılık vb.) kullanarak piyasa süreçlerini kontrol etmesi ve tüketici kararlarını etkilemesi sonucu oluşmaktadır (Gintis, 1972: 267).

Galbraith'a göre büyük üretim artışından önce ekonomik yaşamın temel meşguliyetleri her zaman eşitlik, güvenlik ve verimlilik/üretkenlik olmuştur. Fakat modern ekonomide (19. yüzyıl sonrası) ve de özellikle II. Dünya Savaşı sonrası Amerikan ekonomisinde, üretkenlik/üretim, eşitlik ve güvenlik konularının önüne geçmiştir. Üretimin aşırı artışı eşitlik ve güvenlik meselelerini perdeleyerek önemsizleştirmiştir ve üretim; eşitlik ve güvenlik gibi iki durumun rakibi haline gelmiştir. Bunu da geleneksel bilgelik yoluyla yapmıştır. Böylece gerçeklik, geleneksel bilgelik eliyle saklanmıştır (Galbraith, 1970: 89).

Yukarıdaki durumun aksine, Galbraith'a göre ilkesel olarak üretim artışı beş farklı şekilde gerçekleştirilebilir: Birincisi, verimli kaynaklar olan emek ve sermaye (ham madde dâhil) tam istihdam edilebilir. Yani aylaklık yok edilebilir. İkincisi, sanatların teknik durumuna göre kaynaklar daha etkili kullanılabilir. Emek ve sermaye avantajlı bir şekilde kombine edilebilir. Üçüncüsü, emek arzı arttırılabilir. Dördüncüsü, emeğin yerine kullanılan sermaye arzı da arttırılabilir. Beşincisi, sanatların durumu teknolojik yenilikle geliştirilebilir. Bunun sonucunda emek ve sermaye arzıyla daha fazla çıktı elde edilir ve sermaye daha kaliteli hale gelir (Galbraith, 1970: 127).

Galbraith, *Bolluk Toplumu* adlı eserinde ele aldığı *bağımlılık etkisi* kavramını *Yeni Sanayi Devleti* adlı eserinde *tersine dönmüş sıralama* kavramı olarak tekrar ele alır. Argümanı bağımlılık etkisiyle aynıdır: Üretici, *Yeni Sanayi Devleti*'nde de egemendir. Tüketici egemenliği kavramı ise şirket gücünün saklanması hizmet eder ve geleneksel bilgeliğin argümantasyonlarından biridir (Stanfield, 1983: 593).

Ortodoks neoklasik iktisada göre *klasik sıralama/kabul edilmiş sıralama* (*accepted sequence*) ile bireyler isteklerini piyasaya sunarlar. Piyasa ise bu

sundukları istekleri alarak üreticilere iletir. Üreticiler almış oldukları bu isteklere göre mallar üretirler. Böylece bir ulaştırma ve epistemoloji mekanizması olarak 'piyasa sistemi' oluşur. Fakat Galbraith'in iddia ettiği 'planlı sistem'de ise *tersine dönmüş sıralama* ile bu ilişkinin tam tersi bir sonuç ortaya çıkar. Üreticiler ilk önce istedikleri malı üretmeye karar verirler ve mallar üzerinde istedikleri fiyatları belirlerler. Sonrasında tüketici taleplerini manipüle ederek mallarının satışlarını gerçekleştirirler. Kısacası şirketler, tüketici isteklerini kendi şirket hedeflerine uydurarak planlama yaparlar. Tüm bu olaylardan çıkarılacak sonuç ise basittir: Bütün kamu endüstriyel sisteme hizmet eder, endüstriyel sistem kamuya değil. Yani üretim önce gelir ve bireylerin istekleri yapay olarak üretilip ona uydurulur. Daha öncede ifade edildiği üzere tüketici talebinin manipülasyonu, tekno-strüktürün güvenlik ve büyüme gibi amaçlarının hem gereği hem de sonucudur. (Reisman, 1980: 74).

Galbraith'a göre planlı sistem olarak da görülen endüstriyel sistemde tüketici egemenliğinin yok olmasıyla birlikte tekno-strüktürün amaçları ile toplumun amaçları aynışır. Böylece büyük şirketlerin domine ettiği endüstriyel sistemde tekno-strüktrün 'süreklilik ilkesi' işlemeye devam eder (Dunn, 2011: 103).

Fakat bu iş sanıldığı gibi çok kolay değildir. Üretici tüketiciyi yönetebiliyor, onu kendi gereksinimlerine uydurabiliyorsa güç kullanımı devreye girmiş demektir. Fiyatların, maliyetlerin, tüketici talebinin ve devletin kontrolü, özelde tekno-strüktürün ve genelde planlı sistemin amaçlarına hizmet eden tek bir güç kullanımının bölümleridir.

Bireysel tüketicinin yönetimi, ayrılmaz bir biçimde halkın mallara talebinin yönetimiyle ilişkilidir. Şirket hem bireysel tüketicinin tercihlerini, hem de devlet alımlarını yönetme çabasındadır. Her iki durumda kullanılan teknik köklü biçimde farklıdır; oysa amaç aynıdır.

Talebin yönetimi, bir başka nedenle de devletin yönetimini gerektirir. Bireysel talebin bazı türleri ancak devletin tamamlayıcı desteği olursa yaratılabilir. Bireysel talebin yönetimi öyle az incelik isteyen bir iş değildir. Maliyeti oldukça yüksektir; planlı sistemin herhangi bir kesiminde bulunacak en usta ve uzmanlaşmış

yeteneklerden bazılarının kullanılmasını gerektirir. En açık aracı reklamdır. Reklamın da eşsiz güçteki aracı televizyondur; televizyon tek başına, mal ve hizmetlerin her bir kullanıcısıyla, hiçbir çaba gerektirmeden, ikna edici, güçlü bir iletişim sağlayabilir. Ama yönetim, satış ve pazarlama elemanlarının, satışların ve aracı örgütlerin genişleyip yayılmasını da gerektirir. Çok geniş çapta piyasa araştırması ve tüketicinin neyi almaya yönlenebileceğini ve maliyetinin ne olacağını araştıran deneyler kullanılır. Böylece tüketicinin yönetimi, yeni kullanıcıların devreye sokulması, başka şirketlerden müşteri çekmek ve öteki şirketlerin benzer çabaları karşısında varolan müşterileri elde tutmak gibi birbirine sımsıkı bağlı, karmaşık çabalardan oluşmaktadır (Galbraith, 1988: 201-207).

Kısacası planlı sistemin gücü, kendi amaçlarına hizmet eden her türlü kamusal ve özel eylemin aynı zamanda tüm kamu amaçlarına da hizmet ettiği inancının yerleştirilmesinde yatar. Bu da (özellikle planlı sistem tarafından) üretilen malların tüketilmesinin mutluluk getireceği, erdemli bir davranış sayılacağı inancının yaygın biçimde kabul edilmesine bağlıdır (Galbraith, 1988: 319).

Bir başka deyişle Galbraith, tüketicinin yönlendirilmesini şöyle açıklamaktadır. Tüketicinin koşullandırılması, çağımızın çok gelişkin sanatlarından biri durumuna gelmiş bulunuyor. Bu amaçla pazarlama kaynakları, pazar araştırmaları ve yoklamalar, satış ve tanıtma teknikleri kullanılmaktadır. ABD’de uzaktan iletişim sanayinin mali desteğini oluşturan budur.

Tüketiciyi etkileme, planlayıcı dizgenin, yani ekonominin büyük şirketler egemenliğindeki kesiminin ayrılmaz bir parçasıdır. Düşsel bakışlar aşıldığında görülmektedir ki sanayi örgütünün değişik planlanış biçimlerinin en büyük açıklıkla benzeşmekte oldukları alan, pazar değil, talebin yönlendirilmesi alanıdır. General Motors ya da Ford yeni bir arabayı tasarlamak, üretmek ve pazarlamak için milyar dolar ve yıllar süren araştırmalar harcıyorsa, bu arabanın satışını tüketicinin zevki ya da gereksinimi gibi raslantısal etkenlere bırakacak ölçüde deli olamazlar.

Tüketicie egemenlik tanınması, yalnızca iktisat ders kitaplarında geçerlidir. Gerçek dünyada üretici, tüketicinin talebini kendi planlamasıyla bütünleştirmek ve

onun, kendisine sunacağı şeyi satın almayı istemesine dikkat etmek zorundadır (Galbraith ve Salinger, 2002: 199).

Bolluk Toplumu ve bağımlılık etkisi birbiriyle bağlantılı üç süreç önermektedir. Bunlardan birincisi, bir sosyal çözülme olan enflasyondur. Bağımlılık etkisinin tüketim artışına sebep olması enflasyonu körüklemektedir. İkincisi, tüketim harcamalarının kamusal borçları arttırmasıdır. Bağımlılık etkisiyle beraber tüketimin özendirilmesi, borç/gelir dengesini bozmakta ve bireyleri borçlanarak tüketime zorlamaktadır. Örneğin, 1952'den 1956'ya kadar toplam tüketici borçları (emlak borçları hariç) 27,4 milyon dolardan 41,7 milyon dolara yükselmiştir. Bu duruma en çok 'şimdi al, sonra öde' (buy now, pay later) sloganı uymaktadır. Üçüncüsü, tüketimin özendirilmesi bir diğer sosyal çözülme olan sosyal dengesizliği ortaya çıkarmaktadır. Yani özel zenginlik ve kamusal yoksulluk arasındaki kapatılamayan uçurumun oluşması durumu. Bağımlılık etkisiyle birlikte özel tüketim harcamalarının artması buna karşın kamusal tüketim harcamalarının (ulaşım, eğitim ve sağlık hizmetlerinin) aynı oranda artmaması, Amerikan toplumuna bir sosyal çözülme getirecektir. Çevre kirliliğinin ve kent kalabalıklarının negatif dışsallıklarının artması bir sosyal çözülme veya sosyal dengesizlik halidir (Heilbroner, 1989: 370-372; Galbraith, 1970: 167; Lash, 1993: 1381).

3.1.2. Enflasyon ve Çözüm Önerileri

Galbraith için enflasyon, insanlık tarihi boyunca görülen, savaş, iç savaş, kıtlık ve diğer doğal afetler gibi bir yıkımdır. Son yıllarda ise yeni bir eğilimle artan refah ve huzur dönemlerinde de görülmektedir. II. Dünya Savaşı sonrasında ABD'de görülen enflasyon da bu şekildedir. Yani enflasyon, yeni dönemde, Bolluk Toplumu ile ortaya çıkan bir problem türüdür. Bolluk Toplumu'nda görülen tüketim kültürünün bir sonucudur (Galbraith, 1970: 175).

Galbraith'a göre ileri endüstriyel toplumlarda ücret-fiyat sarmalı enflasyona sebep olmaktadır. Ücret-fiyat sarmalı, yani ücretlerde bir artışın maloluşlarda ve fiyatlarda bir yükselmeye, yükselen fiyatların da daha yüksek ücretlere yol açtığı olaylar dizisinin oluşmasıdır. Sendikalar üyelerinin ücret düzeyinde belirleyici iseler

ve eğer büyük işletmeler de fiyatlarını kendileri belirleyebiliyorsa, ücretlerdeki bir artışın tüketicilerin ödeyebileceği fiyatlara yansıtılabileceği açıktır.

Böylece gelirlerini ve fiyatlarını saptama gücünü elde tutmak üzere piyasanın yasalarından kurtulunabilinmesinin nasıl enflasyona yol açtığı anlaşılıyor. Ücretler ve sanayi ürünlerinin fiyatları arttığında, kamu kesiminin ücret ve fiyatları uzun süre geride kalmaz; böylece posta, havagazı, elektrik, demiryolları ve uçak fiyatları da artacaktır. Burada da artık klasik arz-talep yasası söz konusu değildir. Çiftçiler de bu sürecin dışında kalmamaktadır. Onlar da yüksek fiyatlar isteyeceklerdir. Bütün bu fiyatların artması enflasyona çok benzeyen bir durumdur. Dev şirketlerin endüstriyel düzene hâkim olması ve bunun sonucunda sendikaların bir karşı koyucu/dengeleyici güç olarak ortaya çıkması enflasyonu hazırlayan bir süreçtir. Yani piyasanın çöküşü, enflasyonun tohumlarını da içinde taşımaktadır (Galbraith ve Salinger, 2002: 66-67).

Başka bir deyişle modern ekonomik sistemin ikili görünümünün (planlı sistem-piyasa sistemi) bir diğer sonucu enflasyonist eğilimdir. Galbraith'a göre ileri endüstriyel ülkelerde modern dev şirketlerin piyasa hâkimiyeti ile büyük makroekonomik sorun olarak enflasyonun aynı zamanda görülmesi bir tesadüf değildir. Modern şirketin efektif talep seviyesini artırmasıyla enflasyoncu baskılar çoğalmaktadır (Dunn, 2011: 126).

Bu duruma karşı Keynes, enflasyonu kontrol etmek için talebin yönetilmesi gerektiğini tartıştı. Ya doğrudan vergiler yoluyla ya da dolaylı olarak yüksek faiz oranlarıyla harcamaları azaltmak talebi yönetmek manasına gelir ve böylece enflasyon kontrol edilebilir. Buna karşılık monetarist karşı dalga ise 'enflasyonu her zaman ve her yerde parasal bir fenomen' olarak gördü ve para arzının kontrol edilmesinin enflasyonu önleyeceğini düşündü. Çünkü piyasada daha az paranın bulunması daha az mal alımını gerçekleştirecek, bunun sonucunda ise enflasyonist baskılar azalacaktır.

Galbraith ise enflasyon sorunsalı için ne Keynes'in mali çözümünü ne de monetarist çözümü kabul eder. Ona göre her iki yaklaşım da başarısızdır. Çünkü her iki yaklaşım da makroekonomik politikanın yürütülmesinde endüstriyel yapıda

kurumsal değişimin sonuçlarını kestirememektedir. Para politikası planlı sistemde toplam talep yönetiminin etkili bir yolu değildir ve enflasyonu kontrol altında tutamaz. Çünkü planlı sistem uzun dönemli planlama kararları alarak yatırımlar yapar.

Bununla beraber Galbraith'in, enflasyonun kontrolünde para politikasının kullanılmasına karşı olmasının asıl sebebi, bu politikanın talebi kısıtlamasıyla işsizlik gibi arzu edilmeyen sonuçları doğurmasıdır. Galbraith, Keynes'in sıkı mali politikasını ise doğru bulmakla beraber başarısız kabul etmektedir (Dunn and Pressman, 2005: 185-186).

Galbraith'in enflasyon çözümü ücret-fiyat kontrolleridir. II. Dünya Savaşı sırasında Fiyat Politikaları ve Kamu Gereksinimleri (OPA) Dairesinin Fiyat Birimi'nde Direktör Yardımcısı olarak görev yapan Galbraith, burada edinmiş olduğu tecrübeyi önemsediy ve bu tecrübeyi iktisadi analizine yedirerek savaş sonrası enflasyona karşı da etkili bir çözüm yolu olarak kullanmak istedi. Enflasyonun en büyük nedenlerinden biri olarak gördüğü ücret-fiyat sarmalına karşı kontrolleri geniş çapta bir çözüm için savundu. Kontrollerin arkasındaki temel fikir ise şudur: Şayet belli fiyatlar üzerinde serbestlik oluşursa kötü mallar üretilir ya da üretilen mallardan ulusal bir fayda sağlanmaz (Laguerodie and Vergara, 2008: 571).

Galbraith, ücret-fiyat kontrolleri kabul edildiği takdirde beş kuralla bunların yönetiminin olacağını düşünmüştür:

Birincisi, kontrollerin sadece toplu sözleşmeyle saptanmış ücretlere ve planlı sistem şirketlerine uygulanmasına ihtiyaç vardır. Bunun anlamı, ABD'de fiyat kontrollerinin büyük şirketler dışında uygulanmayacak olmasıdır. Piyasa sisteminde istikrar veya olası istikrar, fiyat kontrolleri ile değil, mali politikayla sağlanır. İkincisi, kontrollerin ücretleri de fiyatları da tamamen dondurmamasıdır. Üçüncüsü, kontroller ücret veya gelir farklılıklarını dondurmamalıdır. Dördüncüsü, kontroller ne kadar başarılı olursa olsun fiyatlar yine sabit kalmayacaktır. Kontrollerde bir eşitleme sorunu vardır. Aşırı düşük olan ücret ve fiyatların arttırılması gerekir. Ama bu eşitleme çabasının planlı sistemdeki genel ücret-fiyat etkileşiminden doğan artışlarla

karıştırılmaması çok önemlidir. Kontrollerin önlemeye çalıştığı birinci tip değil, ikinci tip artıştır. Sonuncusu, kontrollerin etkili olması için devlet gücü şarttır. Ücret ve fiyatların piyasada olduğu ve son kararın halk tarafından verildiği ile ilgili bir inanç vardır. Böyle olunca, devlet müdahalesinin halkın kararlarına karşı verildiği gibi bir durum oluşacaktır. Ama gerçekte piyasa sisteminin yerini planlama ve ondan doğan planlı sistem almıştır. Yani şirket ve sendika, fiyatları ve ücretleri saptamada büyük güç sahibi olmuşlardır. O halde karar artık piyasada değildir, dolayısıyla halkta da değildir. Devlet müdahalesi kamuya karşı değil, kamunun lehinedir (Galbraith, 1988: 439-442).

Galbraith, ücret-fiyat kontrollerinin hem II. Dünya Savaşı sırasında ekonomik kaynakların askeri kullanımının mobilize edilmesi hem de doğrudan fiyat istikrarının sağlanması amacıyla kullanıldığını belirtir. Bundan dolayı kontrollerin gelir veya ücret farklılıklarının dondurulması şeklinde anlaşılması gerektiğini vurgular (Yılmaz, 2009b: 130).

Galbraith, fiyat kontrollerinin olduğu ekonomiyi ‘dengeli sistem’ (the equilibrium system) olarak değerlendirirken kontrollerin olmadığı normal gidişatı ‘dengesiz sistem’ (the disequilibrium system) şeklinde adlandırır. Bu durum bir paradoks şeklinde görülse de Galbraith için öyle değildir. Galbraith neoklasik iktisatla bağlantılı kavramlara eleştirel yaklaşır. Ona göre neoklasik iktisadın sunduğu çerçeve ‘statükocu’ (status quo) dur (Colander, 1984: 38).

Galbraith ücret-fiyat kontrollerini, savaş zamanı da barış zamanı da anti-enflasyonist bir politika olarak gördü ve enflasyonu minimize etmenin ücret-fiyat kontrolleri yapacak uygun kurumların geliştirilmesiyle olacağına inandı.

Galbraith’in ücret-fiyat kontrolleri önerisi özellikle Milton Friedman tarafından ciddi olarak eleştirildi. Friedman’a göre Galbraith, kendi pozisyonunu (II. Dünya Savaşı sırasındaki Fiyat Politikaları ve Kamu Gereksinimleri (OPA) Dairesinin Fiyat Birimi’nde Direktör Yardımcılığı görevini) doğrulamak için teorik bir analiz sundu. Analizi yanlıştı ama ücret-fiyat kontrollerini savunanlara temel bir bakış açısı sağlamasından dolayı önemli bir girişimdi. Galbraith dışında ücret-fiyat

kontrollerini savunanların hemen hepsi pratisyendiler. Bundan dolayı Galbraith'in teorik girişimi önemliydi fakat yanlıştı (Friedman, 1977: 12; Laguerodie and Vergara, 2008: 573).

Galbraith, ücret-fiyat kontrollerinin yanında devletin, enflasyona sebep olan sendikaların ve büyük şirketlerin piyasa gücünü önlemesi gerektiğini düşündü. Onun için bu çözümün ikili amacı vardı: Tam istihdamla beraber fiyat istikrarının sağlanması. Dolayısıyla Galbraith'in hem enflasyon analizi hem de enflasyon çözümlemesi Post Keynesyenlerin, Keynes ve Kalecki'nin yaklaşımlarının bir karşımıdır (Dunn and Pressman, 2005: 187).

3.1.3. Bolluk Toplumu ve Yoksulluk

Geleneksel bilgelikte veya neoklasik iktisatta yoksuluğun varlığı bireylerin tercih ve eylemlerinin ya da yanlış hükümet politikalarının bir sonucu olarak açıklanmaktadır.

Bireyci açıklamalar ABD'de Sosyal Darwinizme eğilim göstererek yoksulluğu ifade etmektedirler. Bu doktrine göre ekonomik ve sosyal dünya güç mücadelesiyle karakterize edilir. Yani 'en güçlü olanın hayatta kalması' (survival of the fittest) gibi eğitim ve diğer yeteneklerini geliştiremeyenler yoksulluğa mahkûm olmak zorundadırlar. Bu yeteneklerini geliştirenler yoksulluktan kurtulup refaha ererler.

Yoksullukla ilgili ikinci baskın açıklama ise sosyal refah politikalarının amaçlanmamış sonuçlarıdır. Bu açıklamaya göre hükümet politikaları, geniş bütçeyle tasarruf ve yatırımları arttırmaya çalışırken özel tasarruf ve yatırımların önüne geçecek ve bireylerin beşeri sermayelerini yok edecektir. Böylece istenmeyen bir şekilde sosyal yoksulluk oluşacaktır (Galbraith, 1980: 13-16).

Bu ortodoks görüşlere karşın radikal iktisatçılar yoksulluğu birkaç işleme kurumla açıkladılar ve bunların yıkılmasının yoksulluğu ortadan kaldırıcağını ifade ettiler. Radikal iktisatçılar 'gelişmiş ülkelerde' kapitalistlerin düşük ücrete razı olacak işçilere ihtiyaç duyduklarını vurguladılar. 'Yedek işsizler ordusunun'

varlığının düşük ücrete razı olan işçileri yaratmasının yoksulluğun bir biçimi olduğunu belirttiler. Bunu da kapitalist birikim tarzı olarak değerlendirdiler.

Benzer şekilde radikal kalkınma iktisatçıları kolonyal sistemi eleştirdiler. Bu radikal kalkınma iktisatçılarına göre koloni bölgelerinde az sayıdaki toprak sahibi büyük toplumsal kesimi dışlamakta ve onları kendi istedikleri ücret ve şartlarda çalışmaya razı etmektedirler. Bu büyük toplumsal kesim de geçimlik ücrete razı gelerek yoksulluktan kurtulamamaktadır.

Böylece radikal ekonomik teorinin yoksulluk analizi, ‘gelişmiş ülkelerde’ sınıfsal bir açıklama içerirken ‘az gelişmiş ülkelerde’ sömürgecilik bağlamında ifade edilmektedir.

Galbraith, hem neoklasik iktisadın hem de radikal iktisatçıların yoksullukla ilgili görüşlerini kısmen kabul eder. Kurumsal yapıların sorun oluşturduğunu ve bunların geliştirilmesi gerektiğini vurgular. Aynı şekilde bireylerin eğitim ve beşeri sermayelerinin geliştirilmesinin bireylerin kapasite ve gelirlerini arttıracaklarını da düşünür (Galbraith, 1970).

Bununla beraber Galbraith, hem neoklasik iktisadın hem de radikal iktisatçıların analizlerini büyük oranda reddeder. Ona göre radikal ekonomik teorinin yoksullukla ilgili kurumsal sorunlara değinmesi doğrudur ama çözümleri yanlıştır. Çünkü özellikle kapitalizmin sınıf analizi tekno-strüktürün yükselişini ve modern şirketle beraber gelen bolluğu (affluent) açıklamakta başarısızdır. Neoklasik iktisat da bu aktüel süreci kavramakta başarısızdır. Galbraith’a göre hükümet müdahaleleri tek başına kötü sonuç vermez ve kolonyalizm Latin Amerika’daki yoksulluğu tek başına açıklayamaz.

Yani Galbraith için ne kurumların işlemezliliği ne de bireysel davranışların işlevsizliği yoksulluğun ana sebebidir. Ana sebep yeterli gücün olmayışıdır. Bu güç kendini birkaç yolla gösterir: Birincisi, yoksulluk sosyal dengesizlikten kaynaklanmaktadır. Sosyal dengesizlik olarak kamusal hizmetlerin yokluğu yoksulluğa sebep olur. Modern şirketle beraber gelişmiş ülkelerde bu durum açıkça

görülmektedir. Az gelişmiş ülkelerde de bu sosyal dengesizlik kısmen görülmektedir. Askeri harcamalar artarken sağlık, eğitim ve alt yapı harcamaları olması gerekenin altında kalmaktadır. İkincisi, yoksulların bir kısır döngü içerisinde bulunmalarıdır. Bu kısır döngüden ve sosyal alt yapı yetersizliğinden dolayı ekonomik güç ve teknoloji arasındaki ilişkiyi kavrayamamaktadırlar. Bu yüzden sosyal mobilizasyon ve sınıf değiştirme şanslarından mahrum olmaktadır (Dunn and Pressman, 2005: 176-179).

Böylece Galbraith'a göre yoksulluğun iki geniş kategorisi vardır: Birincisi, *olgu yoksulluğudur (case poverty)*. Kırsal veya kentli her toplum bununla karşılaşabilir. Bu yoksulluk özel ve kamusal yardımlarla çözülebilir. İkincisi, *'ayrı bir yoksulluk'tur (insular poverty)*. Bu kategoriye aynı zamanda ada yoksulluğu da denir ve bu adada hemen herkes yoksuldur. Bu durumu bireysel yetersizlikle açıklamak zordur. Olgu yoksulluğu için getirilen çözümler ada yoksulluğu için uygulanamaz. Galbraith'a göre çoğu modern yoksulluk ayrı/ada yoksulluğu (*insular poverty*) şeklindedir. Teknoloji burada kilit rol oynamaktadır. Teknoloji tek başına yoksulluğu azaltmaz ama yoksulluğun nedenlerinden bazıları teknolojiyle ilgilidir. Genel refah teknolojiyle üretilirken öte yandan aynı teknoloji oluşan yoksulluğun görülmesine de engel olur. Galbraith'in bu analizi, gelişmiş ülkelere özgü ayrı bir yoksulluk tanımlamasına dönüşmektedir. Yani bu analiz biçimi sadece Bolluk Toplumu (ya da Bolluk Toplumları) için geçerlidir. Dev şirketlerden oluşan planlı sistemi yaşayan toplumlar için bu yoksulluk açıklaması bir anlam ifade etmektedir. Bu durumdaki yoksullukla mücadelede beşeri sermaye, eğitim ve teknoloji çok önemli bir yer tutar. Bunlarla beraber güç ilişkileri çözümlenirse yoksulluktan kurtulunabilir. Ayrıca vergiler yoluyla kamusal harcamaların artırılması da yoksulluğa bir başka açıdan çözüm sunar. Özel kesim ve kamu kesimi arasında sosyal denge sağlanır (Galbraith, 1970: 260-261; Galbraith, 1980).

Galbraith az gelişmiş ülkelerin yoksulluktan kurtulması için ise farklı çözümler sunar. Ona göre az gelişmiş ülkelerin yoksulluk döngüsünü bozacak üç yol vardır: Bunlar travma, göç ve eğitimidir. Travma doğal afet, savaş ve kıtlık gibi nüfusun azalmasına sebep olan olaylardır. Bunlar arzu edilmeyen olaylardır ama

nüfusu azaltarak yoksulluğu azaltır. Göç, Galbraith'in yoksullukla mücadelede favori politikasıdır. Kendi atalarının 19. yüzyılda İskoçya'dan Kanada'ya göç etmesini buna örnek verir. Ona göre bu başarılı bir girişimdir. Göçler kültürel gerilim ve çatışmalar yaratmasına rağmen göçmenler için yaşam standardı sağlamaktadır. Yoksullukla mücadelede diğer politik enstrüman, eğitimin yaygınlaştırılması ya da beşeri sermayenin geliştirilmesidir. Bu noktada Galbraith, az gelişmiş ülkelerde zorunlu eğitimi desteklemektedir (Dunn and Pressman, 2005: 181-182).

Ayrıca Galbraith, yoksulluk sorununun bazı yönlerinin, en iyi, roman (fiction) şeklinde anlatılacağını düşündü. Bu amaçla yazmış olduğu *McLandress Boyutu (The McLandress Dimension, 1968)* ve *The Triumph (Zafer,1968)* adlı romanlarında yoksulluk ve kalkınma sorunlarına değindi (Peach, 2008: 33).

Son olarak Galbraith, hem gelişmiş hem de az gelişmiş ülkelerde yoksulluk sorununa devletin müdahale etmesi gerektiğini düşünmektedir. Bundan dolayı kalkınmanın gerçekleşmesi için devlet tarafından eğitim, iletişim ve ulaştırma hizmetlerinin yapılması şarttır (Dunn and Pressman, 2005: 181-182; Yılmaz, 2009b: 149-151).

3.1.4. Sosyal Denge veya Sosyal Dengesizlik Teorisi

Sosyal denge veya sosyal dengesizlik teorisi Bolluk Toplumu'nun en ilginç ve en tartışmalı kısımlarından biridir. Galbraith burada üretim ve istek yaratma sürecinin kamusal sektörle beraber devam etmesi ile ilgilenmektedir. Ona göre özel ve kollektif istekler tamamlayıcıdır. Daha fazla araba, daha fazla yol ve trafik kontrolleri gerektirir; paketlenmiş mallar, daha çok çöp kutusu gerektirir ve bu böylece devam eder (Stanfield, 1983: 591-592).

Bundan dolayı özel mal ve hizmetler ile kamusal mal ve hizmetler arasında bir uyumun oluşması *sosyal denge* anlamına gelir. Şayet bu istekler beraber tamamlanmazsa *sosyal dengesizlik* oluşur (Galbraith, 1970: 210).

Bolluk Toplumu'nda sosyal dengesizliğin birkaç nedeni vardır:

Birincisi, *istek yaratma*'dır. Galbraith'a göre sosyal dengesizliğin en önemli nedeni istek yaratma sürecidir. İstek yaratma, talebin reklam ve benzeri diğer kurumsal süreçlerle yönetilmesidir. Talebin yönetilmesi özel malları artırırken kamusal malları ihmal ettirmektedir. İstek yaratmanın bir diğer adı bağımlılık etkisidir.

İkincisi, *büyüme*'dir. İstek yaratma süreci sonucu özel mallarda bir artış gözükmektedir. Dolayısıyla bu artış, gayrisafi milli hâsıla (GSMH) artışına da yansıtacaktır. Ama Galbraith'in tezine göre bu GSMH artışı herhangi bir refah getirmeyecek ve yoksulluğu azaltmayacaktır.

Üçüncüsü, *enflasyon*'dur. Galbraith'a göre enflasyon, İkinci Dünya Savaşı sonrası çözülmemiş en hayati sorunlardan biridir. Fiyatlar seviyesindeki genel artış okullar ve belediye hizmetleri gibi yerel kamusal hizmetlerin yapılmasını aksatmaktadır. Enflasyon yerel vergi matrahını da eritmektedir. Bundan dolayı vergi mükellefleri bu duruma isyan etmektedirler.

Dördüncüsü, *askeri harcamalar*'dır. ABD'de federal bütçenin büyük bir kısmı silah alımına ayrılmaktadır. Bu da diğer kamusal hizmetleri askeri harcamaların gerisine itmektedir.

Beşincisi, *kaynak dağılımı*'dır. Genelde kaynaklar; kamusal ve özel yatırımlar şeklinde ikili pay edilir. Piyasa mekanizması kâr oranı düşük olduğundan dolayı kamu kesimine özel kesim kadar kaynak tahsisinde bulunmaz. Bu sebeple özel ve kamusal sektörler arasında bir dengesizlik oluşur (Sharpe, 1973: 33-34).

Galbraith, ABD kapitalizminin bir problemi olarak sosyal denge üzerinde durur. ABD, üretilmesi gereken mallar için elverişli bir 'üretim olanağı'na sahiptir; toplum, üretim problemini çözebilecek güçtedir. Ne var ki, özel kesimin üretilip sattığı mallar bakımından bolluk toplumu izlenimi uyandırsa da kamu hizmetleri çok yetersiz kalmaktadır. Oysa özel kesimin üretilip sattığı mallarla kamu hizmetleri, birbirini tamamlayıcı niteliktedir. Bu iki kesimin arz ettiği mallarla hizmetler arasındaki dengesizlik, sosyal dengesizliğe yol açmaktadır. Diğer bütün kurumsal

iktisatçılarla beraber Galbraith, toplumun, üretim sorununu çözebilmiş olsa da bölüşüm sorununu çözememiş olduğu düşüncesindedir. Önerdiği bölüşüm düzelmesi, kamu hizmetlerinin artırılması yoluyla (Kazgan, 2002: 190).

Galbraith'a göre modern zamanlarda Los Angeles şehri sosyal denge probleminin yaşandığı en iyi örneklerden biridir. Büyük fabrikaların, petrol rafinelerinin, arabaların ve paketlenmiş ürünlerin artışına karşın belediye hizmetlerinin yetersizliği, şehri nefes alınmaz bir duruma getirmiştir. Los Angeles'da hava kirliliğinin kontrol altına alınamaması kamusal mal ve hizmetlerin kısıtlı olmasından kaynaklanmaktadır. Şehrin ızdırabı kullanılabilir havanın yok oluşudur (Galbraith, 1970: 211).

Çağdaş tüketim toplumunun sosyal dengesizlik ile özel zenginlik (private opulence) ve kamusal yoksulluk (public squalor) arasında bir çelişki içermesi, Galbraith'in Bolluk Toplumu adlı çalışmasında ana ilgi alanlarından birini oluşturmaktadır (Stanfield, 1983: 592).

Galbraith, özel malların giderek, erdemli ya da kamusal mallardan daha fazla üretilmeye başlanması sonucu ortaya çıkan sosyal dengesizlik sorununun çözümü içinse tek bir yol önermektedir: Kamu sektörünün mal ve hizmet üretme kabiliyetini artıracak süreçleri kullanarak, özel mallar veya tüketici malları üzerinde satış vergilerinin uygulanması (Başaran, 2012: 82; Hession, 1972: 218).

3.2. John Kenneth Galbraith ve Milton Friedman

Milton Friedman Galbraith'in doğrudan etkilendiği bir kaynak isim değildir. O daha çok, Galbraith'in karşıt olduğu ekonomik ve düşünsel duruşu temsil eder. Bundan dolayı Galbraith-Friedman düşünsel etkileşimi bu çalışmanın birinci bölümü olan *John Kenneth Galbraith'in Entelektüel Biyografisi*'nde ele alınmamıştır. Fakat Galbraith'in düşüncelerinin tam olarak anlaşılması için bu ikilinin 20. yüzyılın ikinci yarısında yapmış oldukları kamusal tartışma önemlidir.

Galbraith ve Friedman'ın her ikisi birden hem genel kamunun hem de profesyonel iktisatçıların takdirini kazanmışlardır. Ama Friedman, Galbraith'a

nazaran iktisatçılar tarafından daha fazla kabul görmüştür. Nedeni ise ortodoks iktisat savunusu yapmasıdır. Galbraith bu konuda Friedman'ın çağdaş baş rakibidir (Peltzman, 2013: 205; Breit and Ransom, 1998: 161).

Her ikisi de 20. yüzyılın iki büyük ekonomistidir. İkisi de ABD ekonomisini farklı açılardan ele almışlardır. Büyük sistem düşünürleri Adam Smith, Karl Marx, Thorstein Veblen, John Maynard Keynes gibi her ikisinin de ampirik testleri yoktur. Disiplinin başlangıcından bu yana ekonomistler arasında var olan politikanın temel sorunları üzerine olan anlaşmazlıklar, Galbraith ve Friedman'ın dünya görüşlerinde keskin bir biçimde görülmektedir. İkili, disiplinin zirvesinin iki karşıt kutbunu temsil etmektedirler (Breit, 1984: 18-19).

20. yüzyılın son çeyreği hem zengin hem de yoksul ülkelerde, özel mülkiyetten serbest ticarete, sorumlu bütçeden düşük vergilere, serbest piyasa politikalarının kabulü görüldü. Bu dönemin üç önemli işareti vardı: Birinci işaret, Çin'de Deng Xiao Ping piyasa reformlarını başlatmasıdır. İkincisi, Margaret Thatcher İngiltere'de başbakan seçildi ve piyasa reformları başlattı. Sonuncusu, bir yıl sonra ABD'de Ronald Reagan başkan seçildi ve serbest piyasa reformları başlattı. Bu üç lider de Friedman'ın çalışmalarından ilham aldıklarını belirttiler. Bundan dolayı Andrei Shleifer'e göre 20. yüzyılın son çeyreğine *Milton Friedman Çağı* demek doğaldır (Shleifer, 2009: 123).

Ama bu çağı farklı açılardan ele alanlar da yok değildir. Galbraith bunlardan biridir; ama Friedman'ın etkisi hem ana akım iktisatçılar arasında hem de politikacılar arasında daha çok kabul görmüştür.

Friedman'ın düşüncesinde, ekonomik özgürlüğün bir sistemi ve siyasi özgürlüğün gerekli bir koşulu olarak rekabetçi kapitalizm rolü ve piyasaya adanmış bir toplumda devletin ekonomik rolünün azalması merkezi bir yer tutmaktadır. Devletin ekonomik faaliyetlerinin artması hem ekonomik hem de siyasi özgürlüğe bir tehdittir. Özgür bir toplumda devlet sadece yasa koyucu ve hakem olarak yer almalıdır. Aksi takdirde devlet, hem özgürlüğü hem de rekabeti yok edecektir (Friedman, 2008).

Galbraith, politika yapım sürecinde grup aktiviteleri ve grup kararlarına (şirket tekno-strüktürüne) odaklanırken; Friedman, bireysel özgürlüğün savunusunu yapmaktadır (Ekelund and Hebert, 1975: 476).

Bu doğrultuda Friedman, Galbraith'in neredeyse bütün düşüncelerini eleştirmektedir. Bu eleştirilerden bazıları şunlardır:

- ✓ Friedman'a göre girişimcinin davranışı, endüstrinin ve ekonominin durumu gibi konulara dayanan Galbraith'in analizini doğrulayacak bilimsel çalışmalar mevcut değildir. ABD ve İngiltere'nin endüstri tecrübeleri Galbraith'in ekonomik iddialarını doğrulamamaktadır.
- ✓ Galbraith'in tezleri aşırı basit ve genellemecedir. Bundan dolayı ABD ve İngiltere'de Galbraith'in tezlerini inceleyen ekonomistler, analizlerini ciddiye almamışlardır.
- ✓ Galbraith'in Adam Smith, Keynes ve diğer ekonomik düşünce liderleri gibi bir düşünce okuluna dâhil değildir. Tek başına bir savaşım vermektedir.
- ✓ Bolluk Toplumu, yoksulluğun çözümü için bir yöntem önermemektedir. Sadece ekonomide devletin gücünü arttırmaktadır. Ekonomide devlet müdahaleciliğini savunmaktadır. Bu da bireysel özgürlüğe karşıtlık anlamına gelir.
- ✓ Dengeleyici güç kavramı kusurludur; çünkü tüketicinin büyük şirketler ve büyük sendikalarca güdümlenmesi temelsiz bir iddiadır. Rekabet hala varlığını korumaktadır.
- ✓ Modern ekonominin tekno-strüktür ile açıklanması ekonomik gerçekliğe zıttır. Girişimci ve şirket sahipleri hala etkindir.
- ✓ Galbraith, 19. yüzyılın İngiliz Tory radikallerinin 20. yüzyıldaki bir versiyonu gibidir. Torylerin doğuştan gelen aristokratik erdeme inanmaları gibi; Galbraith, entelektüellerin kitlelerden üstün olduğuna inanmaktadır. Entelektüellerin kendi değerlerini kitlelere dayatmasını hoş görmektedir.

- ✓ Galbraith ücret ve fiyat kontrollerini savunarak kendi almış olduğu görevin icaplarına uygun olarak bir teori geliştirmiştir. Kendi pozisyonunu doğrulamıştır. Ama yanılmıştır.
- ✓ Galbraith, *Amerikan Kapitalizmi*'nde ortaya attığı dengeleyici güç kavramını *Yeni Sanayi Devleti*'nde tekno-strüktür kavramı ile değiştirmektedir. Yani Galbraith kelimelerle oynamakta müthiş bir kabiliyete sahiptir. Fakat bunu yapmasının nedeni düşüncesindeki kopuşları ve kusurları örtmeye çalışmasıdır (Friedman, 1977).

Kısacası Friedman, piyasaların seçme özgürlüğü sunduğunu iddia etmiş ve Galbraith'in yanıldığını belirtmiştir. Ona göre sağlıklı bir ekonomi için kamu harcamaları düşürülmeli ve piyasaların etkinliği için deregülasyon yapılmalıdır (Petit, 2005: 68).

'Bireycilik' ve 'kendine güven' gibi Amerikan mitleri ile sınırlı devlet ideolojisinin tarihsel malzemeleri, Friedman'ın ekonomik düşüncesine reddedilmez bir popülerite sağlamıştır. Friedman, zenginliği, yoksulluğu ve özgürlüğü Amerikan mitleri ve tarihi ile açıklamıştır. Ayrıca Friedman'ın düşüncesinin merkezinde yer alan, tüketiciler için şirketler arası ve ücretler için işçiler arası rekabet, Galbraith için ekonomik bir teolojidir ve ekonomik gerçeklikten uzaktır (Helfand, 2012: 8).

Galbraith'a göre büyük şirketlerin gelişimi kaçınılmaz bir biçimde piyasanın çökmesine yol açmıştır. Fiyatlar artık rekabetin kişisel olmayan kurallarına bağımlı olmaktan çıkmıştır. Çünkü büyük şirketler kendi fiyatlarını belirleme gücünü eline geçirmiştir. Bu sadece ABD için değil, tüm sanayileşmiş ülkeler için gözlemlenen bir gerçektir. Ama Friedman ve benzeri düşünürler piyasanın üstünlüğüne olan sarsılmaz inançlarıyla bu duruma gözlerini kapıyor ve ekonomik gerçekliği yadsıyorlar (Galbraith ve Salinger, 2002: 55-56).

Galbraith, refahı artırmak ve eşitsizlikleri azaltmakla uğraşırken; Friedman, özgürlük kavramını yüksek bir değer olarak sunar. Friedman; Galbraith gibi İngilizce güçlü ifadeler kullanmaz ama metodolojik tartışma ve analitik derinlik yazılarında görülür (Breit, 1984: 26).

Rekabet ve piyasanın ana düzenleyici fonksiyonu olarak dengeleyici güç arasındaki temel farklılık/karşıtlık yani devletin ekonomideki rolü meselesi, Galbraith ve Friedman arasındaki en temel anlaşmazlık alanlarından biridir (Helfand, 2012: 13).

Görüldüğü üzere Galbraith ve Friedman 20. yüzyılın Amerikası'nda iki karşıt kutbu benimsemektedirler. Her ikisi de kendi gelenek ve tarzlarında ürün vererek ekonomik gerçekliği tamamen farklı şekillerde ele almışlardır. Amerikan kapitalizminin iki karşıt yorumunu sunmuşlardır (Breit, 1984: 20-21; Ekelund and Hebert, 1975: 467).

Galbraith-Friedman tartışmasının galibinin kim olduğu belli değildir. Yalnızca 1970'lerle beraber Keynesyencilğin yerini parasalcılığa bırakması Friedman'ın popülaritesini daha da artırmıştır. Özellikle ortodoks iktisatçıların Friedman'ı benimsemesiyle bu durum pekişmiş ve Galbraith geri planda kalmıştır.

3.3. Joh Kenneth Galbraith'in İktisadi Düşüncedeki Yeri

İktisadi düşünce açısından, Galbraith'in politik iktisadının, serbest piyasanın *laissez-faire* faydacılığına bir tepki olduğu söylenebilir. Bununla beraber teorisi hem bireyi hem de devleti ele alan bir teoridir. Bundan dolayı Galbraith'in düşüncesinde politika asli, sosyoloji arizi önemdedir (Reisman, 2001: 51).

Bu yönüyle Galbraith'in çalışmalarında dikkat çeken birkaç tema vardır:

- ✓ Galbraith'a göre büyük şirketlerin ekonomik gücü elinde tutmaları, II. Dünya Savaşı sonrası dönemde ABD ekonomisinin başarısının ana nedenidir. Ama bu güç birçok makroekonomik sorun da yaratmaktadır. İşsizlik, enflasyon ve yoksulluk gibi bu makroekonomik sorunların çözümü için devlet müdahalesi gereklidir.
- ✓ Değişen endüstriyel yapı ve bunun sonuçlarıdır. Galbraith'a göre iktisatçılar, bu değişimin politik imâlarını anlamamanın yanında, sahte inançlar üreterek anlaşılmasını da engellemektedirler.

- ✓ Modern ekonominin değişen kurumsal yapısının yeni kavramlarla ifade edilmesidir. Teknoloji ve kurum arasındaki ilişki bunlardan biridir. Teknolojinin belirli zorunlulukları vardır. Galbraith bunları dile getiren ilk kişilerden biridir.
- ✓ Galbraith'in yoksulluk probleminin çözümünde beşeri sermayenin gelişimi ve eğitimin önemini vurgulamasıdır. Beşincisi, geleneksel ekonominin büyüme ölçülerini eleştiren ilk iktisatçılardan biri olmasıdır. Üretim artışı refah artışı anlamına gelmez (Dunn and Pressman, 2005: 188-189).

Bu düşünceleri nedeniyle Galbraith, ortodoks iktisat dışında görölmüştür. Ayrıca düşüncesindeki güç kavramının merkeziliği, şirket teorisi, yoksulluk ve eğitsizlik analizleri ve ekonomide devletin yeri noktaları açısından iktisadi düşüncede önemli bir yer tutmaktadır (Kesting, 2010: 180).

3.3.1. John Kenneth Galbraith ve Yeni Sol/Sosyalizm

Ekonomik düşünce açısından, bu çalışmanın birinci bölümünde, Galbraith'in, orijinal kurumsal iktisadın ve Post Keynesyen iktisadın düşüncelerini kendi şahsında bütünleştirdiği ifade edilmişti. Galbraith hem bu iki okulu etkilemiş hem de bu iki okuldan etkilenmiştir. Fakat Galbraith, son dönemlerde, yeni solu/sosyalizmi benimsediğini açıklamıştır (Schlesinger, 1984: 15; Galbraith, 1988).

Galbraith'a göre planlı sistem ve piyasa sistemi arasındaki ikili görünümde devlet kendini planlı sistem ile özdeşleştirmiştir. Devlet kamuya değil, planlı sisteme hizmet eder. Devleti bu durumdan kurtarmak gerekmektedir. Bunu yapmak için planlı sistemle piyasa sistemi arasındaki kazanç eğitsizliğini azaltmak, piyasa sisteminde pazarlık gücünü artırmak ve piyasa sisteminin planlı sistem tarafından sömürölmesini önlemek gerekir. İşte bu, yeni sosyalizm demektir. Yeni sosyalizm ideolojik olmayıp koşulların zorladığı bir şeydir.

Başka bir deyişle Galbraith'a göre yeni sosyalizm, devletin kaynaklarını yeniden yönlendirip, planlı sisteme değil kamuya hizmet etmesini sağlamak,

çevrenin gerektirdiği daha yüksek amaçları yerine getirmek, teknolojinin teknokratik yapıya (tekno-strüktüre) değil, kamuya hizmet etmesini başarmaktır (Galbraith, 1988: 316).

Bununla beraber Galbraith, sol eğilimli olmasına karşın Kıta Avrupası tarzında klasik bir sosyalist veya Marksist değildir.⁶ Onun sosyalizmi daha çok sosyal enerjinin ekonomideki zayıf sektörleri desteklemesi ve devletin dengeleyici güç formlarında daha sistematik kullanımını ifade etmektedir. Özellikle silah endüstrisinde devlet mülkiyetinin genişlemesi Galbraith açısından önemlidir. Ama bu asla klasik sosyalizm tarzında üretim ve dağıtımın tamamen devlet mülkiyetinde olması anlamına gelmez (Kesting, 2012: 179; Schlesinger, 1984: 15).

Ayrıca Galbraith ile yeni solun iktisadi fikirleri arasında da sıkı bir etkileşim vardır. Yeni sol yazında rastlanan fikirlerin birçoğu Galbraith'in *Yeni Sanayi Devleti* adlı eserinde yer alan görüşlerle de büyük bir benzerlik gösterir. Fazla tüketim ve tüketici tercihlerinin yapay niteliği gibi görüşler; dışsallıklar ve hayat kalitesi konuları üzerinde durulması; kaynakların tahsisi ve kararların eşgüdümünün nasıl bir mekanizma ile sağlanacağına açıklanmayışı; özel şirketlerle devletin giderek özdeşleştikleri fikri; üretim sürecinde aydınların giderek artan öneminin vurgulanması ile eğitim sisteminin büyük ölçüde merkezi kamu yönetiminin ve büyük şirketlerin çıkarlarına bağımlı olduğu fikri bunun örnekleridir.

Yeni solun; eski solun Marksist geleneğinden en büyük ayrılmayı yaptığı nokta, âdem-i merkezîyetçiliğe yakınlık duyması ve bürokrasiye karşı çıkmasıdır. Üretim miktarından çok hayatın kalitesine ilgi göstermesi; akımın bir bölümünün tüketime karşı oluşu; öğrencilerin ve aydınların öncü rolü üzerinde durulması ve son olarak ekonomik teşvikler ve tüketim konusunda püriten bir ahlakçılık yapması yeni solu eski soldan ayıran noktalardır (Lindbeck, 1985: 92).

⁶ Amerikan düşüncesinde sol, liberalizm ve muhafazakârlık kavramları Kıta Avrupa içerikli bir anlamda kullanılmamaktadır. Örneğin ABD'de liberalizm sol, muhafazakârlık ise liberalizm anlamında kullanılmaktadır. Galbraith ise bu klasik kategorilere tam olarak uymamaktadır. Bununla beraber ABD'deki içeriğe uygun bir adlandırmayla liberal; Kıta Avupasına uygun bir adlandırmayla da 'ortanın solu'nda bir düşünür olarak görülmektedir (Lloyd, 1980: 368; Friedman, 2008: 6; Savaş, 2000: 913).

Benzer şekilde Galbraith da bu noktalarda marksist gelenekten ayrılmakta ve onu eleştirmektedir. Düşüncelerinin birçoğu ile yeni sol arasında korelasyonlar kurmak isabetlidir.

Galbraith, 1950'ler ve 1960'larda İngiliz sosyal demokratlarını da etkilemiştir. Tony Crosland, John Strachey ve R.H.C. Crossman İngiliz yeni solunda Galbraith'tan etkilenen sosyal demokrat entelektüellerdir. Galbraith'in Bolluk Toplumu'nda ele aldığı kamusal yoksulluğun ve özel zenginliğin bir arada bulunması, aşırı tüketim tartışması gibi konular bu yazarların gündemini uzun süre meşgul etmiştir (Thompson, 2010: 52).

Yeni sol ve Herbert Marcuse üzerinden Galbraith, Frankfurt Okulu ile de ilişkilendirilmektedir. Galbraith'in kurumsalcılığı ile Frankfurt Okulu'nun eleştirel teorisi arasında yönetimin rasyonelleşmesine ve endüstriyel düzene ilişkin eleştiriler bakımından benzerlikler bulunmaktadır. Hem Galbraith hem de Frankfurt Okulu sosyal gerçekliğin gizemini çözmeye çalışmışlardır (Brown, 1985: 560).

Ama bu ilişkilendirme ve yorumun abartılı olduğu söylenebilir. Galbraith Frankfurt Okulu tarzında sistemin doğasına yönelik eleştiriler sunmamaktadır. Galbraith'in yeni sol bağlamında getirdiği eleştiriler koşulların dayattığı bir süreçtir. Yani, yeni sol veya sosyalizm, Galbraith'in politik ve ekonomik sorunlarla mücadele için sunduğu çözüm yoludur. Bu çözüm yolunun gerçekten modern ekonomik sorunları çözüp çözmeyeceği de tartışmalıdır. Çünkü yeni sol veya sosyalizm paradigma içi bir ideolojidir. Baudrillard'ın gösterdiği üzere sosyalizm ideolojisi ortodoks iktisadın önemli bazı temel kabullerini paylaşmaktadır.

Örneğin, üretim düşüncesi bunlardan biri ve en etkilisidir. Üretim biçimini eleştiren bu düşünce nedense üretim ilkesi konusunda hiç ses çıkartmamaktadır. Bu düşünceye eklenen tüm kavramlar yalnızca üretim içeriklerini kapsayan bir soyağacı, bir tarih ve diyalektik betimlemesi yaparken, üretim adlı biçimden hiç söz etmemektedir.

Hem sistem (kapitalizm) hem de radikal ve ılımlı sistem eleştirileri (sosyalizm ve yeni sol) üretimi bir leitmotif (ana motif) olarak kullanmaktadır ki, terimler konusunda sağlanan bu türden bir uzlaşma kuşku uyandırmaktadır. Yani sosyalizm radikal bir alternatif değildir. Bulaşıcı üretkenlik söylevi metaforik bir enfeksiyondan daha çoğunu ifade ederken, genel üretim düzeni ötesine geçilerek ya da dışına çıkılarak düşünmenin gerçekten imkansız olduğu anlamına gelmektedir. Bir başka deyişle mevcut düzene tamamiyle boyun eğmektedir (Baudrillard, 2013: 11-12).

Galbraith'in yeni sosyalizmi benimsemesi entelektüel bir sorgulama sonucu değil, koşulların dayatması sonucudur. Çünkü Galbraith, güçlü bir ekonomik deterministtir ve olayların düşünceleri değiştirdiğine inanmaktadır. Yeni sosyalizmi de olaylar kaçınılmaz bir tercih olarak ekonomik düşünceye sunmaktadır. Galbraith aynı zamanda yerleşik fikirlerin de olayların gelişi sonucu değiştiğine inanır. Hatta ekonomistleri bu durumu anlamamakla suçlar. Örneğin, ona göre geleneksel bilgeliğin düşmanı fikirler değil, olayların gelişidir. Bundan dolayı Galbraith'in entelektüel sistemi aşırı deterministtir (Reisman, 1990:734).

Bu durum da Galbraith'in düşüncesine bir kısıt getirmektedir. Teknolojik süreci ve koşulların dayatmasını kaçılmaz bir sonuç olarak sunup buradan bir ekonomik teori üretmesi Galbraith'i entelektüel bir seçkinciliğe sürüklemektedir.

3.3.2. Das Galbraithproblem

Bu tartışma *Das Adam Smith Problem*'den esinlenerek oluşturulmuştur. Das Adam Smith Problem tartışması, 19. yüzyılın sonlarında bir grup Alman entelektüelin Smith'in çalışmalarını ahlaki ve felsefi yönlerden anlamaya çalışmasını ifade etmektedir. Smith'in ilk çalışması *Ahlaki Duygular Kuramı (The Theory of Moral Sentiments-1759)* 'sempati' kavramı üzerinde dururken sonraki çalışması *Ulusların Zenginliği (Wealth of Nations-1776)* 'bencillik' kavramı üzerinde durmaktadır. Böylece bu tartışmaya göre Smith'in iki eseri arasında felsefi bir kopukluk vardır. Bu çalışmalarla Smith, insan doğasının iki çelişik yönünü

göstermektedir. Sempati ve öz sevgi arasındaki zıtlık Das Adam Smith Problem tartışmasının özüdür (Teichgraeber, 1981; Wilson and Dixon, 2006).

Benzer şekilde Galbraith etrafında da böyle bir tartışmanın olduğu söylenebilir. Saygı ve onur çiftiyle düşmanlık ve iftira çiftinin bir arada bulunması *das Galbraithproblem*'i ifade eder. Böyle çelişkili yakıştırmalar hem ortodoks hem de kurumsal iktisatçılarda görülür.

Galbraith ortodoks iktisatçılar taraftan aşırı abartılı, özensiz, kusurlu, şovmen, eleştirmen ve sosyal teorisyen olarak görülürken; öte yandan, kurumsal ve heterodoks iktisatçılar tarafından da çok yetenekli, bilgin ve ekonomist olarak değerlendirilmektedir (Adams, 1984: 99-100).

Bu tartışmaya göre Galbraith, ortodoks ve kurumsal iktisatçılar arasındaki tartışmanın nesnesi durumundadır. Galbraith üzerinden ortodoks ve heterodoks iktisatçılar bir taraf olmakta ve birbirlerini eleştirmektedirler. Örneğin Samuelson'a göre Galbraith, iktisatçı olmayan okurlar için mükemmel bir iktisatçıdır. Profesyonel iktisatçılar için pek bir şey söylememektedir. Ama öte yandan birçok heterodoks iktisatçı için Galbraith'in çok zengin ve kalıcı entelektüel mirası vardır (Samuelson, 1989; Galbraith, 2008; Parker, 2004; Dunn and Pressman, 2006/2007; Hession, 1972: 18).

Das Galbraithproblem tartışması Galbraith'in ilgilendiği modern endüstriyel toplumun karşılaştığı sorunlara bir çözüm bulmaz. Fakat iktisadi düşünce tarihi açısından, Galbraith'in yaşamı ve çalışmalarının doğasını ve köklerini anlamak için temel bir değerlendirme sunar (Adams, 1984: 102).

Galbraith'in Bolluk Toplumu, tüketim kültürü, üretim artışı, bağımlılık etkisi, tersine dönmüş sıralama gibi temel kavramları üzerinde dönen birçok tartışma da vardır. Bu tartışmalarda Galbraith, hem felsefi hem politik hem de ekonomik yönlerden çok fazla eleştiri almaktadır.

Bu bağlamda Hayek'in eleştirileri dikkate değer bir önem arz etmektedir. Hayek'e göre Galbraith'in Bolluk Toplumu eseri, bireylerin isteklerinin tüketim

kültürü çerçevesinde yaratıldığını söyler. Bu istekler acil veya önemli değildir, büyük şirketlerin satış çabaları sonucu oluşmaktadır. Ama bu durum, yani bağımlılık etkisi mantıksızdır (*non senquitur*) ve kitabın argümanı tamamen çökmüştür.

Hayek için argümanın ilk kısmı doğrudur, evet istekler toplumda yaratılır. İnsanın doğuştan gelen temel isteklerinin haricindeki istekler sonradan toplumda yaratılır. Aksi halde böyle bir istek yaratma süreci olmazsa bir toplumda ve medeniyette yaşamamış olmamız gerekirdi. Yani Galbraith'in söylediklerinin dışına çıkmak için ilkel döneme geçmemiz lazımdır. Çünkü doğuştan gelen yiyecek, barınma, cinsellik gibi isteklerin dışındaki istekleri içinde bulunduğumuz toplumdan öğreniriz. Eğer doğuştan gelen istekler dışındaki istekler önemsiz ise insanın sonradan oluşturduğu kültür de önemsizdir. Sanat, müzik, resim, edebiyat gibi yüksek insani üretimler değersiz olur. Böylece Galbraith'in bağımlılık etkisi tezi saçma, kaba ve mantık dışıdır (Hayek, 1961: 346).

Galbraith'in bağımlılık etkisi ve reklamlarla ilgili yaklaşımlarına yönelik bir diğer eleştiri de bu tezlerin ampirik kanıtlara dayanmıyor oluşudur. Galbraith'a göre gelişmiş kapitalist toplumlarda gelişim dinamiğini anlamak için reklam hayatı önemlidir. Bolluk Toplumu'nda reklam harcamalarıyla refah arasında ciddi ilişkiler vardır. Ama ampirik kanıtlara göre az gelişmiş ülkelerde de reklam önemli bir yer tutmaktadır. 1970 yılında reklam harcamaları üzerine yapılan bir incelemenin gösterdiği gibi az gelişmiş ülkelerin harcamalarında da reklam harcamaları ciddi oranlardadır (James and Lister, 1980: 89).

Bununla beraber Galbraith'in yaklaşımları doğru olsa bile bu yaklaşımların sonuçları onun dediği gibi olmamaktadır. Öncelikle, Galbraith'in gözlemlediği refah toplumlarında tüketim artışı şirketlerin tüketicileri ikna etmesine bağlanmaktadır. Bu durumda, tüketiciler tamamen piyon olmaktadır. Bu aşırı genellemeci bir yaklaşımdır. Tüketiciler şirketin yöntemlerinden etkilenebilirler, ama alışverişe zorlanamazlar. Galbraith'a göre tüketim artışı refah artışı anlamına gelmemektedir. Fakat özel tüketim artışı dolaylı olarak yine refah artışı anlamına gelir. Çünkü toplam talebi artırır. Oluşturulan tüketimle refah artmasa bile işsizlik azalır. Bu da toplum için bir kazançtır (Dutt, 2008: 528).

Büyüme, eşitsizliğe yol açan bazı etkilerle birlikte herkesi kapsayan ve uzun vadeli bir demokratikleşmeyi içerir. Böylece Galbraith'a göre eşitlik/eşitsizlik sorunu artık söz konusu değildir. Bu sorun zenginlik ve yoksulluk sorununa bağlıydı; oysa Bolluk Toplumu'nun yeni yapıları eşitsiz yeniden dağıtıma rağmen sorunu emdi. Şu ya da bu nedenle sanayi sisteminin dışında, büyümenin dışında kalanlar 'yoksul'dur.

Bu düzeyde ortaya çıkan temel sorun, bu 'yoksulluk' sorunudur. Bolluk idealistlerine göre yoksulluk sorunu 'tortul'dur ve bir büyüme artışıyla emilecektir. Galbraith, sistemin işlev bozuklukları olan askeri ve faydasız harcamalara ayrıcalık tanınması, özel tüketime görece olarak kamusal hizmetlerin gecikmesi sorunlarını dile getirirken daha derinde olan büyümenin kendi hareketi içinde bu dengesizliğe dayandığını görmezden gelmektedir. Galbraith'in çözümlerinin tamamı 'bozuklukların' büyüme sisteminde işlevsel olarak içerimlendiğini göstermeye varıyor. Bununla birlikte Galbraith, sistemin kendisini tartışma konusu yapacak mantıksal sonuçlar karşısında geri adım atıyor ve her şeyi 'liberal' bir bakış içinde yeniden düzenliyor.

Galbraith Bolluk Toplumu'nda, yeniden dağıtımın yerini üretim artışının aldığını kabul eder: 'Daha çok olacak... Sonunda herkes için yeterince olacak.' Bunun yanı sıra bundan 'ayrıcalıklı olmayanlar'a yönelik bir argüman çıkar: 'Merdivenin alt basamaklarında olanlar bile hızlandırılmış bir üretim artışından, diğer tüm yeniden dağıtım biçimlerinde kazanacaklarından daha çok kazanacaklardır.' Ama bu yanıltıcıdır. Çünkü eğer koşullar hesaba katılmadan büyüme herkesin bir gelire ve yüksek nitelikli bir mal hacmine ulaşmasını sağlıyorsa; sosyolojik olarak karakteristik olan, büyümenin tam göbeğinde ortaya çıkan dengesizlik sürecidir. Büyümeye gerçek anlamını veren ve ince bir biçimde yapılandıran dengesizlik oranıdır (Baudrillard, 2012: 50-51).

İhtiyaçların ve tüketimin tekno-strüktürün koşullandırmasının çözülmesi günümüzde mutlak güce sahiptir. Çünkü kendi de tüketimin bir parçası olan sözümona 'yabancılaşma' felsefesinde, her biçimde temalaştırılarak hakiki bir toplumsal temsiliyet oluşturuluyor. Ama bu çözümlenme, hepsi de çözümlenmenin idealist antropolojik postulatlarına gönderme yapan temel itirazlara açıktır.

Galbraith'a göre bireyin ihtiyaçları istikara kavuşabilir. İnsanın doğasında eğer 'yapay hızlandırıcılar' olmamış olsa, amaçlarına, ihtiyaçlarına ve aynı zamanda çabalarına sınır getirebilecek ekonomik ilke türü bir şey vardır. Kısacası, en yüksek değil ama 'uyumlu', bireysel düzlemde dengelenmiş ve aşırı çoğalmış tatminlerin kısır döngüsüne girmek yerine toplumsal ihtiyaçların, kendi de uyumlu bir toplumsal düzenlenmesine eklenilebilecek bir tatmin eğilimi. Bütün bunlar tamamıyla ütöpiktir (Baudrillard, 2012: 76-77).

Kısacası kendisine saygı duyan her büyük söylen gibi 'türetim'in söyleni de söylemine ve karşı-söylemine sahiptir. Yani bolluk üstüne yüceltilen söyleme, her yerde tüketim toplumunun kötülükleri üstüne ve bu toplumun uygarlığın bütünü için kaçınılmaz olarak taşıdığı trajik sonuç üstüne 'eleştirel', 'hırçın ve ahlakçı' bir karşı-söylem eşlik eder. Bu söylem her yerde okunabilir. Galbraith'in Bolluk Toplumunda ifade ettikleri de tüketimin karşı-söylemidir. Hatta Marx'tan Galbraith'a kadar antropolojik disiplinlerin savunucularının tümü tarafından sadakete tekrarlanan ihtiyaçlar nakaratı da bir karşı-söylemdir.

Ardı arkası kesilmeyen bu suçlama oyunun bir parçasıdır. Bu eleştirel serap, masalı taçlandırır karşı masalıdır. Türetim ifadesi ve karşı ifadesidir. Sadece iki yan birlikte söyleni oluşturur.

Sonuç olarak, hiçbir gerçek mesafeyi kurumsallaştıramayan Galbraith'in karşı-söyleminin de tüketim toplumunun diğer tüm özellikleri kadar tüketim toplumuna içkin olduğu söylenebilir (Baudrillard, 2012: 235-236).

SONUÇ

Bu çalışmada 20. yüzyılın en önemli kamusal entelektüellerinden biri olan John Kenneth Galbraith'in iktisadi düşünceleri irdelenmeye çalışılmıştır. *Amerikan Kapitalizmi, Bolluk Toplumu, Yeni Sanayi Devleti ve Ekonomi Kimden Yana* adlı temel eserlerinin ve de bu eserleri detaylandıran yan eserlerin gösterdiği gibi Galbraith'in düşüncesi bir analiz bütünlüğüne sahiptir.

Galbraith'in düşüncesinin ana teması, 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren modern büyük şirketlerin ABD ekonomisine hâkim olmasıyla beraber Amerikan toplumunun ekonomik, siyasal ve sosyal yönlerden değişmesi ve bu durumu 19. yüzyıldan ayıran en önemli özelliğin ise şirket yönetim kararlarının bireysel girişimci ve şirket sahiplerinden tekno-strüktür denen yeni yönetici sınıfa geçmesidir. Tekno-strüktürün başlıca hedefi ise kârdan daha çok kendi otonomisini korumak ve şirketin büyümesini sağlamaktır.

Böylece Galbraith'a göre II. Dünya Savaşı sonrası dönemde tarihin yeni öznesi büyük şirketler olmuştur. Ya da başka bir ifadeyle bu yeni dönemde tarihin öznesi büyük şirketlerin yeni yönetici sınıfı tekno-strüktürdür. Tekno-strüktür, kararlarıyla ekonomiye, politikaya ve topluma; kelimenin tam anlamıyla tarihe yön vermektedir.

Bu durum sonucunda büyük şirketlerin domine ettiği büyük sektör planlı sistem ve bunun dışında kalan küçük ve etkisiz sektörlerin ise piyasa sistemi şeklini alması, modern ekonomiye ikili bir görünüm kazandırmıştır. Planlı sistem piyasanın yerini almıştır. Planlı sistemdeki büyük şirketlerin reklam ve diğer kurumsal araçlarla tüketicileri yönlendirmesi veya manipüle etmesiyle özel kesim tüketiminin artış göstermesi, buna karşılık kamu kesimi tüketiminin bunun gerisinde kalması, bu düşüncenin en kışkırtıcı varsayımlarındandır. Ayrıca devletin, modern büyük şirketlerle girmiş olduğu simbiyotik ilişki nedeni ile ekonomik rolünün gittikçe artması ve piyasanın etkisizleşmesi bu durumun bir başka sonucudur. Bu düşüncenin bir diğer yanını ise yaşanan değişimin neoklasik iktisat öğretisiyle anlaşılmasının güçlüğü oluşturmaktadır. Galbraith'in iddiasına göre ortodoks iktisatçıların neoklasik

öğretiye ya da geleneksel bilgeliğe bağlı kalması sonucu 20. yüzyılda yaşanan bu değişim anlaşılammakta ve iktisat disiplini ile gerçek dünya birbirinden kopmaktadır. Çünkü neoklasik iktisat, gerçek dünyada var olan güç kavramını ve güç ilişkilerini iktisat teorisinden dışlamıştır. Galbraith'a göre ancak güç analizi yapılarak yaşanan değişim anlaşılabilir. Bu da neoklasik iktisat tarafından ihmal edilmiştir. Bundan dolayı Galbraith, neoklasik iktisadı, geleneksel bilgelik olarak ciddi şekilde eleştirmiştir. Özetle Galbraith'in düşüncesinin merkezinde yer alan şirket düşüncesi; rekabetçi piyasa, rasyonel tüketici ve kâr maksimizasyonu yapan şirket varsayımına dayanan neoklasik iktisattan farklıdır ve ona karşıdır.

Yaşanan bu durumun anlaşılması için Galbraith, ortodoks iktisadın dışında yeni kavramlar üretmiştir. Dengeleyici güç, bağımlılık etkisi, tersine dönmüş sıralama, sosyal denge, geleneksel bilgelik, planlı sistem ve piyasa sistemi bu kavramlardan bazılarıdır. Galbraith tüm bu kavramlarla II. Dünya Savaşı sonrası özelde ABD ekonomisinin genelde de modern ekonominin anlaşılacağını iddia etmektedir. Bu kavramlar ortodoks iktisadın dışında orijinal kurumsal iktisat ve Post Keynesyen iktisat zemininde Veblen, Keynes ve Kalecki gibi yazarların etkileriyle üretilerek Galbraith'in iktisadi düşünce dünyasını oluşturmaktadır. Fakat bu iki heterodoks iktisat okulu temelinde şekillenen Galbraith'in düşünceleri şahsına özgü bir özgünlük de taşımaktadır.

Bu düşünceler bağlamında Galbraith, iktisat disiplinini ve Amerikan toplumsal yapısını iktisatçı olmayan genel okurlar için de anlaşılır hale getirmeye çalışmıştır. Bu amaçla yazmış olduğu *Bolluk Toplumu* ve *Yeni Sanayi Devleti* adlı eserleri ABD'de uzun süre çok satanlar listesinde kalmıştır. Fakat ortodoks iktisatçılara göre bu durum, Galbraith'i iktisatçı yapmaktan daha çok bir popstar ya da en iyi ifadeyle iktisatçıdan ziyade sosyal teorisyen veya sosyal eleştirmen yapmaktadır. Çünkü iktisat gibi 'kesin' ve 'yüksek' bir bilimi genel kamunun anlaması mümkün değildir. Ancak meslekten iktisatçılar iktisadı anlayıp 'iktisat yapabilirler' ki Galbraith'in iktisadi modeli de yoktur ve Galbraith, matematiksel iktisattan uzaktır. Galbraith disiplinler arası bir yaklaşım sergilemektedir. Bu yaklaşım da ortodoks iktisatçıların benimsediği bir yaklaşım değildir. Galbraith

disiplini eleştirerek popülarite sağlamaktadır. Dolayısıyla ortodoks iktisatçılara göre bu durum, Galbraith'i, 'iktisat yapan' bir iktisatçıdan daha çok 'iktisat üzerine' çalışan bir sosyal felsefeci yapmaktadır.

Tüm bunlarla beraber acaba Galbraith'in resmettiği iktisadi yaşamı biçimlendiren modern büyük şirket analizi ile 21. yüzyıl ekonomisinin güç merkezli bir çözümlemesini yapmak mümkün müdür? İlgili soruya bu çalışmanın da gösterdiği gibi olumlu bir cevap vermek güçtür. Çünkü Galbraith'in analizi belli kısıtlar içermektedir. Bu kısıtlardan bazıları şunlardır:

Sistemik birikim daireleri bağlamında II. Dünya Savaşı sonrasında küresel politik ekonominin merkez üssünün Avrupa'dan Amerika'ya kayması ve bu yeni üssün ekonomi politik analizinin (yönetimsel kapitalizm bağlamında tekno-strüktür incelemesinin) Galbraith tarafından yetkin bir şekilde yapılmış olmasına rağmen, Amerika'dan Asya'ya (Çin'e) kayan yeni merkez üssün ekonomi politik analizinin Galbraith'in vizyonu ile yapılmasının güç olması (güç yoğunlaşmasından ziyade küçük güç merkezlerinin çoğalması), bu çalışmanın ıspatlamaya çalıştığı temel iddialardan biridir. Bu çalışmaya göre Galbraith'in düşüncesinin en büyük kısıtlarından biri budur.

Bir diğer kısıt, Galbraith'in iki heterodoks iktisat okulu (orijinal kurumsal iktisat ve post-Keynesyen iktisat) bağlamında adı geçen kavramlar yoluyla ortodoks iktisadi eleştirerek bir çözümleme yapmaya çalışmasıdır. Fakat çözümlemesi hem zamansal olarak bir dönemle (kapitalizmin altın çağı ya da 1950'li ve 1970'li yıllar arası ile) hem de mekânsal olarak sadece ABD ekonomisiyle sınırlı kalmıştır. Böylece bu analizden genel geçer bir kapitalizm kuramı çıkarmanın güç olması, Galbraith'in düşüncesinin bir diğer kısıtıdır.

Galbraith'in ortodoks iktisat eleştirilerinin çokluğuna rağmen aynı oranda alternatif bir teori geliştirdiğini söylemek de güçtür. Neoklasik iktisadın mevcut seyrine yönelik çok sayıda eleştiri getirmekle beraber tespit ettiği sorunlara sınırlı çözümler sunmaktadır.

Ayrıca eleştirel çabası onu paradigmatik bir kopuşa ya da köklü bir sorgulamaya değil paradigma içi bir muhalefet olan yeni sosyalizme ya da yeni sola götürmüştür. Yeni sosyalizm/sol, klasik emek-sermaye çelişkisinin dışında çevre kirliliği, eğitim ve sağlık hizmetleri, sendikal haklar, göç, alt kültür, kimlik gibi yeni sorunlarla da ilgilenmektedir. Ama kapitalist sistemin doğasını köklü bir şekilde sorgulamak yerine sistem içinde kalarak sadece gelir dağılımı, çevresel kirlilik ve benzeri sınırlı eleştiriler sunmaktadır. Bundan dolayı Galbraith'i, iktisat disiplini de içine alacak şekilde Batı düşüncesini köklü bir sorgulamaya tabi tutacak eleştirel düşünceye dâhil etmek zor görünmektedir. Galbraith'in düşüncesinin bir diğer kısıtı da budur.

Teknolojik gereklilikleri ve koşulların dayatmasını kaçınılmaz bir süreç olarak görmesi de Galbraith'i güçlü bir ekonomik determinist yapmaktadır. Bu determinizm de farklı yaklaşımları ve teorileri tarih dışı görerek küçümsemektedir. Böylece Galbraith, ekonomik determinizm sonucu, seçkin bir pozisyona sürüklenmektedir. Dile getirdiği düşüncelerle 'tarihin nabzını tutmak' gibi bir yanılısamaya kapılmaktadır.

Sonuç olarak Galbraith'in düşünceleri eleştirel de olsa Batı düşüncesinin ana gövdesine eklenmektedir. Galbraith'in doğrudan kapitalizm çözümlemesinden ziyade kapitalizm bağlamında ortodoks iktisada ve iktisat ders kitaplarına yönelik eleştirileri daha çok ses getirmiştir. Bununla beraber özgüvenli, esprili, eleştirel, kendine has ve akıcı bir dile sahip olan Galbraith, heterodoks iktisatçılar için ufuk açıcı kaynak bir isim olmuştur. Galbraith, iktisat disiplini farklı açılardan ele almaya çalışan ve 20. yüzyılın ekonomi politliğini hâkim paradigmanın dışında okumak isteyen kişiler için politik ve sosyolojik yönü ağır basan önemli ve zengin bir miras bırakmıştır.

KAYNAKÇA

- Acemoğlu, D.-Robinson A. J: **Ulusların Düşüşü**, Çev. Faruk Rasim Veliöğlu, İstanbul, Doğan Yayıncılık, 2014.
- Adaman, F.-Devine P.: “The Economic Calculation Debate: Lessons for Socialists”, **Cambridge Journal of Economics**, no. 20, 1996, pp. 523-537.
- Adams, John: “Galbraith on Economic Development”, **Journal of Post Keynesian Economics**, vol. 7, no. 1, 1984, pp. 91-102.
- Alada, A. Dinç: **İktisat Felsefesi ve Belirsizlik**, İstanbul, Bağlam Yayınları, 2000.
- Alkan, H. Işıl: “John Kenneth Galbraith’ın İktisadı: Kurumsalcı Mı, Post-Keynesyen Mi?”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, sayı. 39, 2014, ss. 35-44.
- Arrighi, Giovanni: **Uzun Yirminci Yüzyıl**, Çev. Recep Boztemur, Ankara, İmge Kitabevi, 2000.
- Arrighi, Giovanni: **Adam Smith Pekin’de**, Çev. İbrahim Yıldız, İstanbul, Yordam Kitap, 2009.
- Audretsch, David B.: “Joseph Schumpeter and John Kenneth Galbraith: Two Sides of the Same Coin?”, **J Evol Econ**, vol. 25, 2015, pp. 197–214.
- Barber, William: **İktisadi Düşünce Tarihi**, Çev. İhsan Durdu, İstanbul, Şule Yayınları, 1995.
- Başaran, Anıl: **John Kenneth Galbraith’in İktisadi Düşüncesi**, Ankara, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler

Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2012.

Baudrillard, Jean: **Gösterge Ekonomi Politikği Hakkında Bir Eleştiri**, Çev. O. Adanır ve A. Bilbin, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2009.

Baudrillard, Jean: **Tüketim Toplumu**, Çev. H. Deliceçaylı ve F. Keskin, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2012.

Baudrillard, Jean: **Üretimin Aynası ya da Tarihi Materyalist Eleştiri Yanılsaması**, Çev. Oğuz Adanır, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 2013.

Beishuizen, J.: “Octogenarian John Kenneth Galbraith: Sunday Scientist or Superstar?”, **De Economist**, vol. 137, no. 2, 1989, pp. 131-154.

Bell, Daniel: **İdeolojinin Sonu** Ellilerdeki Siyasi Fikirlerin Tükenişine Dair, Öev. Volkan Hacıoğlu, Ankara, Sentez Yayıncılık, 2013.

Berle, A.A-Gardiner, C.Means: **The Modern Corporation and Private Property**, New York, The Macmillan Company, 1962.

Blaug, Mark: “Was There a Marginal Revolution”, **History of Political Economy**, vol. 4, 1972, pp. 269-280.

Blaug, Mark: **Economic Theory in Retrospect**, Cambridge, Cambridge University Press, 1999.

Blaug, Mark: “The Formalist Revolution Of the 1950s”, **Journal of the History of Economic Thought**, vol. 25, no. 2, 2003, pp. 145-156.

- Boutillier, Sophie: “The End of Capitalism: J.K. Galbraith versus K. Marx and J.A. Schumpeter”, B. Laperche, J. K. Galbraith and D. Uzunidis (Ed.), **Innovation, Evolution and Economic Change: New Ideas in the Tradition of Galbraith**, England, Edward Elgar Publishing Limited, 2006, pp. 53-71.
- Bowles, S.-Edwards, R. C.-
Shepherd, W. G.: **Unconventional Wisdom: Essays on Economics in Honor of John Kenneth Galbraith**, Boston, Houghton Mifflin Company, 1989.
- Bowles, S.-Gintis, H.: “Power in Economic Theory”, P. Arestis and M. Sawyer (Ed.), **The Elgar Companion to Radical Political Economy**, England, Edward Elgar Publishing Limited, 1994, pp. 300-305.
- Braudel, Fernand: **Maddi Medeniyet ve Kapitalizm**, Çev. Mustafa Özel, İstanbul, Ağaç Yayınları, 1991.
- Breit, W.-Ransom, R.L.: **The Academic Scribblers**, Princeton, Princeton University Press, 1998.
- Breit, William: “Galbraith and Friedman: Two Versions of Economic Reality”, **Journal of Post Keynesian Economics**, vol. 7, no. 1, 1984, pp. 18-29.
- Brown, Doug: “Institutionalism, Critical Theory, and the Administered Society”, **Journal of Economic Issues**, vol. 19, no. 2, 1985, pp. 559-566.
- Bruce, Kyle: “Conflict and Conversion: Henry S. Dennison and the Shaping of J.K. Galbraith’s Economic

Thought”, **Journal of Economic Issues**, vol. 34, no. 4, 2000, pp. 949-967.

Bruce, Kyle:

“The Making of a Heterodox Economist: The Impact of Henry S. Dennison on The Economic Thought of John Kenneth Galbraith”, M. Keaney (Ed.), **Economist with a Public Purpose: Essay in Honour of John Kenneth Galbraith**, London, Routledge, 2001, pp. 25-50.

Buğra, Ayşe:

İktisatçılar ve İnsanlar, İstanbul, İletişim Yayınları, 2011.

Caire, Guy:

“Is Capitalism still Galbraithian?”, B. Laperche, J. K. Galbraith and D. Uzunidis (Ed.), **Innovation, Evolution and Economic Change: New Ideas in the Tradition of Galbraith**, England, Edward Elgar Publishing Limited, 2006, pp. 86-107.

Caldwell, Bruce J.:

“Post-Keynesian Methodology: An Assessment”, **Review of Political Economy**, 1988, pp. 43-64.

Canterbery, E. Ray:

“Galbraith, Sraffa, Kalecki and Supra-surplus Capitalism”, **Journal of Post Keynesian Economics**, vol. 7, no. 1, 1984, pp. 77-90.

Chandler, Jr. Alfred:

The Visible Hand: The Managerial Revolution in American Business, Massachusetts, Harvard University Press, 1999.

Chavance, Bernard:

Institutional Economics, New York, Routledge, 2009.

- Ciscel, David H.: “Galbraith’s Planning System as a Substitute for Market Theory”, **Journal of Economic Issues**, vol. 18, no. 2, 1984, pp. 411-418.
- Coase, Ronald: “The New Institutional Economics”, **The American Economic Review**, vol. 88, no. 2, 1998, pp. 72-74.
- Colander, D.- Holt, R.P.F.-
Rosser, J.B.: “The Changing Face of Mainstream Economics”, **Review of Political Economy**, vol. 16, no. 4, 2004, pp. 485-499.
- Colander, David: “Galbraith and the Theory of Price Control”, **Journal of Post Keynesian Economics**, vol. 7, no. 1, 1984, pp. 30-42.
- Colander, David: “The Death of Neoclassical Economics”, **Journal of the History of Economic Thought**, vol. 22, no. 2, 2000, pp. 127-143.
- Commons, John R.: “Institutional Economics”, **American Economic Review**, vol. 21, 1931, pp. 684-657.
- Cottrell, A.-Cockshott, W.A.: “Calculation, Complexity and Planning: The Socialist Calculation Debate once again”, **Review of Political Economy**, vol. 5, no. 1, 1993, pp. 73-112.
- Courvisanos, Jerry: “Technological Innovation: Galbraith, the Post Keynesians and a Heterodox Future”, **Journal of Post Keynesian Economics**, vol. 28, no. 1, 2005, pp. 83-102.

- Çetin, Tamer: “Yeni Kurumsal İktisat”, **İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Konferansları**, vol. 45, no. 1, 2012, ss. 43-73.
- Davidson, P.- Dunn, S.P.: “J.K. Galbraith and the Nature of Modern Money”, **Review of Political Economy**, vol. 20, no. 4, 2008, pp. 501-526.
- Davidson, Paul: “Galbraith and Post Keynesians”, **Journal of Post Keynesian Economics**, vol. 28, no. 1, 2005, pp. 103-113.
- Davis, John B.: “The Nature of Heterodox Economics”, **Post-autistic Economics Review**, issue no: 40, 2006, pp. 23-30.
- Demir, Ö. ve Acar, M.: **Sosyal Bilimler Sözlüğü**, Ankara, Vadi Yayınları, 1993.
- Demir, Ömer: **Kurumcu İktisat**, Ankara, Vadi Yayınları, 1996.
- Dequech, David: “Neoclassical, Mainstream, Ortodox and Heterodox Economics”, **Journal of Post Keynesian Economics**, vol. 30, no. 2, 2007/2008, pp. 279-303.
- Dequech, David: “Post Keynesianism, Heterodoxy and Mainstream Economics”, **Review of Political Economy**, vol. 24, no. 2, 2012, pp. 353-368.
- Dimand, R.W.-Koehn, R.H.: “Galbraith’s Heterodox Teacher: Leo Rogin’s Historical Approach to the Meaning and Validity of Economic Theory”, **Journal of Economic Issues**, vol. 42, no. 2, 2008, pp. 561-568.

- Dinar, Gülenay B.: “Bir Bilim Felsefesi Olarak Pragmatizmin Veblen’in Bilimsel Bilgi Anlayışındaki Yeri”, O. İşler ve F. Yılmaz (Der), **İktisadî Felsefeyle Düşünmek**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2011, ss. 171-189.
- Dow, Sheila C.: “Post-Keynesianism as Political Economy: A Methodological Discussion”, **Review of Political Economy**, vol. 2, no. 3, 1990, pp. 345-358.
- Dow, Sheila C.: “Post Keynesian Economics”, W. J. Samuels, J. E. Biddle and J.B. Davis (Ed.), **A Companion to the History of Economic Thought**, Oxford, Blackwell, 2003, pp. 471-479.
- Dow, Sheila C.: “Plurality in Ortodox and Heterodox Economic”, **The Journal of Philosophical Economics**, no. 1/2, 2008, pp. 73-96.
- Dow, Sheila C.: “Heterodox Economics: History and Prospects”, **Cambridge Journal of Economics**, no. 35, 2011, pp. 1151-1165.
- Dowd, Douglas F.: “The Virtues of Their Defects and the Defects of Their Virtues: Reflections on John Kenneth Galbraith and Thorstein Veblen”, M. Keaney (Ed.), **Economist with a Public Purpose: Essay in Honour of John Kenneth Galbraith**, London, Routledge, 2001, pp. 115-141.
- Dunn, S.P- Mearman, A.: “The Realist Approach of John Kenneth Galbraith”, **Challenge**, vol. 49, no. 4, 2006, pp. 7-30.

- Dunn, S.P.-Pressman S.: “The Economic Contributions of John Kenneth Galbraith”, **Review of Political Economy**, vol. 17, no. 2, 2005, pp. 161-209.
- Dunn, Stephen P.: “Galbraith, Uncertainty and the Modern Corporation”, M. Keaney (Ed.), **Economist with a Public Purpose: Essay in Honour of John Kenneth Galbraith**, London, Routledge, 2001, pp. 157-183.
- Dunn, Stephen P.: “The Origins of the Galbraithian System: Stephen P. Dunn in Conversation with J. K. Galbraith”, **Journal of Post Keynesian Economics**, vol. 24, no. 3, 2002, pp. 347-365.
- Dunn, Stephen P.: “John Kenneth Galbraith and the Multinational Corporation”, **Challenge**, vol. 48, no. 2, 2005, pp. 90-112.
- Dunn, Stephen P.: “The Lasting Economic Contributions of John Kenneth Galbraith, 1908-2006”, **Journal of Post Keynesian Economics**, vol. 20, no. 2, 2006/2007, pp. 179-190.
- Dunn, Stephen P.: **The Economics of John Kenneth Galbraith**, Cambridge, Cambridge University Press, 2011.
- Dutt, Amitava K.: “The Dependence Effect, Consumption and Happiness: Galbraith Revised”, **Review of Political Economy**, vol. 20, no. 4, 2008, pp. 527-550.
- Eichner, A.S.-Kregel, J.A.: “An Essay on Post-Keynesian Theory: A New Paradigm in Economics”, **Journal of Economic Literature**, vol. 13, no. 4, 1975, pp. 1293 – 1314.

- Ekelund, R.B.- Hebert, R.F.: **A History of Economic Theory and Method**, New York, McGraw-Hill Book Company, 1975.
- Friedman, Milton: **From Galbraith to Economic Freedom**, London, The Institute of Economic Affairs, 1977.
- Friedman, Milton: **Kapitalizm ve Özgürlük**, Çev. D. Erberk ve N. Himmetoğlu, İstanbul, Plato Film Yayınları, 2008.
- Gafgen, Gerard: “On the Methodology and Political Economy of Galbraithian Economics”, **Kyklos**, vol. 27, no. 4, 1974, pp. 705 – 731.
- Galbraith, J.K.- Salinger N.: **Ekonomi Üzerine Hemen Herşey**, Çev. Özer Ozankaya, İstanbul, Cem Yayınevi, 2002.
- Galbraith, J.K.-Stanislav,M.: **Kapitalizm, Komünizm ve Birarada Yaşamak**, Çev. Özcan Yüksek, İstanbul, Afa Yayınları, 1990.
- Galbraith, James K.: “Galbraith and the Theory of the Corporation”, **Journal of Post Keynesian Economics**, vol. 1, no. 1, 1984, pp. 43-60.
- Galbraith, James K.: “The Abiding Economics of John Kenneth Galbraith”, **Review of Political Economy**, vol. 20, no. 4, 2008, pp. 491-499.
- Galbraith, John K.: **Amerikan Kapitalizmi**, Çev. Y. Tavşanlı ve N. Ergüven, İstanbul, Nebioğlu Yayınevi, 1963.
- Galbraith, John K.: **The Affuent Society**, Middlesex, Penguin Books, 1970.
- Galbraith, John K.: **The New Industrial State**, New York, New American Library,1972.

- Galbraith, John K.: “Power and the Useful Economist”, **The American Economic Review**, vol. 63, no. 1, 1973, pp. 1-11.
- Galbraith, John K.: “Corporations in the Eighties”, **Tenth Congress on Public and Co-operative Economy**, 1974, pp. 267-274.
- Galbraith, John K.: “The Veblen-Commons Award”, **Journal of Economic Issues**, vol. 11, no. 2, 1977, pp. 185-200.
- Galbraith, John K.: “On Post Keynesian Economics”, **Journal of Post Keynesian Economics**, vol. 7, no. 1, 1978, pp. 8-11.
- Galbraith, John K.: **The Nature of Mass Poverty**, New York, Penguin Books, 1980.
- Galbraith, John K.: **A Life in Our Times-Memories**, Boston, Houghton Mifflin Company, 1981.
- Galbraith, John K.: **Ekonomi Kimden Yana**, Çev. B. Çorakçı ve N. Himmetoğlu, İstanbul, Altın Kitaplar Yayınevi, 1988.
- Galbraith, John K.: **Kuşku Çağı**, Çev. R. Aşçıoğlu ve N. Himmetoğlu, İstanbul, Altın Kitaplar Yayınevi, 1989.
- Galbraith, John K.: **Para Nereden Gelir Nereye Gider**, Çev. N. Himmetoğlu ve B. Çorakçı, İstanbul, Altın Kitaplar Yayınevi, 1990.

- Galbraith, John K.: **The Essential Galbraith**, Boston, Houghton Mifflin Company, 2001.
- Galbraith, John K.: **İktisat Tarihi**, Çev. Müfit Günay, Ankara, Dost Yayınları, 2004a.
- Galbraith, John K.: **İktidarın Anatomisi**, Çev. Ramazan Dikmen, Ankara, Hece Yayınları, 2004b.
- Gintis, Herbert: “Consumer Behavior and the Concept of Sovereignty: Explanation of Social Decay”, **The American Economic Review**, vol. 62, no. 1/2, 1972, pp. 267-278.
- Gordon, Scott: “The Close of the Galbraithian System”, **Journal of Political Economy**, vol. 76, no. 4, 1968, pp. 635-644.
- Gruchy, Allan G.: “Neoinstitutionalism and the Economics of Dissent”, **Association for Evolutionary Economics’s Convention**, 1968, pp. 3-17.
- Hamilton, Walton H.: “The Institutional Approach to Economic Theory”, **The American Economic Review**, vol. 9, no. 1, 1919, pp. 309-318.
- Hayek, F. A.: “The Non Sequitur of the “Dependence Effect””, **Southern Economic Journal**, vol. 27, no. 4, 1961, pp. 346-348.
- Heilbroner, Robert: “Rereading The Affluent Society”, **Journal of Economic Issues**, vol. 23, no. 2, 1989, pp. 367-377.

- Helfand, Matt: “The Friedman-Galbraith Debate Political Economy and American Myth”, https://www.academia.edu/3619500/Friedman_and_Galbraith_Political_Economy_and_American_Myth, 31.Ağustos.2015.
- Hession, Charles H.: **John Kenneth Galbraith and His Critics**, New York, The New American Library, 1972.
- Hill, Lewis E.: “Clarence Edwin Ayres and John Kenneth Galbraith: from Instrumental Institutionalism to the New Industrial State”, **International Journal of Economics**, vol. 24, no. 10, 1997, pp. 1094-1102.
- Hirschman, Albert O.: “How the Keynesian Revolution Was Exported from America”, S. Bowles, R.C.Edwards and W.G.Shepherd (Ed.), **Unconventional Wisdom: Essays on Economics in Honor of John Kenneth Galbraith**, Boston, Houghton Mifflin Company, 1989, pp. 21-29.
- Hirschman, Albert O.: **Tutkular ve Çıkarlar**, Çev. Barış Cezar, İstanbul, Metis Yayınları, 2008.
- Hobsbawm, Eric: **Kısa 20. Yüzyıl 1914-1991 Aşırılıklar Çağı**, Çev. Yavuz Alagon, İstanbul, Everest Yayınları, 2008.
- Hodgson, Geoffrey M.: “The Approach of Institutional Economics”, **Journal of Economic Literature**, vol. 36, no. 1, 1998, pp. 166-192.
- Hodgson, Geoffrey M.: “From Veblen to Galbraith, What is the Essence of Institutional Economics?”, M. Keaney (Ed.), **Economist with a Public Purpose: Essay in**

- Honour of John Kenneth Galbraith**, London, Routledge, 2001, pp. 95-114.
- Hodgson, Geoffrey M.: “The Hidden Persuaders: Institutions and Individuals in Economic Theory”, **Cambridge Journal of Economics**, no. 27, 2003, pp. 159-175.
- Hodgson, Geoffrey M.: **The Evolution of Institutional Economics**, London, Routledge, 2004.
- Hodgson, Geoffrey M.: “What are Institutions?”, **Journal of Economic Issues**, vol. 40, no. 1, 2006, pp. 1-25.
- Humbert, Marc: “With John Kenneth Galbraith: A “Political and Moral Philosophy” Conception to Study Economic Activities”, **Journal of Post Keynesian Economics**, vol. 28, no. 1, 2005, pp. 47-64.
- Hunt, E.K.: **İktisadi Düşünce Tarihi**, Çev. Müfit Günay, Ankara, Dost Yayınları, 2005.
- Iwand, T.-Thomassen, H.: “Galbraith’s Theory of the Mature Corporation”, **Theory and Decision**, vol. 10, 1979, pp. 331-351.
- İnsel, Ahmet: **İktisat İdeolojisinin Eleştirisi**, İstanbul, Birikim Yayınları, 2000.
- James, J.-Lister, S.: “Galbraith Revisited: Advertising in Non-Affluent Societies”, **World Development**, vol. 8, no. 8, pp. 87-96.

- Kazgan, Gülten: **İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2002.
- Keaney, Michael: **Economist with a Public Purpose Essay in Honour of John Kenneth Galbraith**, London, Routledge, 2001.
- Kesting, Stefan: “Countervailing, Conditioned and Contingent- the Power Theory of John Kenneth Galbraith”, **Journal of Post Keynesian Economics**, vol. 28, no. 1, 2005, pp. 3-23.
- Kesting, Stefan: “John Kenneth Galbraith: A Radical Economist?”, **International Journal of Social Economics**, vol. 37, no. 3, 2010, pp. 179-196.
- Laguerodie, S.-Vergara F.: “The Theory of Price Controls: John Kenneth Galbraith’s Contribution”, **Review of Political Economy**, vol. 20, no. 4, 2008, pp. 569-593.
- Laperche, Blandine: “Large Corporation and Teknostructures in Competition”, B. Laperche, J. K. Galbraith and D. Uzunidis (Ed.), **Innovation, Evolution and Economic Change: New Ideas in the Tradition of Galbraith**, England, Edward Elgar Publishing Limited, 2006, pp. 142-162.
- Lasch, Christopher: “The Culture of Consumerism”, **Encyclopedia of American Social History**, M. K. Cayton, E. J. Gorn and P.W. Williams (Ed.), 1993, pp. 1381-1390.
- Lavoie, Marc: **Introduction to Post-Keynesian Economics**, London, Palgrave Macmillan, 2006.

- Lawson, Tony: “The Nature of Post Keynesianism and its Links to Other Traditions: A Realist Perspective”, **Journal of Post Keynesian Economics**, vol. 16, no. 4, 1994, pp. 503-538.
- Lawson, Tony: “The Nature of Heterodox Economics”, **Cambridge Journal of Economics**, no. 30, 2006, pp. 483-505.
- Lawson, Tony: “What is this ‘school’ called Neoclassical Economics?”, **Cambridge Journal of Economics**, no. 37, 2013, pp. 947-983.
- Leathers, C.G.-Raines, J. P.: “John Kenneth Galbraith’s Contributions to the Theory and Analysis of Speculative Financial Markets”, **Review of Political Economy**, vol. 20, no. 4, 2008, pp. 551-568.
- Lee, Frederic S.: “The Pluralism Debate in Heterodox Economics”, **Review of Radical Political Economy**, vol. 43, no. 4, 2011, pp. 540-551.
- Lindbeck, Assar: **Piyasa Ekonomisi ve Demokrasi**, Çev. Şahin Alpay, Ankara, Birey ve Toplum Yayınları, 1985.
- Lloyd, Gordon: “The Intellectual Socialism of John Kenneth Galbraith”, **Political Science Reviewer**, vol. 10, no. 1, 1980, pp. 367-386.
- Madeuf, Bernadette: “Galbraith’s Views on Firma and Market: Between Neo-Institutionalism and Evolutionism”, B. Laperche, J. K. Galbraith and D. Uzunidis (Ed.), **Innovation, Evolution and Economic Change: New Ideas in the Tradition of**

- Galbraith**, England, Edward Elgar Publishing Limited, 2006, pp. 107-121.
- Meade, J.E.: “Is ‘The New Industrial State’ Inevitable?”, **The Economic Journal**, vol.78, no. 310, 1968, pp. 372-392.
- Mestrovic, Stjepan G: **Uygar Barbarlık**, Çev. Mehmet Özay, İstanbul, Açılım Kitap, 2004.
- Mills, Wright: **İktidar Seçkinleri**, Çev. Ünsal Oskay, İstanbul, Bilgi Yayınevi, 1974.
- Mirowski, Philip: “The Philosophical Bases of Institutional Economics”, **Journal of Economic Issues**, vol. 21, no. 3, 1987, pp. 1001-1038.
- Mirowski, Philip: “The When, the How and the Why of Mathematical Expression in the History of Economics Analysis”, **The Journal of Economic Perspectives**, vol. 5, no. 1, 1991, pp. 145-157.
- Mises, L.von: **İnsan Eylemi**, Çev. İsmail Aktar, Ankara, Liberte Yayınları, 2008.
- Morgan, M.S.-Rutherford, M.: “American Economics: The Character of the Transformation”, **HOPE Conference**, 1997, pp. 26.
- Munier, F.-Wang, Z.: “Consumer Sovereign and Consumption Routine: A Reexamination of the Galbraithian Concept of Dependence Effect”, **Journal of Post Keynesian Economics**, vol. 28, no. 1, 2005, pp. 65-82.

- Myrdal, Gunner: “Institutional Economics”, **Journal of Economic Issues**, vol. 12, no. 4, 1978, pp. 771-783.
- Nee, Victor: “İktisat ve Sosyolojide Yeni Kurumsalcılık”, N. J. Smelser ve R. Swedberg (Der), **İktisat Sosyolojisi**, Ankara, Sentez Yayıncılık, 2013, ss. 57-102.
- North, C. Douglass: **Kurumlar, Kurumsal Değişim ve Ekonomik Performans**, Çev. Gül Çağalı Güven, İstanbul, Sabancı Üniversitesi Yayınları, 2002.
- O’Neill, John: **Piyasa**, Etik, Bilgi ve Politika, Çev. Şen Sürer Kaya, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2001.
- Özveren, Eyüp: “Kurumsal İktisat: Aralanan Karakutu”, E. Özveren (Der), **Kurumsal İktisat**, Ankara, İmge Kitabevi, 2007, ss. 15-45.
- Parker, Richard: “The Legacy of John Kenneth Galbraith”, **Challenge**, vol. 47, no. 2, 2004, pp. 81-89.
- Parker, Richard: **John Kenneth Galbraith: His Life, His Politics, His Economics**, New York, Farrar, Straus and Giroux, 2005.
- Peach, Jim: “Galbraith and the Problem of Uneven Development”, **Journal of Economic Issues**, vol. 42, no. 1, 2008, pp. 25-35.
- Peltzman, Sam: “Why Is There No Milton Friedman Today?”, **Econ Journal Watch**, vol. 10, no. 2, 2013, pp. 205-209.

- Petit, Pascal: “Managerial Capitalism by any Other Name”, **Challenge**, vol.48, no. 5, 2005, pp. 62-78.
- Piketty, Thomas: **Yirmi Birinci Yüzyılda Kapital**, Çev. Hande Koçak, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2014.
- Polanyi, Karl: **Büyük Dönüşüm** Çağımızın Sosyal ve Ekonomik Kökenleri, Çev. Ayşe Buğra, İstanbul, İletişim Yayınları, 2000.
- Polanyi, Karl: “Kurumsallaşmış Süreç Olarak Ekonomi”, www.yahyatezel.com/indir.php?no=68, 07.Ekim.2014.
- Pouchol, Marlyse: “The Power of Large Companies”, B. Laperche, J. K. Galbraith and D. Uzunidis (Ed.), **Innovation, Evolution and Economic Change: New Ideas in the Tradition of Galbraith**, England, Edward Elgar Publishing Limited, 2006, pp. 71-85.
- Pressman, Steven: “John Kenneth Galbraith and the Post Keynesian Tradition in Economics”, **Review of Political Economy**, vol. 20, no. 4, 2008, pp. 475-489.
- Ramadan, U.-Samuels, W.J.: “The Treatment of Post Keynesian Economics in the History of Economic Thought Texts”, **Journal of Post Keynesian Economics**, vol. 18, no. 4, 1996, pp. 547-565.
- Ramrattan, L.- Szenberg, M.: “Memorializing John K. Galbraith: A Review of His Major Works, 1908-2006”, **The American Economist**, vol. 55, no. 1, 2010, 31-45.

- Reisman, David A.: **Galbraith and Market Capitalism**, New York, New York University Press, 1980.
- Reisman, David A.: “Galbraith on Ideas and Events”, **Journal of Economic Issues**, vol. 24, no. 3, 1990, pp. 733-760.
- Reisman, David A.: “Sosyal Capital and Political Economy: Galbraith on States and Groups”, M. Keaney (Ed.), **Economist with a Public Purpose: Essay in Honour of John Kenneth Galbraith**, London, Routledge, 2001, pp. 51-66.
- Reynolds, Lloyd G.: “Dissent a Century Ago: The Veblen Era”, S. Bowles, R.C.Edwards and W.G.Shepherd (Ed.), **Unconventional Wisdom: Essays on Economics in Honor of John Kenneth Galbraith**, Boston, Houghton Mifflin Company, 1989, pp. 89-111.
- Robbins, Lionel: **An Essay On The Nature And Significance Of Economic Science**, London, Macmillan And Co., 1932.
- Rutherford, Malcolm: “Institutional Economics: Then and Now”, **The Journal of Economic Perspectives**, vol. 15, no. 3, 2001, pp. 173-194.
- Samuels, Warren J.: “Galbraith on Economics as A System of Professional Belief”, **Journal of Post Keynesian Economics**, vol. 7, no. 1, 1984a, pp. 61-76.
- Samuels, Warren J.: “Institutional Economics”, **Journal of Economic Education**, vol.15, no.3, 1984b, pp. 211-216.

- Samuels, Warren J.: “The Making of a Relativist and Social Constructivist”, **Journal of Economic Issues**, vol. 29, no. 2, 1995, pp. 343-358.
- Samuelson, Paul: “Galbraith as Artist and Scientist”, S. Bowles, R.C.Edwards and W.G.Shepherd (Ed.), **Unconventional Wisdom: Essays on Economics in Honor of John Kenneth Galbraith**, Boston, Houghton Mifflin Company, 1989, pp. 123-128.
- Sandilands, Roger J.: “The New Deal and ‘Domesticated Keynesianism’ in America”, M. Keane (Ed.), **Economist with a Public Purpose: Essay in Honour of John Kenneth Galbraith**, London, Routledge, 2001, pp. 219-247.
- Savaş, Vural: **İktisatın Tarihi**, Ankara, Siyasal Kitabevi, 2000.
- Sayar, Ahmet Güner: **Veblen ve Göstermelik Tüketim**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1976.
- Schlesinger, Arthur Jr.: “The Political Galbraith”, **Journal of Post Keynesian Economics**, vol. 7, no. 1, 1984, pp. 7-17.
- Schumpeter, Joseph A.: **Kapitalizm, Sosyalizm ve Demokrasi I**, Çev. Tunay Akoğlu, İstanbul, Varlık Yayınları, 1966.
- Searle, John: “What is an Institution?”, **Journal of Institutional Economics**, vol. 1, no. 1, 2005, pp. 1-22.

- Sen, Amartya: **Özgürlükle Kalkınma**, Çev. Yavuz Alagon, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2004.
- Sharpe, Myron E.: **John Kenneth Galbraith and Lower Economics**, New York, Macmillan Press, 1973.
- Shleifer, Andrei: “The Age of Milton Friedman”, **Journal of Economic Literature**, vol. 47, no. 1, 2009, pp. 123-135.
- Skousen, Mark: **Modern İktisadın İnşası**, Çev. M. Acar, E. Erdem, M. Toprak, Ankara, Liberte Yayınları, 2003.
- Skousen, Mark: **The Big Three in Economics Adam Smith Karl Marx and John Maynard Keynes**, New York, M.E. Sharpe, 2007.
- Snowdon, B.-Vane, H.R.: **Modern Makroekonomi Temelleri, Gelişimi ve Bugünü**, Çev. B. Kaplamacı, Ankara, Efil Yayınevi, 2012.
- Solow, Robert M.: “The New Industrial State or Son of Affluence”, **The Public Interest**, no. 19, 1967, pp. 100-108.
- Sraffa, Piero: **Malların Mallarla Üretimi: İktisat Kuramını Eleştiriye Açış**, Çev. Ü. Şenesen, İstanbul, Yordam Kitap, 2010.
- Stanfield, J.R.: “The Affluent Society after Twenty-five Years”, **Journal of Economic Issues**, vol. 17, no. 3, 1983, pp. 589-607.
- Stanfield, J.R.: “The Useful Economist”, M. Keaney (Ed.), **Economist with a Public Purpose: Essay in**

Honour of John Kenneth Galbraith, London, Routledge, 2001, pp. 7-24.

Stanfield, J.R.-Carroll, M.: “The Monopoly Capital School and Original Institutional Economics”, **Journal of Economic Issues**, vol. 31, no. 2, 1997, pp. 481-489.

Stanfield, J.R.-Wrenn, M.: “John Kenneth Galbraith and Original Institutional Economics”, **Journal of Post Keynesian Economics**, vol. 28, no. 1, 2005, pp. 25-45.

Swedberg, Richard: “Economic Sociology”, E. F. Borgatta and R.J.V. Montgomery (Ed.), **Encyclopedia of Sociology**, New York, vol. 2, Macmillan Reference, 2000, pp. 731-741.

Swedberg, Richard: **Principles Of Economic Sociology**, Princeton and Oxford, Princeton University Press, 2003.

Sweezy, P.-Baran, P.: **Tekelci Sermaye**, Çev. Gülsüm Akalın, İstanbul, Kalkedon Yayınları, 2007.

Teichgraeber, Richard: “Rethinking Das Adam Smith Problem”, **Journal of British Studies**, vol. 20, no. 2, 1981, pp. 106-123.

Thompson, Noel: “Sosyalist Political Economy in an Age of Affluence: The Reception of J.K. Galbraith by the British Social-democratic Left in the 1950s and 1960s”, **Twentieth Century British History**, vol. 21, no. 1, 2010, pp. 50-79.

- Ulusoy, Recep: “Kurumcu İktisat ve J.K. Galbraith”, **Finans Politik & Ekonomik Yorumlar**, cilt. 47, sayı. 542, 2010, ss. 63-80.
- Veblen, Thorstein: “Why is Economics Not an Evolutionary Science”, **The Quarterly Journal of Economics**, vol. 12, no. 4, 1898, pp. 373-397.
- Veblen, Thorstein: “The Preconceptions of Economic Science III”, **The Quarterly Journal of Economics**, vol. 14, no. 2, 1900, pp. 240-269.
- Veblen, Thorstein: **Aylak Sınıfın Teorisi**, Çev. Z. Gültekin ve C. Atay, İstanbul, Babil Yayınları, 2005.
- Veblen, Thorstein: **Conspicuous Consumption**, New York, Penguin Books, 2006.
- Veblen, Thorstein: **Mühendisler ve Fiyat Sistemi**, Çev. Barış Özçorlu, Ankara, TMMOB Elektrik Mühendisleri Odası Yayınları, 2011.
- Waller, William: “John Kenneth Galbraith: Culturel Theorist of Consumption and Power”, **Journal of Economic Issues**, Vol. XLII, no. 1, 200813-24.
- Williamson, Oliver E.: “The New Institutional Economics: Taking Stock, Looking Ahead”, **Journal of Economic Literature**, vol. 38, 2000, pp. 595-613.
- Wilson, D.-William, D.: “Das Adam Smith Problem: A Critical Realist Perspective”, **JCR**, vol. 5, no. 2, 2006, pp. 251-272.

- Yılmaz, Feridun: “İktisat ve Sosyoloji: Rakip Kardeşlerin Hâkimiyet Kavgası”, **Toplum ve Bilim**, Kış 95, 2002/2003, ss. 61-84.
- Yılmaz, Feridun: “Avrupa’da Kurumsal İktisat: G.M. Hodgson Örneği”, E. Özveren (Der), **Kurumsal İktisat**, Ankara, İmge Kitabevi, 2007, ss. 93-142.
- Yılmaz, Feridun: **Rasyonalite** İktisat Özelinde Bir Tartışma, İstanbul, Paradigma Yayıncılık, 2009a.
- Yılmaz, Feridun: “İktisat, Kurumsal İktisat ve İktisat Sosyolojisi”, **İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Konferansları**, vol. 45, no. 1, 2012, ss. 1-17.
- Yılmaz, Sema: **John Kenneth Galbraith**, İstanbul, Kalkedon Yayınları, 2009b.
- Yonay, Yuval P.: **The Struggle over The Soul of Economics: Institutional and Neoclassical Economists In America Between The Wars**, Princeton, Princeton University Press, 1998.

ÖZGEÇMİŞ

Adem LEVENT, ilk ve orta öğrenimini Muş'ta, lisans öğrenimini Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nde, yüksek lisans öğrenimini İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde tamamladı. Halen İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı'nda doktora öğrenimi görmektedir. İktisat metodolojisi, politik iktisat ve iktisadi düşünce tarihi alanlarında araştırmalarına devam etmekte olup Muş Alparslan Üniversitesi'nde araştırma görevlisi olarak çalışmaktadır.

